

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**Дніпровський державний університет
внутрішніх справ**

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Навчальний посібник

Дніпро
2026

УДК 343.2
К 85

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 9 від 20.05.2026)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Колодін Денис Олексійович – декан факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

Мовчан Роман Олександрович – професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, професор

К 85 Кримінальне право. Загальна частина : навч. посіб. /
О. С. Юнін, І. В. Шило, С. М. Ісланкін та ін. ; за заг. ред. д.ю.н.,
проф. В. В. Шаблістого; Т. В. Шевченко; Дніпро : Дніпров.
держ. ун-т внутр. справ, 2026. 316 с.

ISBN 978-617-560-136-5

Навчальний посібник «Кримінальне право. Загальна частина» містить виклад двадцяти основних тем з даної навчальної дисципліни. За кожною темою викладено основні теоретичні положення; зміст основних термінологічних понять; тестові завдання, що можуть розглядатися на семінарських та практичних заняттях, під час дистанційного навчання, а також бути використані для самостійного опрацювання з навчальної дисципліни «Кримінальне право. Загальна частина»; практичні завдання, контрольні питання, перелік рекомендованої літератури до кожної теми, словник термінів.

Видання розраховано на здобувачів вищої освіти, ад'юнктів (аспірантів) спеціальностей «Право» та «Правоохоронна діяльність», викладачів, науковців, практиків.

ISBN 978-617-560-136-5

© Автори, 2026
© ДДУВС, 2026

ЗМІСТ

Авторський колектив	
Вступ	5
Методичні рекомендації для вирішення тестових та практичних завдань.	7
Тема 1-2. Загальні положення кримінального права України. Поняття, предмет, принципи та система кримінального права	19
Тема 3. Закон про кримінальну відповідальність	28
Тема 4. Кримінальне правопорушення, його види та стадії	45
Тема 5. Склад кримінального правопорушення	57
Тема 6. Об'єкт кримінального правопорушення	64
Тема 7. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення	70
Тема 8. Суб'єкт кримінального правопорушення	79
Тема 9. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення	87
Тема 10. Співучасть у кримінальному правопорушенні	98
Тема 11. Множинність кримінальних правопорушень	108
Тема 12. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння	125
Тема 13. Звільнення від кримінальної відповідальності	149
Тема 14. Покарання: поняття, ознаки та види	166
Тема 15. Призначення покарання	184
Тема 16. Звільнення від покарання та його відбування	196
Тема 17. Судимість. Амністія. Помилування. Обмежувальні заходи ...	210
Тема 18. Інші заходи кримінально-правового характеру	222
Тема 19. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб	232
Тема 20. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	242
Словник термінів	253
Список використаних джерел	308

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Юнін Олександр Сергійович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, полковник поліції

Шаблистий Володимир Вікторович – директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шевченко Таїсія Віталіївна – т.в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Шило Ірина Вікторівна – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Ісланкін Сергій Миколайович – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії у галузі права

Капітонов Віктор Ігорович – в.о. голови Селидівського міського суду Донецької області, доктор філософії у галузі права

Шавкун Михайло Григорович – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВСТУП

Кримінальне право належить до фундаментальних нормативних професійно орієнтованих юридичних дисциплін і займає провідне місце в професійній підготовці слідчих, дізнавачів, суддів, прокурорів, адвокатів, юристів іншого профілю та правоохоронців.

Посібник розроблений відповідно до навчальних програм і освітніх обсягів для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальностей «Право» та «Правоохоронна діяльність». Мета цього посібника полягає у формуванні кваліфікованих фахівців-юристів та правоохоронців, здатних на вирішення практичних задач з кримінального права, відмежування кримінальних правопорушень від інших порушень чинного законодавства (адміністративного, цивільного, сімейного, трудового та інших).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: кримінальне право як галузь права та як наука, яка вивчає закон про кримінальну відповідальність та практику його застосування; історичний розвиток та зміни; тенденції удосконалення закону про кримінальну відповідальність та практики його застосування; кримінальне правопорушення і покарання як соціальні явища; підстави кримінальної відповідальності; проблеми визначення складу кримінального правопорушення; теоретичні основи відповідальності за попередню кримінальну протиправну діяльність, співучасть у вчиненні кримінального правопорушення; множинність кримінальних правопорушень; поняття, мету, види кримінального покарання та його призначення; проблеми звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, інші кримінально-правові інститути.

Кримінальне право України займає одне із провідних місць у системі права в цілому. Воно разом з цивільним та адміністративним правом належить до фундаментальних галузей системи права. Та виходячи із завдань, які це право вирішує, методи, за допомогою яких це здійснюється, місце, що займає кримінальне право в системі права в цілому, воно є особливим. Фактично й інші галузі права в тій чи іншій частині здійснюють функцію охорони суспільних відносин. Однак однією з основних функцій кримінального права є запобігання кримінальним правопорушенням шляхом загальної превенції.

Навчальний посібник розрахований на закріплення засвоєного здобувачами вищої освіти теоретичного матеріалу із загальної частини кримінального права, яке передбачає: вирішення тестових завдань,

вирішення практичних завдань на прикладі обвинувальних вироків суду, відповіді на запитання, визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, визначення стадій кримінального правопорушення, множинності, співучасті, обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб тощо. Отримані навички допоможуть у подальшому здобувачам освіти в опануванні Особливої частини кримінального права та дадуть змогу дати правильну кваліфікацію кримінально протиправних діянь, кримінальних проступків та злочинів у подальшій професійній діяльності.

До кожної теми автори навчального посібника ретельно підібрали перелік рекомендованої літератури для її використання при підготовці до навчальних занять та виконання запропонованих практичних завдань. Словник термінів із Загальної частини кримінального права дасть змогу більш глибоко опанувати теоретичний матеріал.

Тестові завдання складені відповідно до норм чинного Кримінального кодексу України та постанов Пленуму Верховного Суду. Практичні завдання, підготовлені авторами навчального посібника на підставі судової практики, що дає змогу здобувачам освіти отримати навички розмежування складів кримінальних правопорушень. Навчальний посібник дасть змогу оновити понятійний апарат, самостійно протестувати рівень своїх знань, опрацювати теоретичні питання та підготуватись до опанування Особливої частини кримінального права.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ТЕСТОВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Важливим моментом є робота з обвинувальними вироками суду, як остаточним рішенням щодо притягнення до кримінальної відповідальності особи та спільної праці слідчих, дізнавачів, прокурорів, суддів над складом кримінального правопорушення та правильною кваліфікацією, визначення кваліфікуючих ознак, використання Постанов Пленуму Верховного Суду України, практики застосування Європейського суду із прав людини тощо.

До кожної теми після викладення основного теоретичного матеріалу надані практичні завдання за темою. Після виконання всіх завдань необхідно дати відповіді на контрольні запитання.

ПРИКЛАД РОБОТИ З ОБВИНУВАЛЬНИМИ ВИРОКАМИ

Самостійне опрацювання судової практики у кримінальних справах саме при вивченні Загальної частини кримінального права дає змогу здобувачам вищої освіти закріпити отримані теоретичні знання та є переходом до вивчення Особливої частини. Саме визначення всіх елементів складу кримінального правопорушення вже на готовому обвинувальному вирoku, як на тренажері, дасть змогу у подальшому самостійно на підставі зробленого кримінально-правового аналізу дати правильну, точну та повну кваліфікацію кримінального правопорушення, що є запорукою при вивченні всього курсу дисципліни «Кримінальне право».

Обвинувальні вирoki, як остаточне прийняте рішення, є працею суб'єктів кваліфікації: слідчого, дізнавача, прокурора, судді. Пройшовши всі етапи кримінального процесу на підставі проведеної кропіткої роботи, підбиваються підсумки щодо визнання винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та призначається остаточне покарання.

В обвинувальному вирoku містяться посилання на норми Загальної частини КК України, такі як:

- об'єкт кримінального правопорушення: предмет та потерпілий (за наявності);
- об'єктивна сторона кримінального правопорушення;

- форма вини;
- суб'єкт кримінального правопорушення;
- кваліфікуючі ознаки;
- стадії кримінального правопорушення;
- визначення виду кримінального правопорушення за ступенем тяжкості;
- вид співучасників (за наявності);
- форма співучасті (за наявності);
- множинність кримінальних правопорушень (повторність, сукупність);
- пом'якшуючі та обтяжуючі обставини;
- особливості призначення покарання.

Так, наприклад, Смілянським міськрайонним судом Черкаської області¹ встановлено, що ОСОБА 4, раніше неодноразово судимий:

– 12 грудня 2007 року Соснівським районним судом м. Черкаси за ч.2 ст.186, ч. 3 ст. 186, ч. 2 ст. 296, ч. 3 ст. 187, ст. 70 КК України на 7 років позбавлення волі;

– 14 червня 2013 року Придніпровським районним судом м. Черкаси за 2 ст. 186, ч. 2 ст. 185, 70 КК України на 5 років позбавлення волі. 20 жовтня 2017 року звільнений після відбуття покарання;

– 27 грудня 2022 року Придніпровським районним судом м. Черкаси за ч. 1 ст. 309 КК України на 1 рік обмеження волі з іспитовим строком 1 рік;

– 19 вересня 2023 року Придніпровським районним судом м. Черкаси за ч. 2 ст. 309, ст. 71 КК України на 1 рік 1 міс. позбавлення волі;

– 5 листопада 2025 року Придніпровським районним судом м. Черкаси за ч. 2 ст. 307, ч. 4 ст.70 КК України на 6 років 6 місяців позбавлення волі,

8 лютого 2018 року, близько 5 год., таємно, з метою заволодіння чужим майном, через відчинене вікно проник в квартиру АДРЕСА_3, де в одній із кімнат відкрито заволодів грошима ОСОБА_6 в сумі 900 грн, чим заподіяв їй матеріальну шкоду на вказану суму.

¹ Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області. Справа № 703/4504/18.

Провадження 1-кп/703/43/26 від 18 березня 2026 року. Єдиний реєстр державних рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134950466>.

Дії ОСОБА_4 суд кваліфікує за ч. 3 ст. 186 КК України, оскільки він вчинив відкрите викрадення чужого майна (грабіж), повторно, поєднане з проникненням у приміщення.

Відповідно до загальних засад призначення покарання, визначених у ст. 65 КК України, суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України з врахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання.

Така позиція відповідає практиці Європейського суду з прав людини, яка відповідно до ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»² при розгляді справ застосовується як джерело, зокрема у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року (заява №10249/03), де зазначено, що складовим елементом принципу верховенства права є очікування від суду застосування до кожного злочинця такого покарання, яке законодавець вважає пропорційним.

Призначаючи покарання ОСОБА_4, суд враховує вимоги ст. 65 КК України щодо загальних засад призначення покарання, приймає до уваги характер і ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, яке відповідно до ст.12 КК України класифікується, як тяжкий злочин (ч. 3 ст. 186 КК України), обставини вчинення кримінального правопорушення, яке не потягло за собою тяжких наслідків, відношення обвинуваченого до скоєного, який матеріальні збитки потерпілій відшкодував, а також особу ОСОБА_4, який неодноразово вже притягувався до кримінальної відповідальності та вже відбуває покарання за вчинення тяжкого злочину.

Суд також враховує обставини, що пом'якшують покарання: щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину і добровільне відшкодування завданих збитків, так і обтяжуючі покарання обставини: рецидив злочинів та вчинення злочину щодо особи похилого віку.

Визначаючи остаточне покарання ОСОБА_4, суд також враховує, що вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 5 листопада 2025 року у справі № 711/7044/23 ОСОБА_4 засуджено за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307,

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2006, № 30, ст. 260. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

ч. 4 ст. 70 КК України, до покарання у виді позбавлення волі строком на 6 років 6 місяців позбавлення волі.

Зі змісту вироку вбачається, що кримінальне правопорушення було вчинено ОСОБА_4 влітку 2023 року.

Оскільки кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 186 КК України, було вчинено ОСОБА_4 8 лютого 2018 року, тобто раніше, то суд при призначенні остаточного покарання вважає за необхідне застосувати положення ч. 4 ст. 70 КК України.

Відповідно до ч. 4 ст. 70 КК України, за правилами, передбаченими в частинах першій – третій цієї статті, призначається покарання, якщо після постановлення вироку в справі буде встановлено, що засуджений винен ще й в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку. У цьому випадку в строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, зараховується покарання, відбуте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими в статті 72 цього Кодексу.

У п. 21 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 року № 7³ встановлюється, що при вирішенні питання про те, який із передбачених ст. 70 КК України принципів необхідно застосовувати при призначенні покарання за сукупністю злочинів (поглинення менш суворого покарання більш суворим або повного чи часткового складання покарань, призначених за окремі злочини), суд повинен враховувати, крім даних про особу винного й обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, також кількість злочинів, що входять до сукупності, форму вини й мотиви вчинення кожного з них, тяжкість їх наслідків, вид сукупності (реальна чи ідеальна) тощо.

Обставини, так і обставин, що його обтяжують, суд вважає за можливе, призначаючи остаточне покарання ОСОБА_4, в його строк зарахувати покарання, яке частково відбуте за попереднім вироком суду, і остаточне покарання ОСОБА_4 визначає шляхом часткового складання призначеного покарання і частини невідбутого покарання у виді восьми місяців позбавлення волі за вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 5 листопада 2025 року.

За таких обставин в повній мірі буде дотримано положення статті 50 КК України, згідно з якою покарання є заходом примусу, що

³ Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом порядку обмеження прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами.

Підстав застосування до обвинуваченого ОСОБА_4 положень ст.69 КК України суд не вбачає.

Тому з а с у д и в:

ОСОБА_4 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 186 КК України, і призначити йому покарання у виді 6 років позбавлення волі.

На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання призначеного покарання і частини невідбутого покарання у виді восьми місяців позбавлення волі за вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 5 листопада 2025 року, визначити ОСОБА_4 остаточне покарання у виді 6 років 8 місяців позбавлення волі.

АНАЛІЗ

складу кримінального правопорушення

Об'єкт:

Родовий об'єкт – відносини власності.

Безпосередній об'єкт – власність ОСОБИ_6 (потерпілого).

Предмет – гроші на суму 900 грн, що належали потерпілій ОСОБИ_6.

Потерпіла – ОСОБА_4 (загальний).

Об'єктивна сторона:

1) **суспільно небезпечні діяння у виді:** ОСОБА_4 незаконно проник до житла потерпілої ОСОБИ_6 та відкритим способом заволодів індивідуальним майном потерпілої особи, спричинивши матеріальні збитки на суму 900 грн;

2) суспільно небезпечні наслідки:

причинний зв'язок – прямий.

За особливістю конструкції відноситься до *матеріального* складу і вважається закінченим з моменту спричинення матеріальної шкоди та можливістю розпоряджатись викраденим майном ОСОБОЮ_4.

Факультативні ознаки об'єктивної сторони (спосіб, час, місце, знаряддя, обстановка, обставини):

спосіб вчинення – відкритий, що і дає змогу кваліфікувати діяння як грабіж на ст. 186 КК України;

час – 8 лютого 2018 року, близько 5 год. – на кваліфікацію не впливає;

місце – адреса проживання ОСОБИ_6 – на кваліфікацію впливає; як кваліфікуюча ознака – проникнення в житло без згоди потерпілої ОСОБИ_6, що дає змогу кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України. Як складний склад диспозиції статті не потребує окремої кваліфікації за ст. 162 КК України за ознакою недоторканності житла;

зброя, обстановка, обставини – не встановлені, на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт – загальний (фізична, осудна особа, вік знижений, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України – 14 років) ОСОБА_4.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини у вигляді прямого умислу. ОСОБА_4 розуміє, що своїми діями завдає матеріальних збитків потерпілій особі і бажає їх настання.

Мотив – корисливий на кваліфікацію впливає як обов'язкова ознака грабежу.

Мета – нажива.

Кваліфікуючі ознаки:

Повторність за ч. 2 ст. 186 КК України, а саме вчинення кримінального правопорушення за ознакою не знятої та не погашеної судимості за попереднє вчинене кримінальне правопорушення 14 червня 2013 року Придніпровським районним судом м. Черкаси за 2 ст. 186, ч. 2 ст. 185, 70 КК України на 5 років позбавлення волі. 20 жовтня 2017 року звільнений після відбуття покарання;

Протиправне (без згоди потерпілого) проникнення у житло потерпілої ОСОБИ_6 за ч. 3 ст. 186 КК України.

Стадії вчинення кримінального правопорушення – закінчене кримінальне правопорушення. Злочин містить всі складові частини, характерні для досягнення кримінально протиправної мети винної ОСОБИ_4.

Множинність:

– *однорідна повторність* – вчинення тотожних (ст. 186 КК України), однорідна повторність (попередня судимість за ст. 185 КК України та вчинення кримінального правопорушення за ст. 186 КК України) із вказівкою в статті Особливої частини, а саме ч. 1 Примітки до ст. 185 КК України);

– *спеціальний рецидив* – наявність попередньої судимості за вчинення однорідного кримінального правопорушення.

Співучасть – відсутня. ОСОБА_4 одноособово вчинив кримінальне правопорушення.

Обставиною, яка **пом'якшує покарання** обвинуваченого ОСОБА_2, передбаченою ст. 66 КК України, суд визнає *щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданих збитків*.

Обставин, які **обтяжують покарання** обвинуваченого ОСОБА_2, передбачених ст. 67 КК України, судом рецидив злочинів та вчинення злочину щодо особи похилого віку.

Призначення покарання:

ОСОБУ_4 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 186 КК України, і призначити йому покарання у виді 6 років позбавлення волі.

На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання призначеного покарання і частини невідбутого покарання у виді восьми місяців позбавлення волі за вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 5 листопада 2025 року, визначити ОСОБА_4 остаточне покарання у виді 6 років 8 місяців позбавлення волі.

ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ

Задача. ОСОБА_2 разом зі своїм батьком ОСОБОЮ_3 розпивав спиртні напої. У ході їх розпиття у них виник конфлікт через раптово виниклі неприязні стосунки. ОСОБА_2, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходячись на відстані витягнутої руки від батька, усвідомлюючи, що той стоїть спиною до чавунної радіаторної батареї, наніс йому декілька ударів по обличчю та верхніх кінцівках, спричинивши останньому, згідно з висновком судово-медичної експертизи, синці та садна обличчя та кінцівок. Після чого, продовжуючи свої дії, ОСОБА_2, не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинен був і міг їх передбачити, наніс ще один удар по обличчю батька, від якого той впав та при падінні потилицею вдарився об зазначену чавунну радіаторну батарею. Тим самим йому була спричинена, згідно з висновком судово-медичної експертизи, важка черепно-мозкова травма: забій головного мозку з осередками забою-розтרוщування лівої скроневої і лівої потиличної долей, внутрішньочерепові крововиливи. ОСОБА_3 був госпіталізований до лікарні, де помер. Причиною смерті ОСОБА_3 стала важка черепно-мозкова травма та її ускладнення – набряк-дислокація

стовбура головного мозку, що знаходиться у прямому причинному зв'язку з отриманими тілесними ушкодженнями від дій ОСОБИ_2⁴.

ОСОБУ_2 суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 119 КК України.

Проаналізувати склад кримінального правопорушення. Визначити особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Рішення

Родовий об'єкт – життя і здоров'я особи.

Безпосередній об'єкт (основний) – життя ОСОБИ_3.

Безпосередній об'єкт (додатковий) – відсутній.

Потерпілий – загальний, а саме ОСОБА_3.

Предмет – відсутній.

Об'єктивна сторона – діяння у формі активних дій:

1) ОСОБА_2 наніс декілька ударів по обличчю та верхніх кінцівках, спричинивши останньому, згідно з висновком судово-медичної експертизи, синці та садна обличчя та кінцівок;

2) після чого ОСОБА_2 через неприємні стосунки вдарив кулаком в обличчя ОСОБИ_3, від якого останній впав та при падінні потилицею вдарився об зазначену чавунну радіаторну батарею.

Наслідки – причиною смерті ОСОБА_3 стала важка черепно-мозкова травма та її ускладнення – набряк-дислокація стовбура головного мозку, що знаходиться у прямому причинному зв'язку з отриманими тілесними ушкодженнями від дій ОСОБИ_2.

Причинний зв'язок – прямий, у зв'язку з отриманими тілесними ушкодженнями ОСОБИ_3 від дій ОСОБИ_2.

Спосіб – фізичне насильство, оскільки ОСОБА_2 за допомогою власної м'язової сили наніс ОСОБИ_3 декілька ударів кулаком в обличчя.

Час – вечірній, під час спільного розпиття спиртних напоїв (на кваліфікацію не впливає).

Місце – житлове приміщення ОСОБИ_2 ТА ОСОБИ_3, на кваліфікацію не впливає.

Обстановка – сварка, яка відбулася в процесі спільного розпиття алкогольних напоїв винного і потерпілого.

Засоби – відсутні.

Знаряддя – відсутні.

⁴ Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова Справа № 645/3958/15 Провадження № 1-кп/645/9/22 від 13.01.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102610772>.

За особливостями конструкції – це матеріальний склад кримінального правопорушення, який вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (смерть потерпілої ОСОБИ_3).

Стадія вчиненого кримінального правопорушення – ОСОБА_2 вчинив закінчене кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 13 КК України), передбачене ч. 1 ст. 119 КК України.

Суб'єктивна сторона – характеризується необережною формою вини у виді кримінально протиправної недбалості (ч. 3 ст. 25 КК України).

Із обставин, зазначених в задачі (кількість ударів, локалізація і характер тілесних ушкоджень), можна зробити висновок, що ОСОБА_2 не мав умислу на позбавлення життя ОСОБИ_3, тобто він не бажав настання конкретних суспільно небезпечних наслідків у виді смерті потерпілого. ОСОБА_2 не передбачав настання суспільно небезпечних наслідків у виді смерті ОСОБИ_3, хоча повинен був (бачив позаду потерпілої особи чавунну батарею) і міг передбачити настання таких наслідків. Умисел був спрямований на спричинення легких тілесних ушкоджень без розладу здоров'я, що виразилось у нанесенні ударів по обличчю та верхніх кінцівках потерпілого. Таким чином, суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини у виді кримінально протиправної недбалості.

Мета – нанести удари ножем, помститися за образи (на кваліфікацію не впливає).

Мотив – неприязнь на ґрунті особистих стосунків (на кваліфікацію не впливає).

Емоції – в даному випадку на кваліфікацію не впливають, оскільки стан сильного душевного хвилювання відсутній.

Суб'єкт – загальний, фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, таким за умовами задачі є ОСОБА_2 (ч. 1 ст. 22 КК України).

Додаткові ознаки суб'єкта – перебування у стані алкогольного сп'яніння (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України). Оскільки за умов задачі не вказано, що в стані сп'яніння ОСОБА_2 не усвідомлював характеру дій, які вчиняв або не міг керувати ними, то вважаємо, що він перебував у стані фізіологічного сп'яніння, що не виключає наявності стану осудності, і притягнення його до кримінальної відповідальності відбувається на загальних підставах.

Обтяжуючі обставини – ОСОБА_2 під час вчинення кримінального правопорушення перебував у стані алкогольного сп'яніння (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України).

Пом'якшуючі обставини – обставиною, що пом'якшує покарання обвинуваченого, згідно зі ст. 66 КК України, суд визнає те, що він щиро розкався у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Множинність – в діянні ОСОБИ_2 відсутня.

Співучасть – в діянні ОСОБИ_2 відсутня.

Висновок. У діях ОСОБИ_2 має місце склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 119 КК України, і він повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за цією статтею КК України. Тож у його діянні є обтяжуюча обставина, передбачена п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України (вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння). Особливістю, яка буде характеризувати вказане діяння, визначено форму вини у виді необережності у формі кримінально протиправної недбалості, що дає підстави кваліфікувати її за ч. 1 ст. 119 КК України.

Таким чином, дії ОСОБИ_2 необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 119 КК України, як спричинення вбивства з необережності.

Задача 2. Ж., знаходячись за місцем свого проживання після спільного вживання спиртних напоїв із сусідом Я., на ґрунті раптово виниклих неприязних стосунків наніс не менше п'яти ударів останньому кухонним ножом у живіт, грудну клітину й ліву руку. Як з'ясувалося в процесі розслідування, причиною став образливий вислів Я.

За висновком судово-медичної експертизи, потерпілому нанесено проникаюче поранення порожнини очеревини глибиною 7 см та порізи шкіряного покриву. На стаціонарному лікуванні Я. перебував 28 днів через спричинені тяжкі тілесні ушкодження. Дії Ж. кваліфіковані за ч. 1 ст. 121 КК.

Проаналізувати склад кримінального правопорушення.

Рішення

Родовий об'єкт – життя і здоров'я особи.

Безпосередній об'єкт (основний) – здоров'я особи Я.

Безпосередній об'єкт (додатковий) – відсутній.

Потерпілий – загальний, а саме Я.

Предмет – відсутній.

Об'єктивна сторона – діяння у формі активних дій:

- 1) Я. образив Ж.;
- 2) В. кухонним ножом наніс Я. 5 ударів у живіт, грудну клітину і ліву руку.

Наслідки – 1) за висновком СМЕ Я. отримав проникаюче поранення черевної порожнини глибиною 7 см; 2) порізи шкіряного покриву; 3) розлад здоров'я Я. – 28 днів, які він перебував на стаціонарному лікуванні в лікарні.

Причинний зв'язок – прямий, оскільки розлад здоров'я став наслідком порушення анатомічної цілісності органів і тканин Я.

Спосіб – фізичне насильство, оскільки Ж. за допомогою власної м'язової сили наніс Я. декілька ударів ножем.

Час – вечірній, під час спільного розпиття спиртних напоїв Ж. і Я. (на кваліфікацію не впливає).

Місце – житлове приміщення Ж., на кваліфікацію не впливає.

Обстановка – сварка, яка відбулася в процесі спільного розпиття алкогольних напоїв винного і потерпілого.

Засоби – відсутні.

Знаряддя – кухонний ніж.

За особливостями конструкції – це матеріальний склад кримінального правопорушення, який вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (розладу здоров'я Я.).

Стадія вчиненого кримінального правопорушення – Ж. вчинив закінчене кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 13 КК України), передбачене ч. 1 ст. 121 КК України.

Суб'єктивна сторона – характеризується умисною формою вини у виді прямого умислу (ч. 2 ст. 24 КК України).

Із обставин, зазначених в задачі (кількість ударів, локалізація і характер тілесних ушкоджень), можна зробити висновок, що Ж. мав умисел на заподіяння шкоди здоров'ю Я. невизначеного характеру, тобто він не бажав настання конкретних суспільно небезпечних наслідків. Таким чином, суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини у виді непрямого (евентуального) умислу.

Мета – нанести удари ножем, помститися за образи.

Мотив – неприязнь на ґрунті особистих стосунків.

Емоції – в даному випадку на кваліфікацію не впливають, оскільки стан сильного душевного хвилювання відсутній.

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Таким, за умовами задачі, є Войтун Д. Ж. (ч. 2 ст. 22 КК України).

Додаткові ознаки суб'єкта – перебування у стані алкогольного сп'яніння (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України). Оскільки за умов задачі не вказано, що в стані сп'яніння В. не усвідомлював характеру дій, які вчиняв або не міг керувати ними, то ми вважаємо, що він перебував у стані фізіологічного сп'яніння, що не виключає наявності стану

осудності, і притягнення його до кримінальної відповідальності відбувається на загальних підставах.

Обтяжуючі обставини – Ж. під час вчинення кримінального правопорушення перебував у стані алкогольного сп'яніння (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України).

Пом'якшуючі обставини – із умов задачі не вбачається.

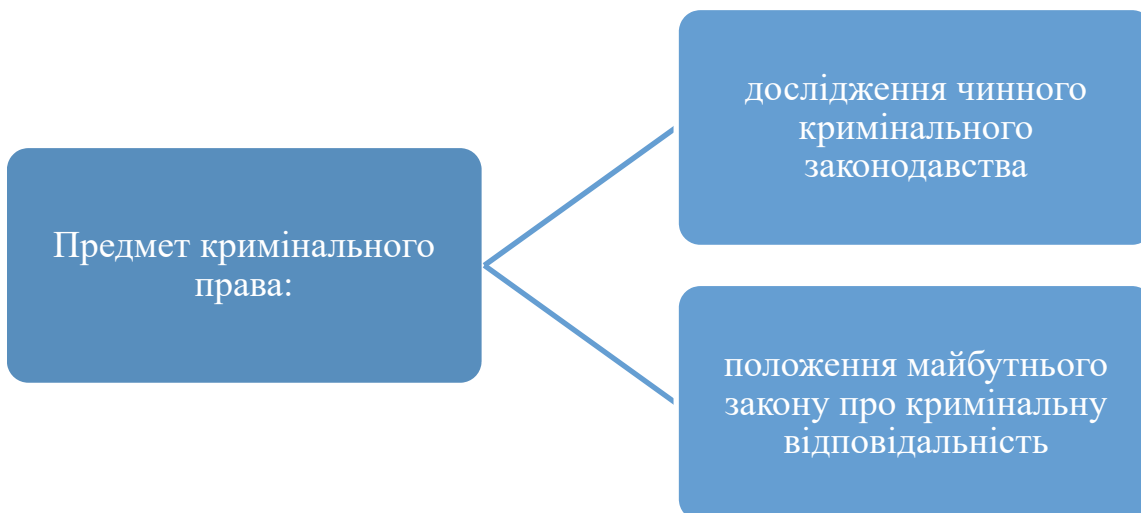
Множинність – в діянні Ж. відсутня.

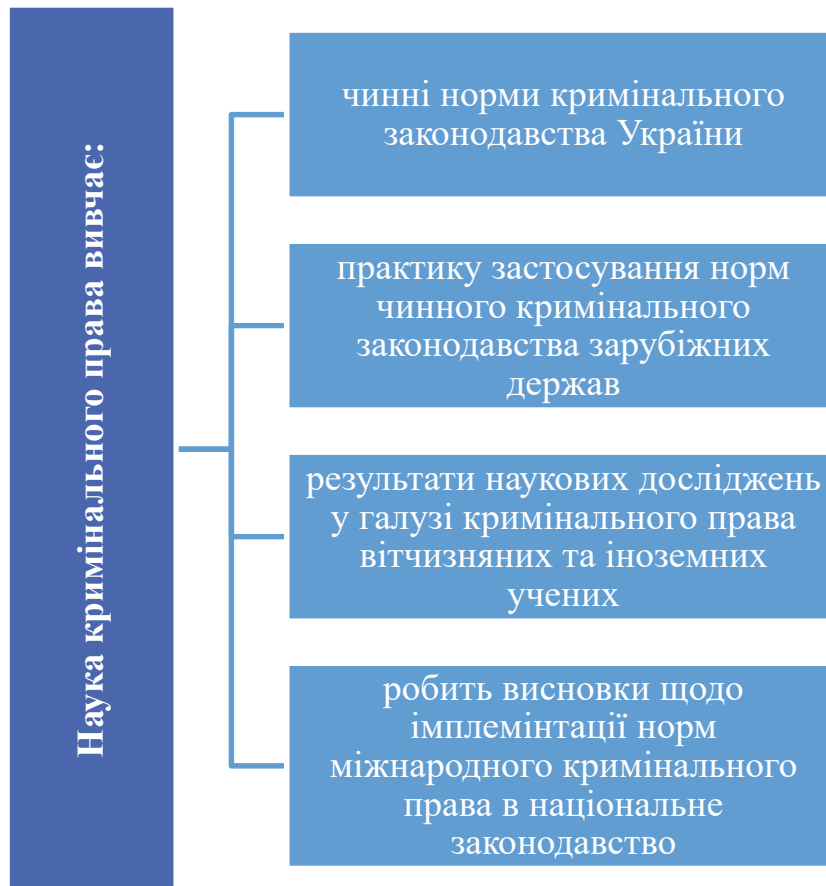
Співучасть – в діянні Ж. відсутня.

Висновок. У діях Ж. має місце склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України, і він повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за цією статтею. У його діянні є обтяжуюча обставина, передбачена п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України (вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння). Те, що Я. були заподіяні різної тяжкості тілесні ушкодження, крім тяжкого (порізи та тривалий розлад здоров'я – знаходився на лікуванні 28 днів), а також надання своєчасної медичної допомоги не впливає на кваліфікацію вчиненого Ж.

Таким чином, дії Ж. необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 121 КК України – спричинення тяжкого тілесного ушкодження.

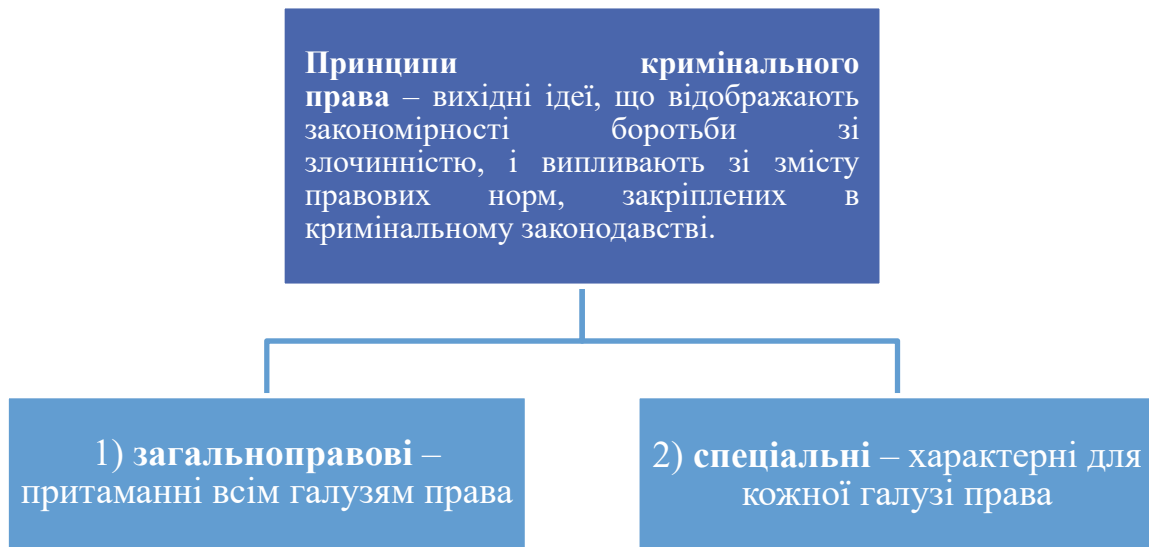
ТЕМА 1-2
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.
ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, ПРИНЦИПИ
ТА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Предметом регулювання кримінального права є кримінально-правові відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням кримінальних правопорушень, тобто суспільно небезпечних діянь, які посягають на суспільні відносини та завдають або можуть завдати їм значної шкоди.

Метод регулювання кримінально-правових відносин є специфічним, оскільки встановлені законом заборони передбачають можливість застосування найбільш суворого виду державного примусу – кримінального покарання.

Спеціальні принципи кримінального права:

законність – ніхто не може відповідати за діяння, які на час вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58 ч. 2 Конституції); кримінальна протиправність і караність діяння визначаються законом, який діяв на час вчинення цього кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 4 КК України)

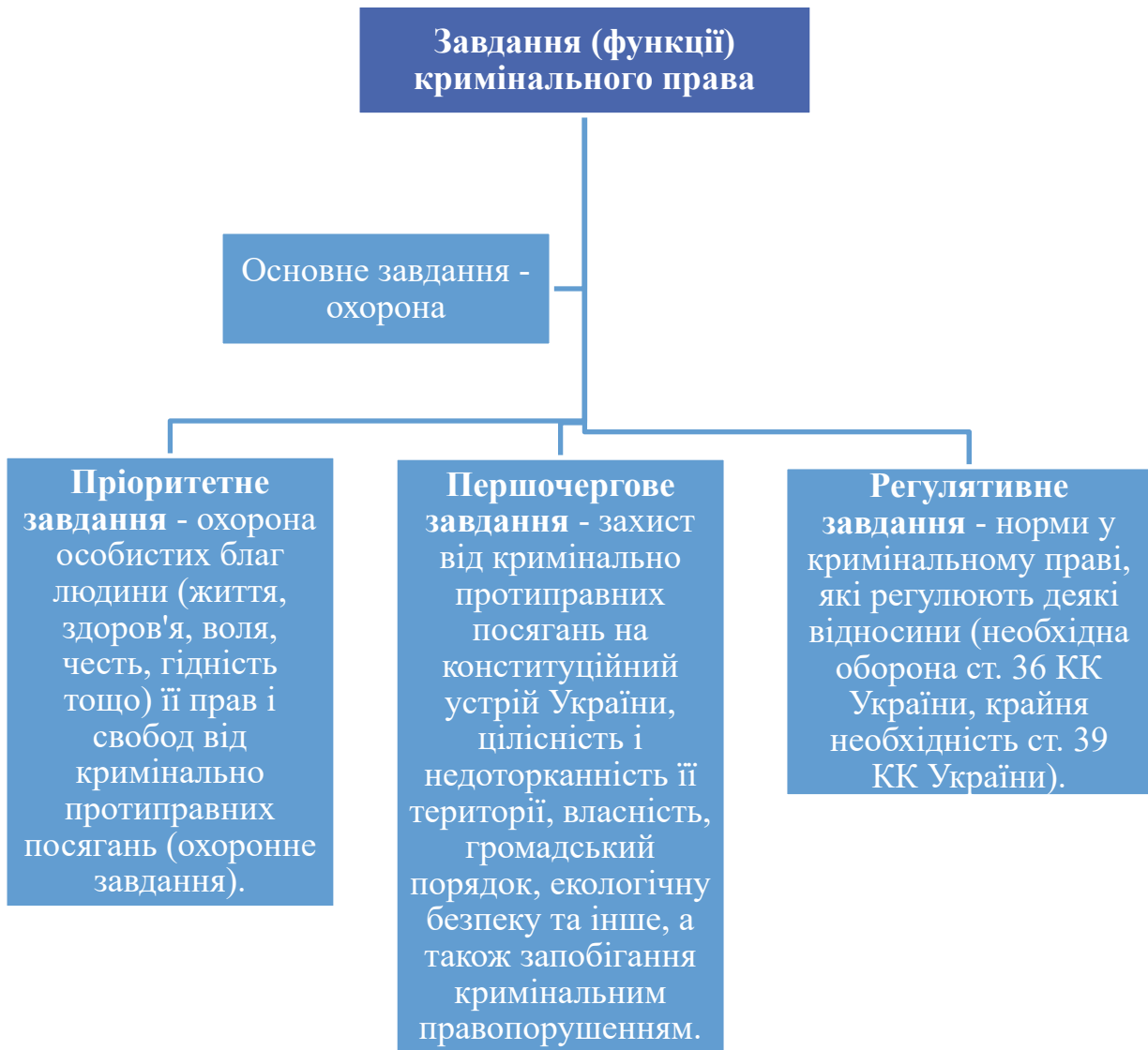
особиста відповідальність за наявності вини особи – юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (ст. 61 Конституції України), за вчинене кримінальне правопорушення відповідає лише та особа, яка його вчинила; відповідальність можлива лише при встановленні в діянні конкретної особи вини (умислу, необережності – ст. 24, ст. 25 КК України)

невідворотність кримінальної відповідальності – кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна понести кримінальну відповідальність, і така особа не може бути покарана двічі за одне і те саме кримінальне правопорушення (ч. 3 ст. 2 КК України)

гуманізм – заборона жорстоких, болісних, тілесних покарань, що спричиняють фізичні страждання; повага до людської гідності, безпека особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; відповідність виду та розміру покарання ступеню суспільної небезпечності кримінального правопорушення; застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; передбачення Кримінальним кодексом України випадків звільнення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення від кримінальної відповідальності, покарання, застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, ст. 79 КК України) та інше

справедливість (індивідуалізація) відповідальності – покарання в межах закону (санкції статті), з урахуванням обтяжуючих та пом'якшуючих обставин справи, особи винного (стан здоров'я, характер, спосіб життя, мікросередовище, форма вини, мотиви)

економія кримінальної репресії – в залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (ст. ст. 12, 66, 74-87 КК України) визначається міра покарання в санкції статті; кримінальне покарання – лише за суспільно небезпечні діяння (кримінальні правопорушення), визначені в Кримінальному кодексі України; покарання не застосовується, якщо є можливість досягти виправлення особи без нього

Практичні задачі:

Задача 1. К. оголошено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, за привласнення чужого майна, яке ввірене особі. Наступного дня адміністрація установи, де працював К., повідомила про його звільнення, мотивуючи притягненням його до кримінальної відповідальності.

Чи правомірно був звільнений з роботи К.? Якщо ні, то який принцип кримінального закону був порушений?

Задача 2. Брати Г.: Богдан (23 роки) та Г. Руслан (16 років), розподіливши між собою ролі, вчинили угон легкового автомобіля, що належав гр. П. При цьому старший брат, який раніше двічі судимий за вчинення крадіжки та грабежу, і запропонував молодшому брату вчинити угон, який погодився.

Суд призначив покарання старшому брату Богдану за ч. 2 ст. 189 та ст. 304 КК. Молодшому призначено покарання за ч. 2 ст. 189 КК України.

За яким принципом кримінального права особи були притягнуті до відповідальності?

Задача 3. Г. (16 років) умисно спричинив легкі тілесні ушкодження, тобто вчинив кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 125 КК України.

На підставі того, що Г. вчинив кримінальний проступок вперше, вину у вчиненні кримінального протиправного діяння визнав повністю,

судом був звільнений від кримінальної відповідальності і до нього застосовані примусові заходи виховного характеру, а саме – застереження.

Який принцип закладено в інститут звільнення від кримінальної відповідальності?

Задача 4. Б. погрожував вбивством своєму сусідові Є., з яким знаходився у неприязних стосунках, тобто вчинив кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 129 КК України. Однак Б. був звільнений від кримінальної відповідальності на підставі того, що він раніше не судимий, щиро покаявся, попросив вибачення у гр. Є., сприяв ходу розслідування і допомагав правоохоронним органам (ст. 45 КК України).

Яка функція кримінального права була здійснена? Яким принципом керувався суд при звільненні особи від кримінальної відповідальності?

Задача 5. Гр. Я., захищаючись від озброєного нападу, тобто діючи в стані необхідної оборони (ст. 36 КК України), спричинив тяжкі тілесні ушкодження нападникові, що є обставиною, яка виключає кримінальну відповідальність.

Яка основна функція кримінального права закладена в обставинах, що виключають кримінальну відповідальність?

Задача 6. Оперуповноважений при розкритті тяжкого злочину застосовував до підозрюваного методи, які принижують його честь і гідність. У результаті підозрюваний зізнався у вчиненні тяжкого злочину.

Який принцип кримінального права порушено? Відповідь обґрунтуйте.

Контрольні питання:

1. Поняття, ознаки, предмет і завдання кримінального права як галузі права, як науки і як навчальної дисципліни.

2. Система, структура, методологія кримінального права.

3. Співвідношення кримінального права і кримінально-правової політики.

4. Принципи закону про кримінальну відповідальність: загальні та спеціальні.

5. Кримінальне право і суміжні галузі права (кримінальне процесуальне право, кримінально-виконавче право, адміністративне право).

Спеціалізована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.
10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

11. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

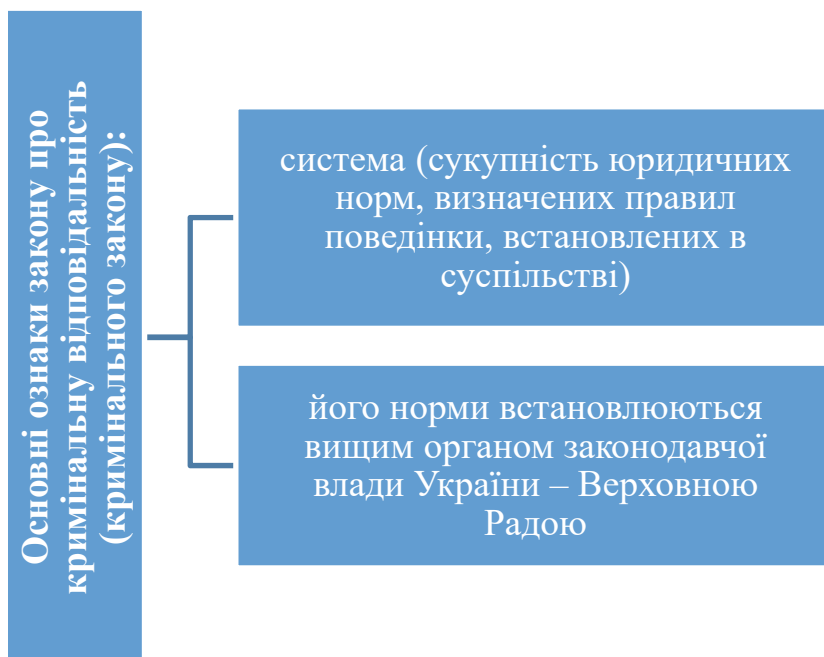
13. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

14. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 3

ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Закон про кримінальну відповідальність – це сукупність юридичних норм, систематизованих в законодавчому акті Верховної Ради України, що визначають загальні положення, підстави і межі кримінальної відповідальності, види кримінальних протиправних діянь і передбачені за них покарання, підстави призначення покарання, звільнення від відповідальності чи покарання; а також сукупність положень міжнародних договорів, введених (імплементованих) в кримінальне законодавство України як його невід’ємна (складова) частина.

Закон про кримінальну відповідальність може розглядатися в таких аспектах:

1) це Кримінальний кодекс України – єдиний кодифікований законодавчий акт, який містить кримінально-правові норми;

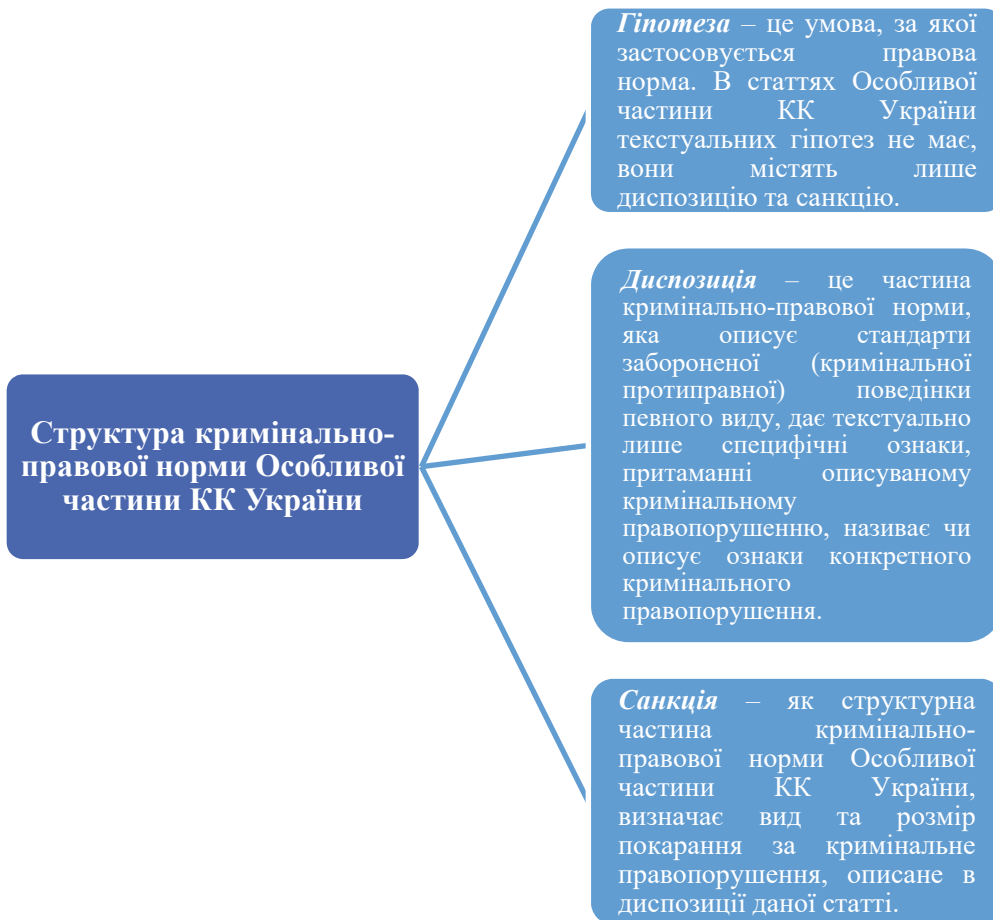
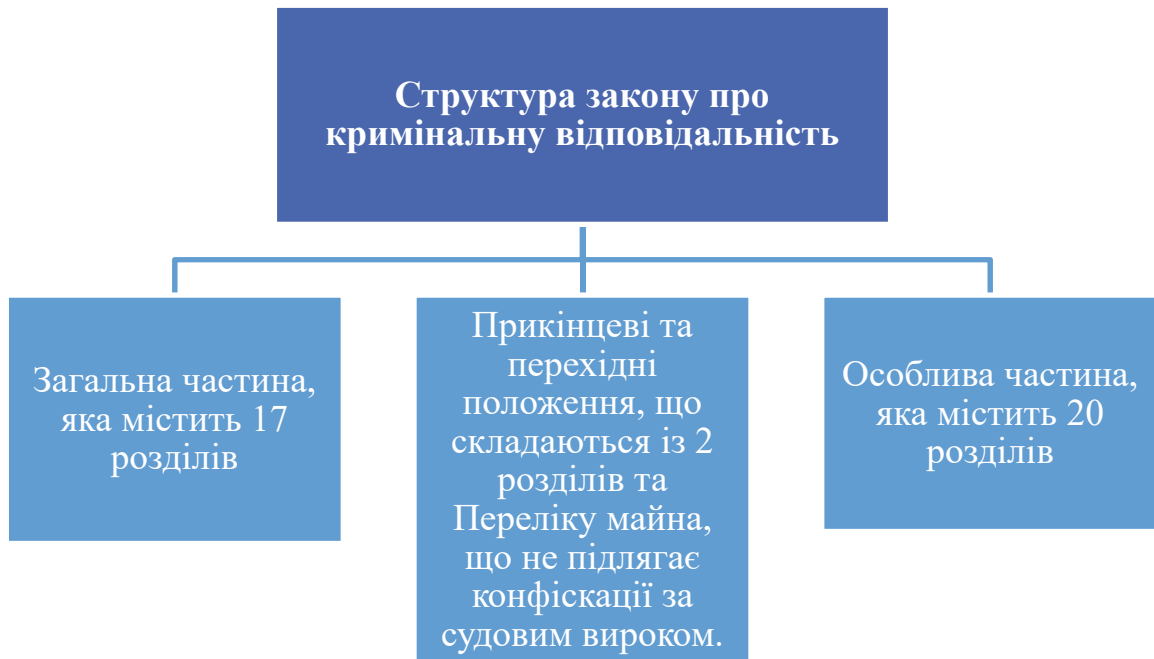
2) це і окрема стаття Кримінального кодексу, або її частина, що передбачає кримінальну відповідальність за конкретне кримінальне правопорушення.

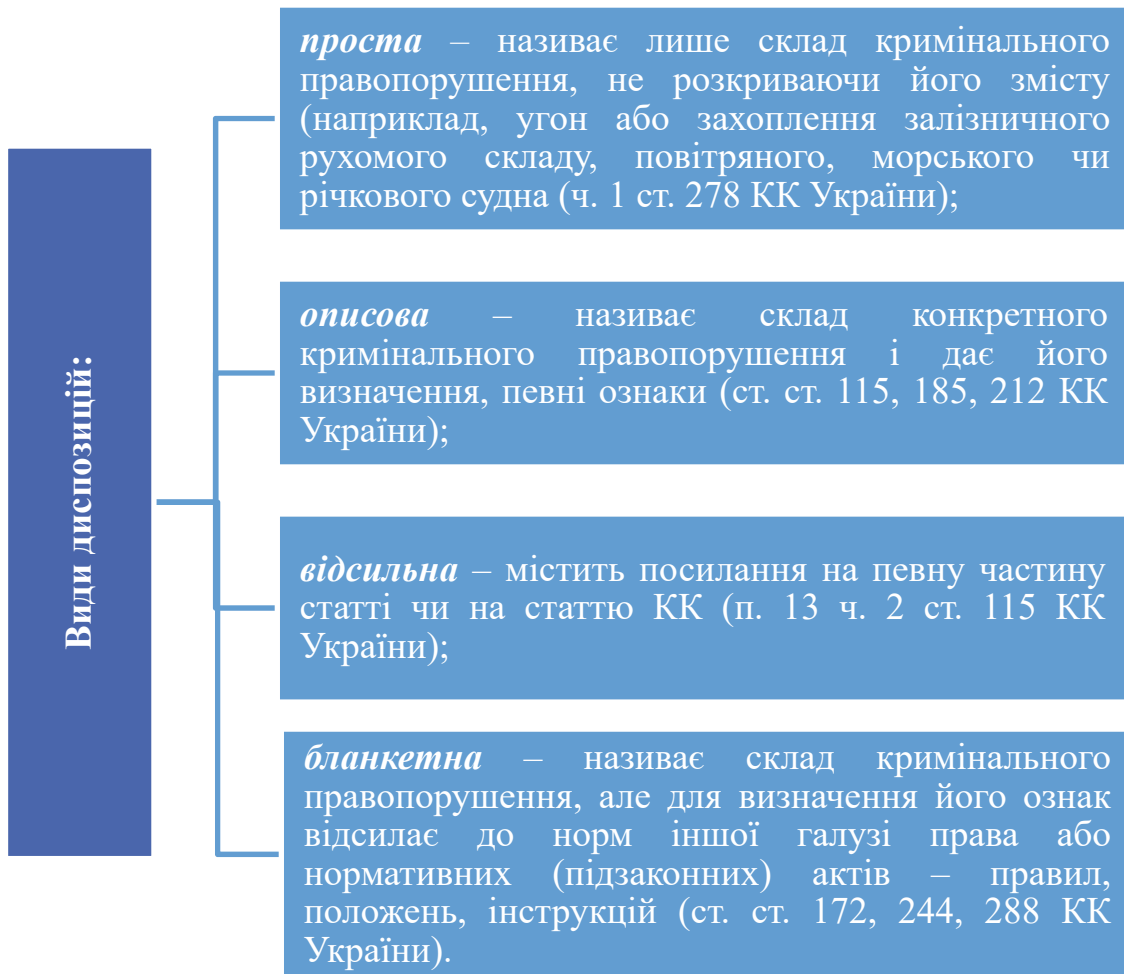
Значення закону про кримінальну відповідальність:

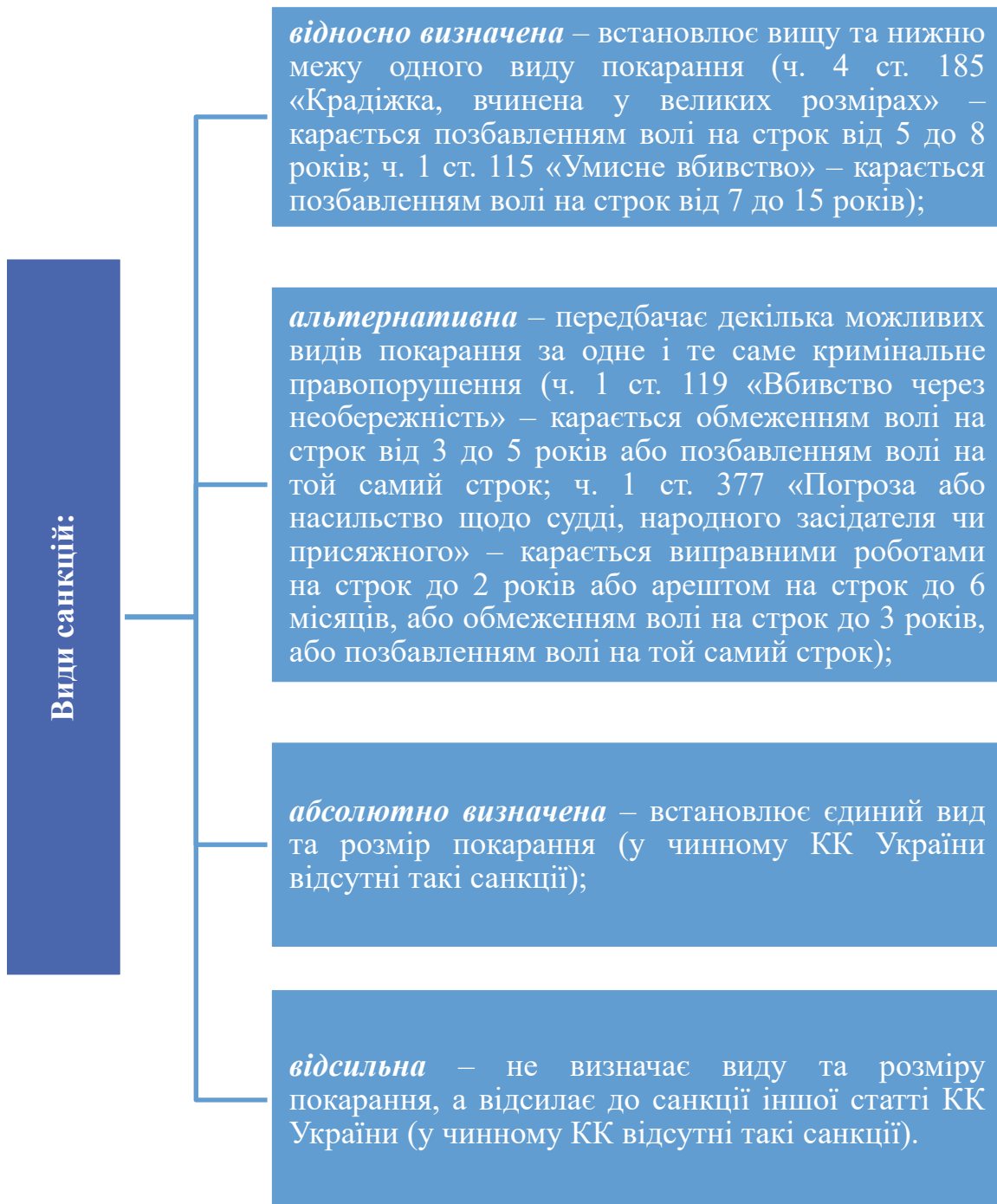
1) є одним із важливих засобів охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням;

2) лише кримінальний закон містить кримінально-правові норми, які визначають загальні положення кримінального права, кримінальну протиправність та караність діянь, види цих діянь та покарань за їх вчинення, підстави, обсяг та межі кримінальної відповідальності, підстави звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання;

3) є певним засобом виховного та превентивного впливу на осіб, засуджених за вчинення кримінального правопорушення, а також на інших громадян.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі базується на наступних принципах:

1) **територіальний** – полягає в тому, що особи, які вчинили кримінальні правопорушення на території України, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України. Винятком є так звані особи, які володіють *дипломатичним імунітетом*, оскільки питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними кримінального правопорушення на території України вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК України).

2) **національний (громадянства)** – полягає в тому, що громадяни України та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК України).

3) **універсальний (космополітичний)** – полягає в тому, що згідно з ст. 8 КК іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні та вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами;

4) **реальний** – полягає в тому, що відповідно до тієї ж ст. 8 КК України іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, підлягають в Україні відповідальності за КК України, якщо вони вчинили передбачені КК особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які за межами України вчинили будь-який із злочинів, передбачених статтями 437-439, 442, 442-1 КК України, підлягають в Україні відповідальності згідно з КК України.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим на території України, якщо його було:

- почато;

- продовжено;

- закінчено;

- припинено.

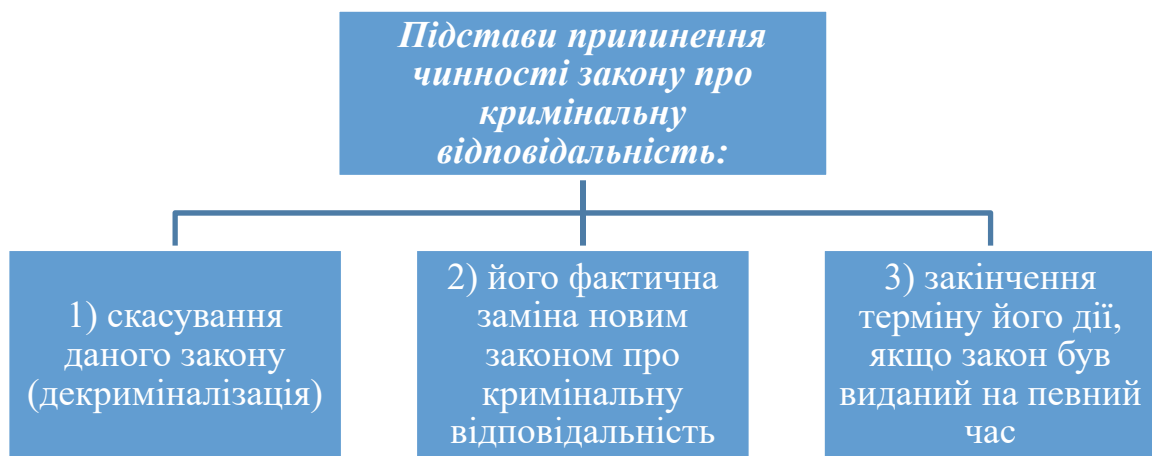
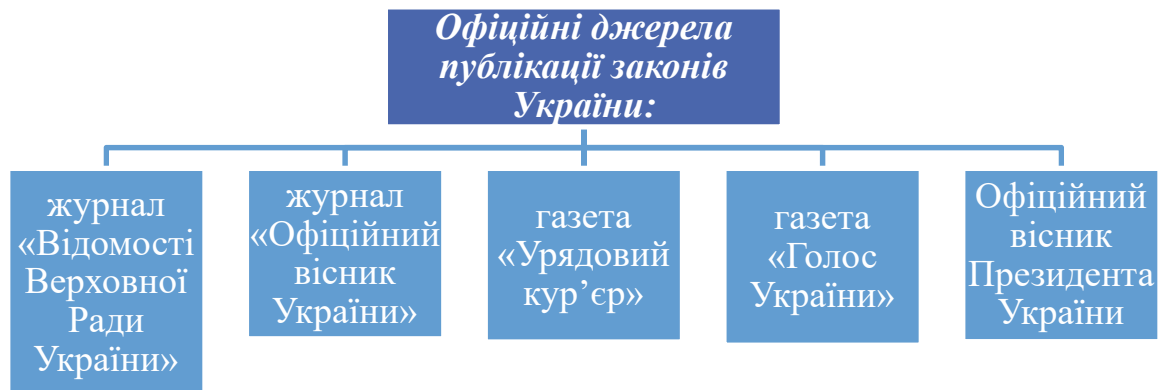
Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі – це можливість застосувати цей закон в залежності від часу вчинення кримінального правопорушення. Кримінальна протиправність і караність діяння, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України).

Закон про кримінальну відповідальність набирає чинності :

через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення

з дня його офіційного оприлюднення

з того строку, який зазначено в самому законі

Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність означає, що приписи цього закону у певних випадках поширюються на правовідносини, що виникли до набрання ним чинності.

Пом'якшення кримінальної відповідальності – це законодавче зменшення передбачених КК обмежень прав і свобод, що можуть бути застосовані до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (пом'якшення караності діяння, пом'якшення інших кримінально-правових наслідків вчинення кримінального правопорушення) (ч. 3 ст. 3 КК України).

Особи, на яких розповсюджується
зворотня дія закону

1) які вчинили кримінальні правопорушення, про які ще не відомо правоохоронним органам або кримінального провадження ще не має (якщо не закінчилися строки давності за ст. 49 КК України);

2) щодо яких є кримінальне провадження, що знаходиться на стадії досудового розслідування (в т.ч. справи, провадження по яких зупинено);

3) щодо яких кримінальні провадження перебувають в суді (незалежно від стадії розгляду справи);

4) яким винесено вирок, який ще не набрав законної сили або ще не обернений до виконання;

5) які відбувають покарання;

6) які звільнені від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75, 79, 104 КК України), - протягом іспитового строку;

7) які відбули покарання, але мають судимість.

Пом'якшення караності діяння має місце у випадках:

– одночасного зниження верхньої і нижньої меж покарання;

– зниження тільки верхньої або нижньої межі покарання;

– запровадження основного альтернативного покарання, що є більш м'яким;

– вилучення основного альтернативного покарання, що є більш суворим;

– заміна безальтернативного основного покарання на більш м'яке;

– зниження верхньої і/або нижньої меж додаткового покарання;

– перетворення обов'язкового додаткового покарання на факультативне;

– заміна додаткового покарання більш м'яким видом;

– вилучення додаткового покарання;

– зміна диспозиції статті, у зв'язку із чим вчинене діяння підлягає кваліфікації за іншою статтею або частиною статті.

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність – це з'ясування та визначення змісту кримінально-правових норм.

Тлумачення дозволяє: встановити відношення закону до конкретного кримінального правопорушення, і це важлива умова його правильного застосування, необхідний елемент судової діяльності.

ВИДИ ТЛУМАЧЕННЯ:

Тлумачення норм кримінального закону за суб'єктом:

- легальне (офіційне);
- автентичне;
- доктринальне;
- судове.

Тлумачення норм кримінального закону за обсягом:

- буквальне;
- поширювальне;
- обмежувальне.

Тлумачення норм кримінального закону за способом:

- філологічне;
- логічне;
- системне;
- історичне.

Легальне (офіційне) – тлумачення, яке дається спеціально уповноваженими на те органами: Конституційним Судом України (в ст. 147 Конституції України зазначено: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів до інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України»).

Автентичне – роз'яснення закону органом, який його прийняв: Верховною Радою України (на даний час в Україні не застосовується).

Доктринальне (наукове) – тлумачення, яке дається фахівцями в галузі права: науково-дослідними установами, вченими, практичними працівниками у підручниках, монографіях, наукових статтях, коментарях тощо.

Судове – тлумачення, яке здійснюється судом. Воно може бути двох видів:

- 1) тлумачення, дане судом будь-якого рівня по конкретній кримінальній справі (казуальне);
- 2) тлумачення Пленумом Верховного Суду через його постанови щодо певної категорії кримінальних справ (правозастосовче).

Буквальне тлумачення – з'ясування змісту кримінально-правової норми у точній відповідності до тексту закону.

Поширювальне тлумачення – надання дії закону більш широких меж, ніж це безпосередньо впливає із буквального розуміння кримінально-правової норми.

Обмежувальне тлумачення – надання дії закону вужчих меж, ніж це передбачає буквальний зміст певної кримінально-правової норми.

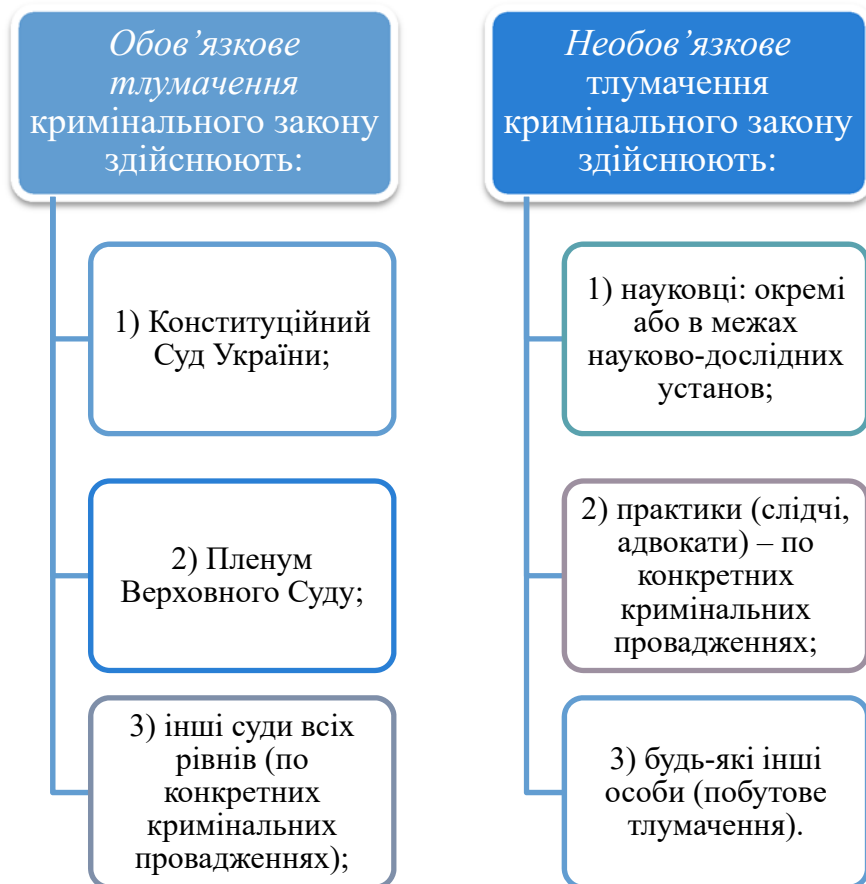
Філологічне тлумачення (або граматичне) – з'ясування змісту закону шляхом аналізу тексту: термінів і понять із використанням правил граматики, синтаксису, орфографії і т.п.

Логічне тлумачення – з'ясування прийомів логіки при визначенні змісту закону та обсягу його правової регламентації, при визначенні моменту закінчення кримінального правопорушення тощо.

Системне тлумачення – з'ясування змісту відповідного положення кримінального закону шляхом співставлення його з іншими положеннями даного чи будь-якого іншого закону, визначення юридичної природи та місця цього положення в системі кримінального права або в правовій системі. Використовується для систематизації норм кримінального закону: Загальна та Особлива частина, визначення родових об'єктів кримінальних правопорушень тощо.

Історичне тлумачення – з'ясування змісту закону шляхом уточнення умов і причин його прийняття, завдань, які він переслідує. Використовується при обговоренні проектів закону, вивченні думок вчених та практиків.

Суб'єкти тлумачення – це органи або особи, які дають тлумачення кримінального закону в межах їх повноважень.

Кримінальна відповідальність – це обов'язок особи (суб'єкта кримінального правопорушення), яка вчинила суспільно небезпечне, винне, передбачене КК України діяння, відповісти за свої дії (бездіяльність) перед державою (судом), і до якої за це застосовуються заходи державного примусу, пов'язані із певними обмеженнями її прав та свобод.

Підставою кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України) є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України.

Практичні завдання і задачі:

Завдання. 1. Стаття 356. Самоправство

Самоправство, тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією,

якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника, -

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до двох років.⁵

Визначте вид диспозиції і санкції.

Задача 2. Громадянин рф вчинив злочин проти національної безпеки України і був притягнутий до кримінальної відповідальності за ст. 114 КК України «Шпигунство».

Який принцип дії кримінального закону був застосований? На якій території буде відбувати покарання громадянин рф ?

Задача 3. Д. вчинив дрібну крадіжку чужого майна на загальну суму 290,00 грн і був притягнутий до адміністративної відповідальності за ст. 51 КУпАП. Через місяць він вчинив крадіжку на суму 3250 грн і був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 185 КК України за кваліфікуючою обставиною – вчинення в умовах воєнного стану.

Яка дія закону про кримінальну відповідальність за вказаними обставинами?

Задача 4. Гр. Щ. у 2023 році вчинив кримінальне правопорушення і був засуджений до 2 років позбавлення волі. У 2024 році стаття декриміналізована. Щ. залишилось відбувати покарання ще 8 місяців.

Чи буде Щ. звільнений у зв'язку зі змінами в законодавстві?

Задача 5. Особа без громадянства А., яка постійно проживає в м. Черкаси, вчинила замах на контрабанду в м. Валенсія, її було притягнуто до відповідальності за адміністративним законодавством Іспанії. Коли А. повернувся в Україну, його було притягнуто до кримінальної відповідальності за замах на контрабанду (ч. 3 ст. 15 і ч. 1 ст. 201 КК України).

Чи правомірне притягнення цієї особи до відповідальності за КК України?

Завдання 6. Який вид тлумачення застосовується в Науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України? Який вид тлумачення застосовується в постановках Пленуму Верховного Суду?

Задача 7. Гр-н України вчинив кримінальне правопорушення на території України, після чого виїхав до Польщі.

⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 17.06.2025). *Відомості Верховної Ради України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Як необхідно вирішити питання щодо можливості притягнення винної особи до кримінальної відповідальності? Який принцип буде застосований в даному випадку?

Контрольні питання:

1. Поняття закону про кримінальну відповідальність, його ознаки, джерела, завдання і значення.
2. Структура Кримінального кодексу України.
3. Види кримінально-правових норм Особливої частини Кримінального кодексу України.
4. Види диспозицій і санкцій.
5. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність: поняття, види і значення.
6. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі.
7. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі.
8. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі.
9. Кримінальна відповідальність: поняття та підстави.

Рекомендована література до теми:

1. Бабікова О., Федоренко І. Співвідношення окремих положень кримінального закону з принципами права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Том 3 № 83. С. 24-30. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.3>.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
5. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум/[Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Ященко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
6. В. Кедик. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний вісник.* 2022. № 2. С. 76-84. DOI : <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2324>.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
9. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
10. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.
12. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.
13. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.
14. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 р. у справі № 278/1566/21 (провадження № 51-2555кмо24). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302589>.
15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.
17. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 4 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЙОГО ВИДИ ТА СТАДІЇ

Кримінальне правопорушення (ст. 11 КК України) – передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ:

1) *суспільна небезпечність* – це матеріальна ознака, що свідчить про можливість заподіяння шкоди відносинам, які склалися у суспільстві і які охороняються кримінальним законом;

2) *протиправність* – передбачення (закріплення) кримінального правопорушення в законі про кримінальну відповідальність;

3) *вчинення суб'єктом кримінального правопорушення* – означає, що кримінальне правопорушення матиме місце при умові його вчинення фізичною, осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності;

4) *винність* – ознака, що характеризує внутрішній зміст кримінального правопорушення, а саме – психічне ставлення особи, до вчиненого нею діяння та його наслідків у формі умислу чи необережності;

5) *караність* – можливість застосування за вчинене кримінальне правопорушення покарання, передбаченого санкціями статей Особливої частини КК України.

Кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Нетяжким злочином є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність) за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'ять років.

Тяжким злочином є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк понад десять років.

<i>За родовим об'єктом</i>	<ul style="list-style-type: none">• в межах одного розділу Особливої частини КК України
<i>За предметом</i>	<ul style="list-style-type: none">• предметні: предмети, що мають вільний обіг, та предмети, що мають спеціальний режим обігу• безпредметні
<i>За формою вини</i>	<ul style="list-style-type: none">• умисні• необережні• змішана форма вини
<i>За суб'єктом</i>	<ul style="list-style-type: none">• вчинені загальним суб'єктом• вчинені спеціальним суб'єктом• вчинені суб'єктом з пониженим віком• вчинені службовою особою
<i>За характером наслідків</i>	<ul style="list-style-type: none">• кримінальні правопорушення з матеріальною шкодою• кримінальні правопорушення з фізичною шкодою• кримінальні правопорушення з моральною шкодою

МАЛОЗНАЧНІСТЬ ДІЯННЯ. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але *через малозначність* не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Умови малозначності:

1) воно повинно формально підпадати під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом;

2) в ньому повинна бути відсутня така ознака, як суспільна небезпечність

відсутність заподіяння шкоди взагалі;

або заподіяна шкода дуже незначна (матеріальна або фізична);

відсутність умислу (наміру) на заподіяння більшої шкоди, ніж та, що була фактично заподіяна;

як правило, такі діяння не пов'язані із посяганням на життя, здоров'я, особисту безпеку, статеву свободу та статеву недоторканність особи.

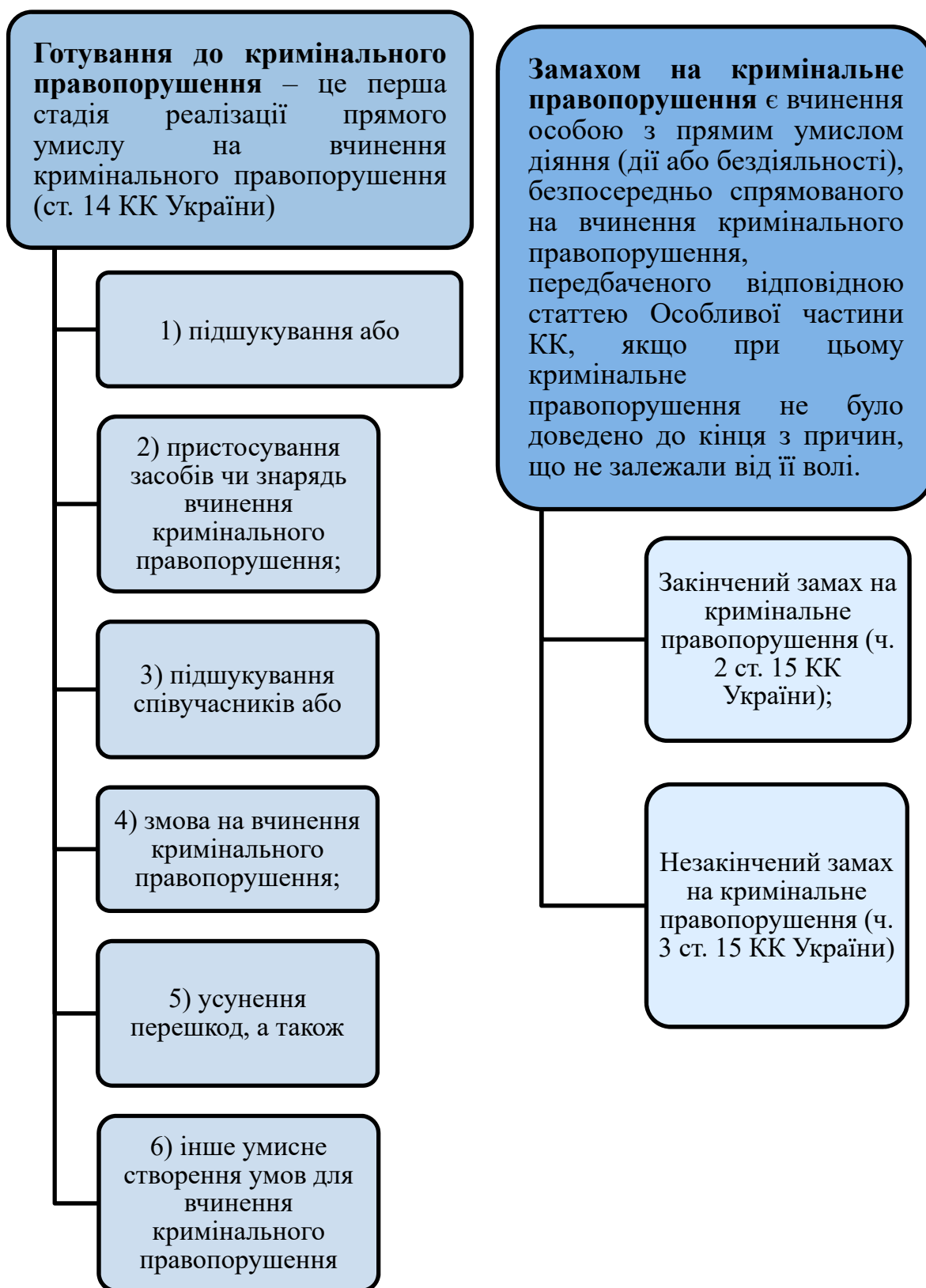
Стадії вчинення кримінального правопорушення – це певні цілеспрямовані періоди описаного кримінальним законом діяння особи, які є різними відносно самостійними етапами реалізації її умислу, спрямованого на досягнення певної кримінальної протиправної мети, і які розрізняються між собою спрямованістю кримінальної протиправної поведінки та ступенем реалізації кримінального протиправного умислу, тобто характером та об'ємом вчинених суспільно небезпечних діянь і моментом їх припинення.

Закінчене кримінальне правопорушення – це діяння, яке містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК.

Незакінчене кримінальне правопорушення:

готування до кримінального правопорушення

замах на кримінальне правопорушення

**Підшукування засобів або
знарядь для вчинення
кримінального
правопорушення**

може здійснюватися шляхом пошуку, купівлі, обміну, тимчасового позичення, викрадення, інших форм придбання речей, документів, інших предметів матеріального світу для використання їх при вчиненні майбутнього кримінального правопорушення.

- **Знаряддями** вчинення кримінального правопорушення визнаються предмети матеріального світу, призначені для фізичного (як правило, руйнівного) впливу на матеріальні об'єкти.
- **Під засобами вчинення кримінального правопорушення** розуміють предмети матеріального світу, використання яких є умовою можливості вчинення кримінального правопорушення або такі, що сприяють полегшенню чи прискоренню вчинення кримінального правопорушення.
- **Пристосування засобів чи знарядь для вчинення кримінального правопорушення** – це будь-які дії, спрямовані на зміну форми або властивостей предметів з метою забезпечення їх придатності або більшої зручності чи ефективності при використанні під час вчинення кримінального правопорушення.

**Підшукування співучасників
для вчинення кримінального
правопорушення**

- вчинення будь-яких дій, спрямованих на залучення до спільної умисної участі у майбутньому кримінальному правопорушенні у якості співучасників будь-якого виду інших осіб.

**Змова на вчинення
кримінального правопорушення**

- здійснення двома або більше особами попередньої домовленості про спільну умисну участь у вчиненні кримінального правопорушення.

<p>Закінчений замах на кримінальне правопорушення:</p>	<ul style="list-style-type: none">• якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК України).
<p>Незакінчений замах на кримінальне правопорушення:</p>	<ul style="list-style-type: none">• якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця (ч. 3 ст. 15 КК України) і усвідомлювала це.
<p>Поділ на види замаху в залежності від придатності об'єкта та засобів посягань:</p>	<ul style="list-style-type: none">• придатний замах на кримінальне правопорушення (закінчений і незакінчений);• непридатний замах на кримінальне правопорушення (закінчений і незакінчений).
<p>Замах на непридатний об'єкт:</p>	<ul style="list-style-type: none">• коли об'єкт не має необхідних властивостей або зовсім відсутній.
<p>Замах із непридатними засобами:</p>	<ul style="list-style-type: none">• коли особа помилково застосовує засоби для вчинення кримінального правопорушення, які не можуть довести кримінальне правопорушення до кінця.

Законодавець у ч. 1 ст. 17 КК України закріплює поняття **добровільної відмови** від доведення кримінального правопорушення до кінця як «остаточне припинення особою за своєю волею готування або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця».

Умови визначення добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця:

1) остаточне припинення особою готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення;

2) відмова особи від доведення кримінального правопорушення до кінця за її власною волею;

3) під час відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця особа усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця.

Практичні задачі:

Задача 1. М., без передбаченого законом дозволу, у невстановленого слідством чоловіка придбав гвинтівку моделі ТОЗ-8М і патрони до нарізної вогнепальної зброї калібру 5,6 мм, які відносяться, згідно з експертизою, до вогнепальної зброї та бойових припасів до них. В подальшому гр. М. зберігав за місцем свого проживання цю вогнепальну зброю. Під час допиту з'ясувалось, що М. зберігав зброю і набої до неї для умисного вбивства свого сусіда, з яким знаходився у давніх неприязних стосунках. Однак не встиг реалізувати свій кримінальний протиправний умисел на вчинення умисного вбивства, бо був затриманий працівниками поліції, а зброя у нього вилучена. Таким чином, гр. М. обвинувачується у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, а саме: у придбанні, зберіганні вогнепальної зброї та бойових припасів без передбаченого законом дозволу.

Як необхідно вирішити питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності за умисне вбивство? Визначте стадію

злочину. *Відповідь аргументуйте. Чим відрізняється готування до кримінального правопорушення від виявлення «голового» умислу?*

Задача 2. Між Б. та Л. склалися неприязні стосунки. Б. вирішив вбити Л. і вистрілив у нього. Але схибив і спричинив Л. середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Як необхідно вирішити питання щодо притягнення Б. до кримінальної відповідальності? Як необхідно кваліфікувати діяння: як замах на умисне вбивство (ст. 115 КК) чи за фактично спричинене тілесне ушкодження (ст. 122 КК)?

Аналіз вироку суду.

П., знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, в результаті раптово виниклих особистих неприязних відносин та з метою заподіяння смерті С., витягнув з кишені своїх штанів ніж загальною довжиною 20 см з довжиною леза 7,5 см та наніс С. щонайменше один удар вказаним ножом зверху вниз в ділянку шиї.

Внаслідок заподіяння ножового поранення потерпілому С. було спричинено тілесні ушкодження у виді колото-різаної рани передньої поверхні шиї з пошкодженням трахеї. Відповідно до висновку судово-медичної експертизи тілесне ушкодження в ділянці шиї, що супроводжувалось пошкодженням трахеї, було небезпечним для життя і за цією ознакою відноситься до тяжких тілесних ушкоджень.

Таким чином, П. вжив всіх заходів, спрямованих на заподіяння смерті С., однак бажані наслідки для останнього не настали через надання йому медичної допомоги.

П. визнано винним у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченому ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 115 КК України, та призначено йому покарання із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді 6 (шість) років позбавлення волі.⁶

Визначте вид складу злочину, передбаченого ст. 115 КК, за особливістю конструкції. Визначте момент закінчення злочину, передбаченого ст. 115 КК. Визначте стадію вчинення злочину за вказаних обставин. За яких підстав злочин вважається незакінченим? Відповідь обґрунтуйте.

⁶ Вирок Сумського районного суду Сумської області від 23 квітня 2026 року. Справа № 587/3753/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135950939>

Контрольні питання:

1. Поняття кримінального правопорушення та його ознаки.
2. Поняття малозначного діяння, закріпленого у ч. 2 ст. 11 КК України, для визначення поняття кримінального правопорушення.
3. Класифікація кримінальних правопорушень та її практичне значення.
4. Відмінність кримінального правопорушення від інших правопорушень.
5. Назвіть стадії кримінального правопорушення.
6. Закінчене кримінальне правопорушення.
7. Готування до кримінального правопорушення.
8. Замах на кримінальне правопорушення. Закінчений (ч. 2 ст. 15 КК України) та незакінчений (ч. 3 ст. 15 КК України) замах на кримінальне правопорушення.

Рекомендована література до теми:

1. Бондаренко О. С. Кримінальне право. Загальна частина (у таблицях і схемах): навчальний посібник / О. С. Бондаренко, М. О. Думчиков. Суми: Сумський державний університет, 2022. 114 с.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
4. Горностай А. В. Окремі проблемні питання призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 17. С. 125-129. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.07.2022.019>.
5. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
6. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова;

МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

9. Кримінальне право. Загальна частина : навч. посіб. / О. М. Волуйко та ін. Київ : ІВЦ НГУ, 2023. 288 с

10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

11. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

12. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.

13. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

14. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

15. Ніколаєнко Т. Б., Омельчук В. А. Кваліфікація кримінальних правопорушень : актуальні проблеми : підручник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2022. 504 с.

16. Орлов Ю. В. Правові наслідки вчинення окремих категорій кримінальних проступків в контексті перехідного правосуддя для України. Європейські перспективи. 2023. № 3. С. 191–198. DOI : <https://doi.org/10.32782/EP.2023.3.26>.

17. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2006. № 30. Ст. 260.

19. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2004. № 50. Ст. 540.

20. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 5 СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Склад кримінального правопорушення – це сукупність встановлених кримінальним законом об’єктивних та суб’єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення.

Ознаки (елементи) складу кримінального правопорушення:

СКЛАД

кримінального правопорушення (юридична конструкція складу кримінального правопорушення)

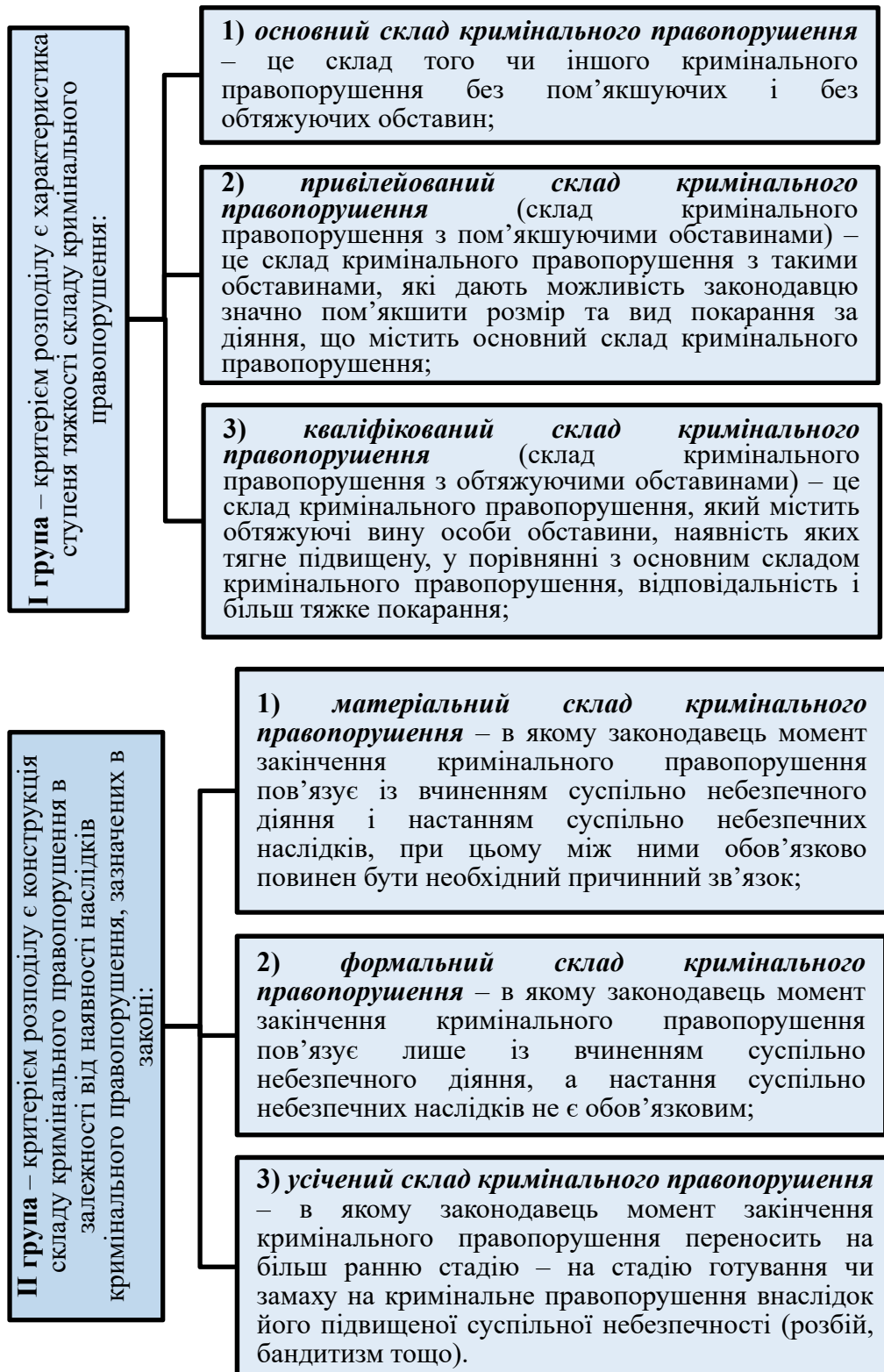
Об’єкт кримінального правопорушення	Об’єктивна сторона кримінального правопорушення	Суб’єкт кримінального правопорушення	Суб’єктивна сторона кримінального правопорушення
<p style="text-align: center;">Види:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) загальний 2) родовий 3) видовий 4) безпосередній: <ol style="list-style-type: none"> а) основний б) додатковий в) факультативний 	<p style="text-align: center;">Ознаки (основні):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) суспільно небезпечне діяння (дія, бездіяльність) <p style="text-align: center;">Ознаки (факультативні):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) причинний зв’язок 	<p style="text-align: center;">Види:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) загальний суб’єкт 2) спеціальний суб’єкт <p style="text-align: center;">Ознаки:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) фізична особа 2) осудність 	<p style="text-align: center;">Ознаки (основні):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) вина (умисел, необережність, змішана форма вина); <p style="text-align: center;">Ознаки (факультативні):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) мотив

Об'єкт кримінального правопорушення	Об'єктивна сторона кримінального правопорушення	Суб'єкт кримінального правопорушення	Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення
<p>Ознаки:</p> <p>1) предмет кримінального правопорушення</p> <p>2) потерпілий від кримінального правопорушення</p>	<p>2) суспільно небезпечні наслідки</p> <p>3) спосіб</p> <p>4) час</p> <p>5) місце</p> <p>6) обстановка</p> <p>7) засоби</p> <p>8) знаряддя</p>	<p>3) вік кримінальної відповідальності</p>	<p>2) мета</p> <p>3) емоційний стан</p>

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

За суспільною небезпечністю	За конструкцією	За наслідками
<p><i>Основний</i> (без пом'якшуючих та обтяжуючих обставин)</p>	<p><i>Матеріальний</i> (М = Д + Н)</p>	<p><i>З фізичною шкодою</i> (ст. ст. 115, 121, 122, 125 КК України)</p>
<p><i>Привілейований</i> (основний + пом'якшуючі обставини)</p>	<p><i>Формальний</i> (Ф = Д)</p>	<p><i>З матеріальною шкодою</i> (ст. ст. 185, 186, 190 КК України)</p>
<p><i>Кваліфікований</i> (основний + обтяжуючі обставини)</p>	<p><i>Усічений</i> (У = Г або З)</p>	<p><i>З ідеологічною, політичною шкодою</i> (ст. ст. 111, 112, 114 КК України)</p>
<p><i>Особливо кваліфікований</i> (основний + особливо обтяжуючі обставини)</p>		<p><i>Без шкоди (моральна шкода – її відшкодування в цивільно-правовому порядку)</i> (ст. ст. 109, 132 КК України)</p>

Всі склади кримінальних правопорушень поділяються на такі групи та види:

Практична задача

Задача 1. К., за попередньою змовою з Д., з метою вчинення розбійного нападу придбали пістолет, який відноситься до вогнепальної зброї. Після чого пішли до будинку гр. Ш. Коли Ш. відчинив двері, вони штовхнули його в квартиру, зачинили двері, посадили потерпілого на стілець, заклеїли рот клейкою стрічкою. При цьому Д., тримаючи пістолет, погрожував Ш., а К. в цей час склав до сумки цінності (ювелірні прикраси на загальну суму 30 тис. грн та гроші на суму 10 тис. грн, ноутбук вартістю 22 тис. грн). Із викраденими речами втекли, спричинивши потерпілому матеріальну шкоду.

За наведених обставин необхідно зробити аналіз складу кримінального правопорушення:

- визначити об'єктивні ознаки (об'єкт, об'єктивна сторона);*
- визначити суб'єктивні ознаки (суб'єкт, суб'єктивна сторона).*

Зазначити обов'язкові та факультативні елементи складу кримінального правопорушення.

Аналіз вироку суду

Гр. К. 26.12.2025 приблизно об 11 год. 00 хв., перебуваючи на зупинці громадського транспорту, знайшов чоловічу сумку, у якій знаходився офіційний документ: платіжна банківська картка, емітована в АТ КБ «ПриватБанк» та видана Д. У нього одразу виник протиправний умисел на привласнення банківської картки з метою подальшого викрадення грошових коштів, що знаходилися на рахунку цієї банківської карти.

Реалізуючи свій кримінально протиправний умисел, К., діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою незаконного збагачення, привласнив банківську картку АТ КБ «ПриватБанк», яка в силу вимог ст. 1 Закону України «Про інформацію» та примітки до ст. 358 Кримінального кодексу України є офіційним документом.

Крім цього, К., перебуваючи у м. Львові, маючи при собі платіжну банківську картку АТ КБ «ПриватБанк, видану Д., яку він раніше привласнив, маючи умисел на неодноразове незаконне вилучення чужого майна, діючи в умовах воєнного стану, з корисливих мотивів та з метою незаконного збагачення, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою придбання товарів заволодів грошовими коштами потерпілого, доступними з даної банківської картки, заподіявши гр. Д. майнову шкоду на загальну суму 8 713,71 грн.

Суд визнав його винним у вчиненні зазначених кримінальних правопорушень та призначив йому покарання на підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю вищевказаних кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим покаранням у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі.⁷

За наведених обставин необхідно зробити аналіз складів кримінальних правопорушень:

- визначити об'єктивні ознаки (об'єкт, об'єктивна сторона);
- визначити суб'єктивні ознаки (суб'єкт, суб'єктивна сторона).

Зазначити обов'язкові та факультативні елементи складів кримінального правопорушення.

Контрольні питання

1. Поняття складу кримінального правопорушення.
2. Співвідношення складу кримінального правопорушення та кримінального правопорушення як явища реальної дійсності.
3. Елементи складу кримінального правопорушення.
4. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття та види.
5. Об'єктивна сторона: обов'язкові та факультативні ознаки.
6. Суб'єкт кримінального правопорушення: поняття та ознаки.
7. Суб'єктивна сторона: види вини та характеристика факультативних ознак.
8. Ознаки складу кримінального правопорушення.
9. Види складів кримінальних правопорушень.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та

⁷ Вирок Франківського районного суду м. Львів від 27 квітня 2026 року. Справа № 465/452/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135996323>.

ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Астропрінт, 2022. 328 с.

10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

11. Маркін В. І. Чи існують негативні ознаки складу кримінального правопорушення? *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. №4. С. 345-351. Бібліогр.: с. 351 (9 назв). URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287290/281197>.

12. Маслова О. О. Щодо значення факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 2(43). С. 110-117. DOI: <https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i2.1026>.

13. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

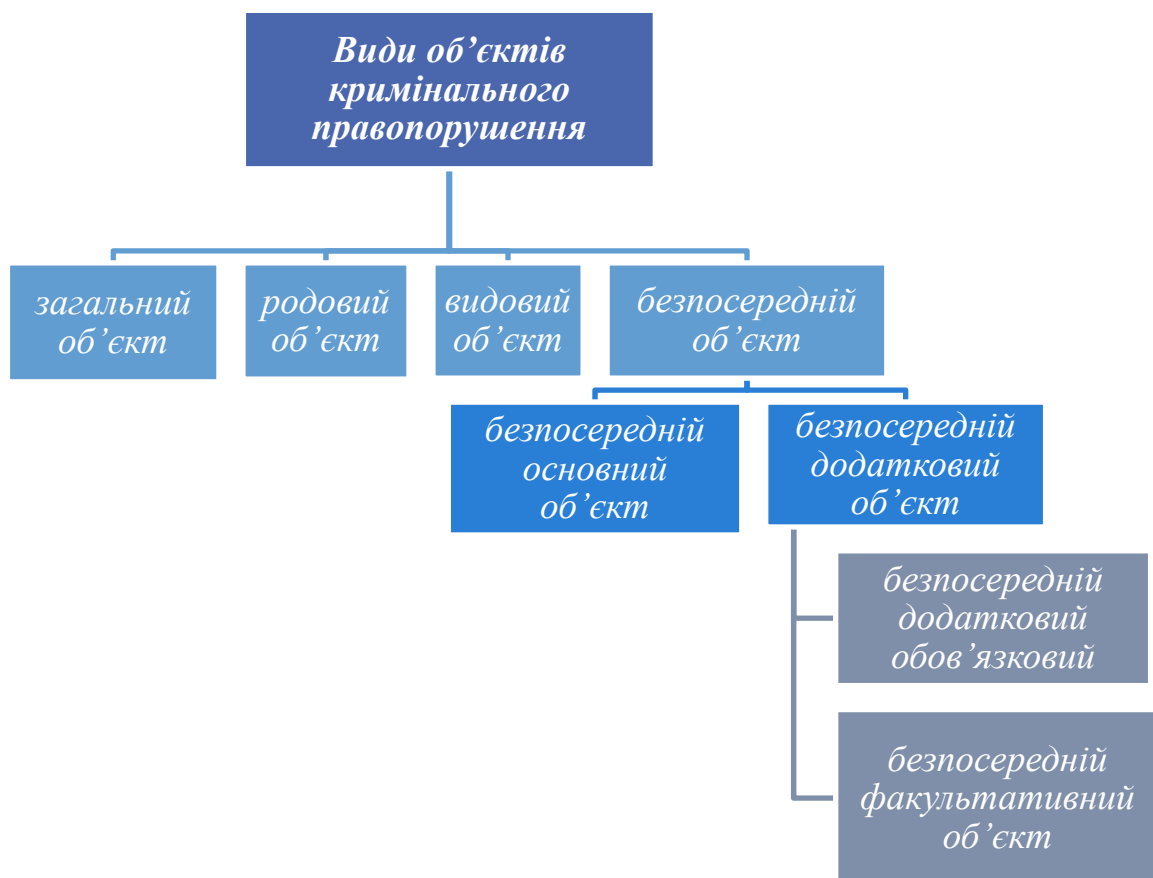
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

16. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022, № 2(18). С. 207-210. DOI : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267697>.

17. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 6 ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, які охороняються кримінальним законом від суспільно небезпечних посягань і яким в процесі вчинення кримінального правопорушення заподіюється шкода або створюється небезпека заподіяння такої шкоди.

<i>Загальний об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> це сукупність всіх суспільних відносин, інтересів та благ, що охороняються кримінальним законом (ч. 1 ст. 1 КК України).
<i>Родовий об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> це суспільні відносини, інтереси, блага, на які посягає певна група кримінальних правопорушень; визначається за назвою розділу Особливої частини КК (відносини власності, громадська безпека, громадський порядок).
<i>Видовий об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> це суспільні відносини, інтереси, блага, на які посягає певна група кримінальних правопорушень в межах одного розділу Особливої частини КК; виступає підгрупою однорідних, близьких, подібних соціальних благ, інтересів (у виді сукупності безпосередніх об'єктів), є складовою частиною родового об'єкта.
<i>Безпосередній об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> це частина родового об'єкта, конкретні суспільні відносини, інтереси, блага, на які посягає конкретна кримінальна протиправна дія або бездіяльність; дозволяє встановити індивідуальні ознаки кримінального правопорушення; із родовим об'єктом видовий та безпосередній об'єкти найчастіше співвідносяться як ціле і частки.
<i>Безпосередній основний об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> суспільні відносини, інтереси, блага, на які безпосередньо здійснюється суспільно небезпечне посягання або які безпосередньо ставляться під загрозу суспільно небезпечного посягання. Такий об'єкт є у будь-якому кримінальному правопорушенні.
<i>Безпосередній додатковий об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> суспільні відносини, інтереси, блага, на які безпосередньо не здійснюється суспільно небезпечне посягання або які безпосередньо не ставляться під загрозу такого посягання, але посягання на них у будь-якому випадку здійснюється поряд із безпосереднім основним об'єктом.
<i>Безпосередній додатковий обов'язковий об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> завжди має місце при вчиненні кримінального правопорушення і брак його тягне за собою відсутність цього кримінального правопорушення.
<i>Безпосередній факультативний об'єкт</i>	<ul style="list-style-type: none"> суспільні відносини, інтереси, блага, на які посягання поряд із безпосереднім основним об'єктом іноді здійснюється, а іноді – ні.

Предмет кримінального правопорушення – річ матеріального світу з приводу якої, або стосовно якої вчиняється кримінальне правопорушення, і з певними властивостями якої кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення.

Практичні задачі:

Задача 1. П. весною 2025 року посіяла на власній присадибній ділянці насіння маку снотворного та доводила його до стадії дозрівання з метою використання для кондитерських виробів. У липні 2025 року правоохоронці на земельній ділянці П. виявили 958 рослин маку, які згідно з висновком судово-хімічної експертизи є нарковмісними рослинами виду маку снотворного. Таким чином, П. вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 310 КК України.

Визначте об'єкт кримінального правопорушення. Встановіть родовий, безпосередній основний та додатковий об'єкти (за наявності). Визначте факультативні, за наявності, ознаки об'єкту.

Задача 2. К. їхав на своєму автомобілі із м. Дніпро в м. Черкаси. На шляху він побачив збиту кимось людину. Зупинивши машину, К. з'ясував, що потерпілий знаходиться в небезпечному для життя стані, оскільки має значні тілесні ушкодження, небезпечні для життя. Побоюючись, що його можуть визнати винним в наїзді на людину, К. залишив потерпілого на шляху і нікого не сповістив про це. Потерпілий згодом помер на місці пригоди від того, що йому не було вчасно надано кваліфіковану медичну допомогу. Таким чином, К. вчинив злочин, передбачений ч. 3 ст. 136 КК України.

Визначте об'єкт кримінального правопорушення. Встановіть родовий, безпосередній основний та додатковий об'єкти (за наявності). Визначте факультативні (за наявності) ознаки об'єкту.

Аналіз вироку суду.

Г., знаходячись на тротуарній доріжці біля продуктового магазину, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з мотивів явної неповаги до суспільства, грубо порушуючи громадський порядок та існуючі в суспільстві загальноприйняті правила поведінки та моральності, на ґрунті раптово виниклого конфлікту, із хуліганських спонукань, безпричинно, діючи з особливою зухвалістю, використовуючи вогнепальну зброю, а саме короткоствольну гладкоствольну вогнепальну зброю – самозарядний пістолет «STALKER MOD 914 UK» калібру 9 мм Р.А.К., заряджений патронами з еластичними (гумовими) кулями, здійснив 7 пострілів у бік трьох осіб та у різні ділянки тіла потерпілого Б. Внаслідок цього спричинив останньому тілесні ушкодження у вигляді вогнепальних сліпих кульових ран обличчя з переломом передньої стінки лівої гайморової пазухи, передньої стінки грудної клітини ліворуч, лівої гомілки, які відносяться до легких тілесних ушкоджень. Поранення спричинили короточасний розлад здоров'я.

Суд кваліфікує дії Г. за ч. 4 ст. 296 КК України, як хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю, вчинені із застосуванням вогнепальної зброї та за ч. 1 ст. 263 КК України, як

носіння, придбання вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу.⁸

Визначте об'єкт злочину за визначених обставин.

Визначте родовий об'єкт.

Визначте безпосередній основний і (за наявності) безпосередній додатковий.

Визначте факультативні ознаки об'єкта: потерпілий та предмет, за наявності. Чим відрізняється предмет від знаряддя?

Контрольні питання:

1. Поняття об'єкта кримінального правопорушення, його структура та значення.

2. Суспільні відносини як обов'язкова ознака об'єкта кримінального правопорушення.

3. Значення об'єкта кримінального правопорушення для Особливої частини Кримінального кодексу України.

4. Види об'єктів кримінального правопорушення та її значення.

5. Предмет кримінального правопорушення, його поняття та місце в структурі складу кримінального правопорушення.

6. Розмежування предмета кримінального правопорушення із знаряддям та об'єктом кримінального правопорушення.

7. Потерпіла особа, як ознака об'єкта кримінального правопорушення. Види потерпілих в кримінальному праві.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та

⁸ Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 24 квітня 2026 року. Справа № 766/593/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135910543>.

ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

11. Орлов Ю. В., Прибиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2006. № 30. Ст. 260.

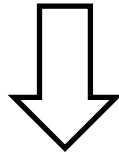
13. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2004. № 50. Ст. 540.

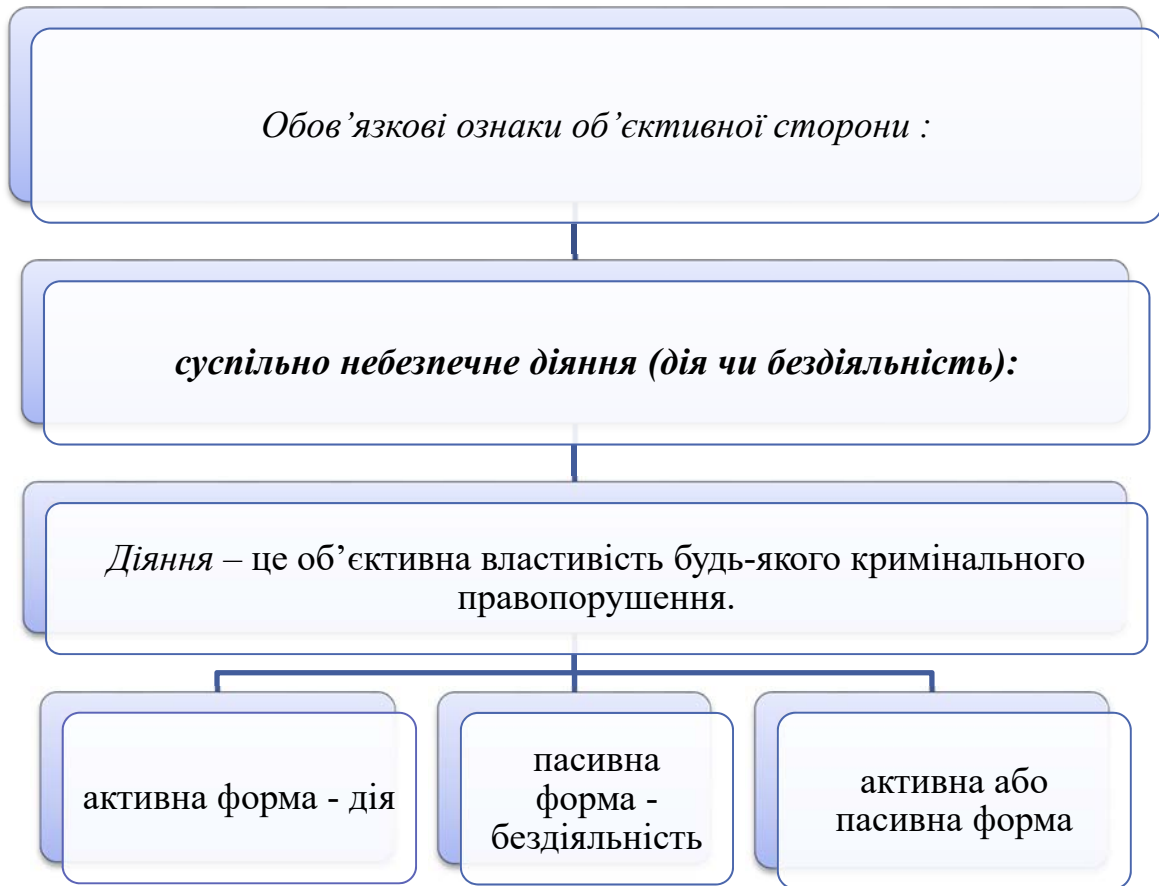
14. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022, № 2(18). С. 207-210. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267697>

15. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

Тема 7. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – характеризує кримінальне правопорушення з точки зору його зовнішнього прояву в об'єктивній дійсності.

Дія – докладання власних фізичних зусиль особи, використання іншої особи (малолітнього), сил природи, тварини, посадового становища.

Бездіяльність – коли у певних випадках особа повинна діяти, але не робить цього (лікар не надає допомогу хворому; службова недбалість).

Інші (факультативні) ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення

Суспільно небезпечні наслідки – це зміни, що відбуваються у зовнішньому світі, в навколишньому середовищі, які були викликані вчиненням кримінального правопорушення і які є шкідливими для охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, інтересів, благ.

Причинний зв'язок між діянням та наслідками – це такі відносини між явищами, при яких одне явище (причина) закономірно, з внутрішньою необхідністю породжує, викликає інше явище (результат).

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це сукупність певних прийомів, методів, що використовуються особами, які вчинили кримінальне правопорушення при реалізації своїх намірів. Способи вчинення кримінальних правопорушень можуть бути досить різноманітні (фізичне насильство, психічне насильство, таємність при крадіжці, загальнонебезпечний спосіб вбивства тощо).

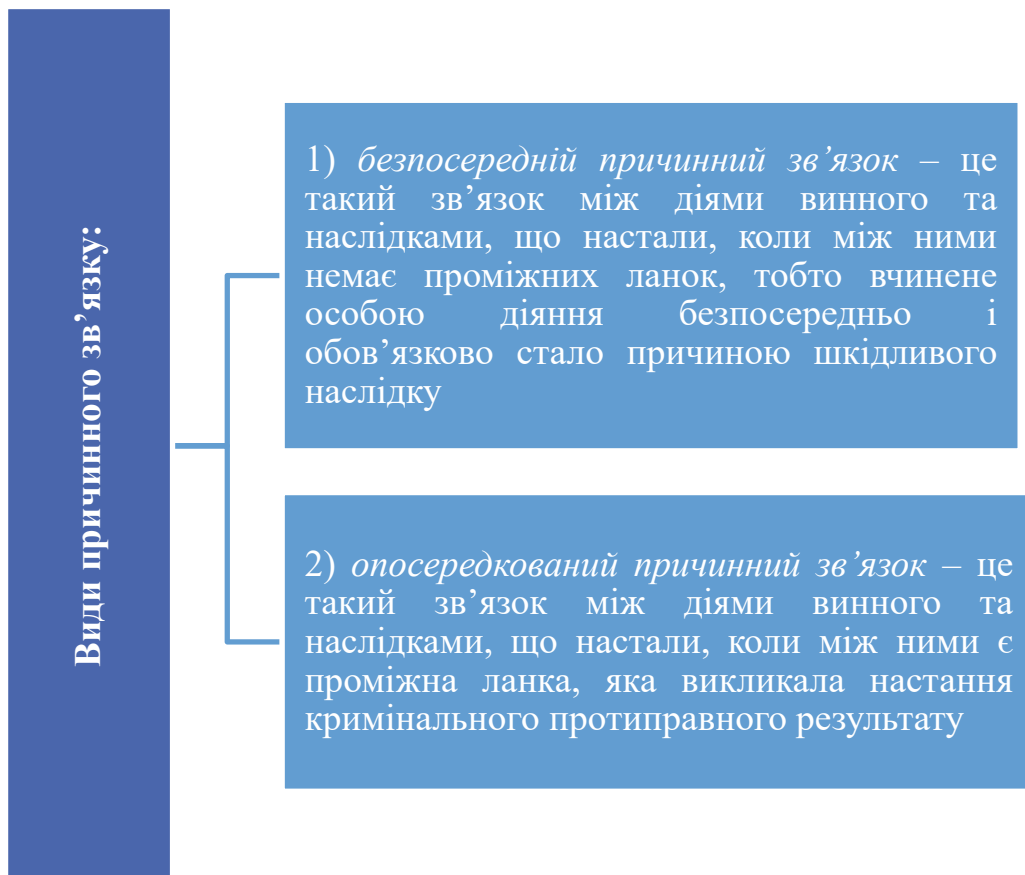
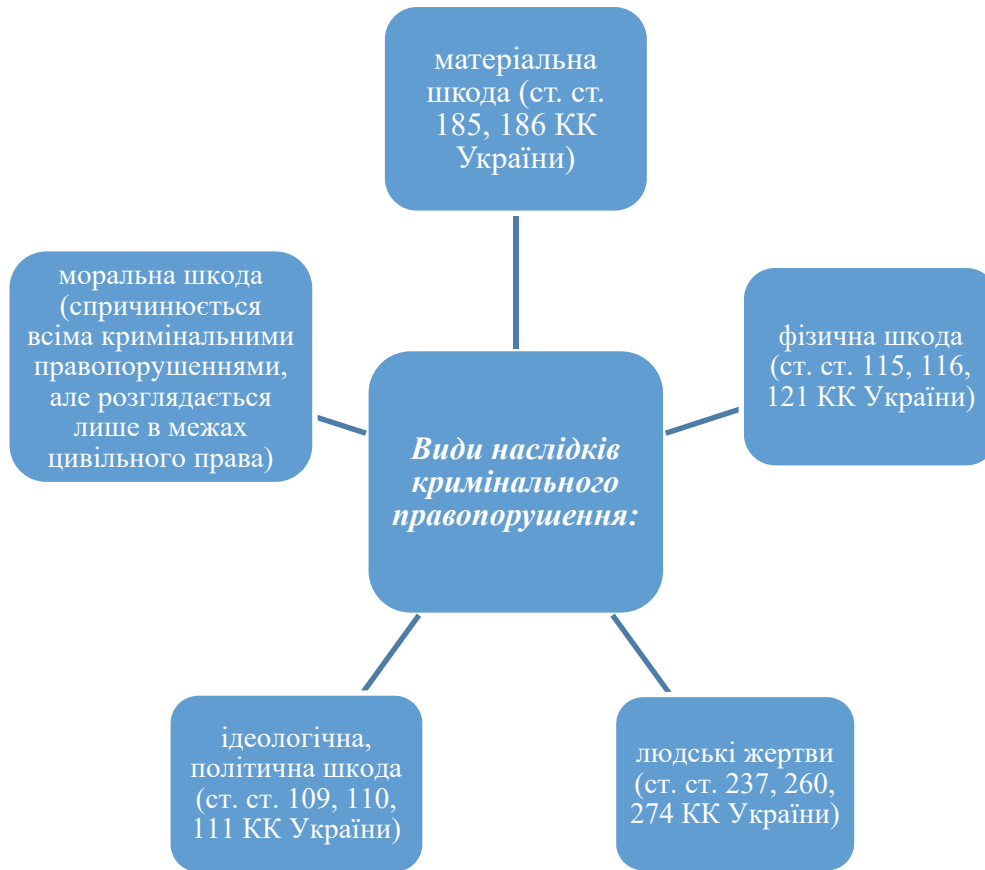
Час вчинення кримінального правопорушення – це час вчинення особою, передбаченої законом про кримінальну відповідальність, дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК України), тобто той часовий період, протягом якого вчинено кримінальне правопорушення.

Місце вчинення кримінального правопорушення – це певна територія, приміщення, де вчиняється кримінальне правопорушення. Наприклад, ст. 393 КК України «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти» – має специфічне місце вчинення злочину: місце позбавлення волі.

Обставини вчинення кримінального правопорушення – це додаткові об'єктивно-предметні умови, що характеризують вчинення кримінального правопорушення, його об'єктивну сторону.

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це предмети, якими винний вчинив кримінальне правопорушення і безпосередньо впливав на об'єкт, предмет чи потерпілого.

Засоби вчинення кримінального правопорушення – предмети та пристосування, що полегшують його вчинення.

Практичні задачі:

Задача 1. Ш. та Р. відвідували різні танцювальні колективи, де танцювали молоді дівчата, та пропонували їм високооплачувану роботу за кордоном танцюристками. Після формування «колективу» з 5 осіб (одній з дівчат було лише 15 років), вони оформляли туристичні візи до іноземної держави, за якими від'їжджали туди разом із дівчатами. За кордоном вони забирали у дівчат паспорти та продавали кожну з них за 5000 доларів США власникам будинків розпусти. Таким чином, Ш. та Р. вчинили злочин, передбачений ч. 3 ст. 149 КК України.

Визначте обов'язкові ознаки об'єктивної сторони за вказаних умов. З якого моменту діяння, передбачені ст. 149 КК, буде вважатися закінченим? Визначте факультативні ознаки об'єктивної сторони.

Задача 2. Ф., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в будинку Г., під час сварки з Г. вдарив його молотком по голові, заподіявши йому тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння.

Кваліфікуйте дії Ф. Визначте обов'язкові ознаки об'єктивної сторони за вказаних умов. З якого моменту діяння, передбачене ст. 121 КК, буде вважатися закінченим? Визначте факультативні ознаки об'єктивної сторони.

Задача 3. К. на березі річки знайшов пластикову пляшку, наповнену сумішшю двох речовин, що в своєму складі містить: аміачну селітру, пальне та алюмінієвий порошок і є кустарно виготовленою вибуховою речовиною системи «окисник + відновник» з виведеними двома проводами з горловини даної пляшки. Знаючи, що зазначений предмет є саморобним вибуховим пристроєм, він переніс його за місцем свого проживання, де зберігав протягом 6 місяців, поки не був вилучений працівниками правоохоронних органів. Як пояснив К., пляшку з сумішшю зберігав для того, щоб можна було навесні глушити рибу, тобто займатися браконьєрством.

Визначте обов'язкові ознаки об'єктивної сторони за вказаних умов. З якого моменту діяння, передбачені ст. 263 КК, буде вважатися закінченим? Чи вплине час незаконного перебування запальної суміші протягом 6 місяців за місцем проживання К.? Визначте факультативні ознаки об'єктивної сторони.

Задача 4. У денний час у межах невеликого населеного пункту чоловік у стані алкогольного сп'яніння, керуючи триколісним електротранспортним засобом, рухався разом із пасажиркою літнього

віку. Під час руху на заокругленій ділянці дороги він не впорався з керуванням. Транспортний засіб перекинувся, а пасажирка отримала тяжкі тілесні ушкодження. За твердженням очевидців, вона залишалася лежати на узбіччі без можливості підвестися чи покликати на допомогу. Водій з місця пригоди зник. Від отриманих травм потерпіла померла до приїзду «швидкої допомоги».

Сам водій пояснює, що перелякався, не зрозумів тяжкості ситуації і вважав, що потерпіла зможе підвестися самостійно.

Варіант іншого розвитку подій. Після перекидання водій залишився на місці, зателефонував до «швидкої» та поліції, намагався надати першу допомогу, але пасажирка померла до приїзду медиків.

Формула кваліфікації, обрана судом: ст. 291 КК України; ч. 1 ст. 135 КК України.

Суд встановив, що водій грубо порушив правила дорожнього руху, керувавши у стані сп'яніння та не обравши безпечної швидкості. Це перебуває у причинному зв'язку зі смертю пасажирки. Окремо суд оцінив умисне залишення потерпілої в небезпечному стані, оскільки саме він призвів її до беспорядного становища та мав реальну можливість надати допомогу, але свідомо втік⁹.

Визначте обов'язкові та факультативні (за наявності) ознаки складу кримінального правопорушення. Що зміниться при зміні посткримінальної поведінки при наданні допомоги, та які правові наслідки?

Аналіз вироку суду.

П., перебуваючи біля торговельного кіоску, де здійснює торговельну діяльність ФОП Х., побачив за склом стенди з алкогольними та тютюновими виробами. У нього одразу виник злочинний умисел, спрямований на відкрите викрадення чужого майна, поєднане із проникненням в інше приміщення, а саме зазначеного торговельного кіоску.

Реалізуючи свій кримінально протиправний умисел, гр. П. біля цього кіоску, діючи умисно, в умовах воєнного стану, з корисливих мотивів, розуміючи протиправний характер своїх дій, усвідомлюючи, що всередині кіоску може бути продавець, завдав удар ногою по зачиненій зсередини металопластиковій кватирці, через яку здійснювався продаж товару у кіоску, внаслідок чого кватирка відчинилася. Тобто він здійснив

⁹ Вирок Петриківського районного суду Дніпропетровської області. Справа № 187/732/25 Провадження №1-кп/0187/85/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127522520>.

злам зазначеної металопластикової квартирки. Після цього через відчинений таким чином віконний отвір простягнув руку з метою викрадення тютюнових виробів з вітрини зазначеного торговельного кіоску, тобто незаконно проник до іншого приміщення. При цьому П. помітив, що у приміщенні кіоску перебуває раніше незнайома йому продавець К. Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу, П., усвідомлюючи, що його дії помічені К., через відчинений віконний отвір з приміщення торговельного кіоску рукою з вітрини відкрито викрав належні ФОП Х. тютюнові вироби, а саме 5 пачок цигарок: «Вест компакт сірій» вартістю 90 грн; «Давідофф Голд» вартістю 96,65 грн; «Давідофф Голд Слімс» вартістю 96,65 грн; «Давідофф Класик» вартістю 96,65 грн; «Давідофф Сільвер Слімс» вартістю 96,65 грн.

Заволодівши вищевказаним майном, незважаючи на спроби свідка К. повернути викрадене майно та припинити його протиправні дії, П. з викраденим майном місце вчинення злочину залишив, розпорядившись цим майном на власний розсуд. Таким чином, П. спричинив майнову шкоду потерпілому Х. у розмірі 479,60 грн.

Тож суд визнав винним П. у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 186 КК України, і призначити йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 7 (сім) років.¹⁰

Визначте, з якого моменту злочин, передбачений ст. 186 КК, вважається закінченим і який вид його складу за особливостями конструкції.

Визначте основні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 186 КК України (суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок).

Визначте факультативні ознаки об'єктивної сторони (час, місце, спосіб, обстановка, обставини, знаряддя, засоби), які впливають на кваліфікацію.

Контрольні питання:

1. Поняття, ознаки об'єктивної сторони, їх значення та класифікація.

2. Момент закінчення кримінального правопорушення та його значення для встановлення ознак об'єктивної сторони.

3. Суспільно небезпечне діяння, його поняття, ознаки та форми (дія чи бездіяльність).

¹⁰ Вирок Дніпровського районного суду м. Кам'янське Дніпропетровської області від 23 квітня 2026 року. Справа № 209/2744/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135932798>.

4. Кримінально протиправна бездіяльність: поняття, ознаки та умови кримінальної відповідальності за неї.

5. Знаряддя та засоби кримінального правопорушення. Їх відмінність від предмету кримінального правопорушення.

6. Час, місце, спосіб, обстановка як ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Рекомендована література до теми:

1. Балобанова Д. О., Газдайка-Василишин І. Б. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 60 с.

2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

5. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

8. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

9. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

10. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за

заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Астропрінт, 2022. 328 с.

11. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

12. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

13. Павлова Т. О. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: теоретичні засади та проблеми правозастосування. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2025. Т. 27, вип. 2(41). С. 47–51. DOI : [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-8](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-8).

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

16. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

Тема 8. СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України).

Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 18 КК України) – особа, яка, крім загальних ознак (віку та осудності), характеризується додатковими специфічними ознаками, передбаченими нормами Особливої частини кримінального закону, що обмежує коло осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Вік особи – це такий календарний період психофізіологічного розвитку особи, з яким пов'язані біологічні, соціально-психологічні та правові наслідки юридичного статусу особи.

У ч. 1 ст. 22 КК України зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років.

Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за діяння, визначені ч. 2 ст. 22 КК України.

ст. ст. 115-117, ст. ст. 112, 348, 379, 400, 443, ст. 121, ч. 3 ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398, ст. 299, ст. 122, ч. 2 ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398, ст. 113, 257, ст. 258, ст. ст. 147 і 349, ст. 152, 153, ст. 185, ч. 1 ст. ст. 262, 308, ст. ст. 186, 262, 308, ст. 187, ч. 3 ст. ст. 262, 308, ст. ст. 189, 262, 308, ч. 2 ст. ст. 194, 347, 352, 378, ч. ч. 2, 3 ст. 399, ст. 277, ст. 278, ч. ч. 2, 3 ст. 289, ст. 296 КК України

Особа вважається такою, що досягла віку кримінальної відповідальності, з наступної доби після дня народження.

Якщо відсутні документи, за якими можна встановити вік особи (особи ромської народності, іноземці, відсутність документів, які підтверджують особу, тощо), проводиться комплексна судово-медична психолого-психіатрична експертиза, яка визначає рівень інтелектуального та фізіологічного розвитку і визначає вік такої особи.

Якщо у висновку експерта зазначено, що особа досягла віку 13,5-14 років, то вона буде вважатися такою, що досягла віку кримінальної відповідальності, з наступного року після року проведення експертизи.

В якості додаткових специфічних ознак виступають ознаки, що відносяться до:

статі

громадянства особи

особистих якостей винної особи

службового становища чи виконання професійних, службових функцій

характеристики особистих взаємовідносин винного та потерпілого

Осудність (ст. 19 КК України) – це здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення.

Неосудність (ч. 2 ст. 19 КК України) – це нездатність, неспроможність особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, усвідомлювати свої дії (бездіяльність) *або* керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Обмежена осудність (ст. 20 КК України) – характеризується тим, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, не могла в повній мірі усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними через наявний у неї психічний розлад.

Правові наслідки вчинення кримінального правопорушення особою у стані осудності, неосудності та обмеженої осудності

Вчинення кримінального правопорушення у стані осудності	Вчинення кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності	Вчинення кримінального правопорушення у стані неосудності
Притягнення до кримінальної відповідальності за відповідною статтею Особливої частини КК України	Застосування примусових заходів медичного характеру, а після їх скасування – особа може підлягати покаранню за відповідною статтею Особливої частини КК України	Звільнення від кримінальної відповідальності та призначення примусових заходів медичного характеру (ст. 92-95 КК України)
Відмінність обмеженої осудності від неосудності	При обмеженій осудності не виключається притягнення до кримінальної відповідальності, а при неосудності – виключається	
Відмінність осудності від обмеженої осудності	<p>1. При осудності особа усвідомлює в повному обсязі характер вчинюваних нею кримінальних протиправних діянь, а при обмеженій осудності – не в повному обсязі.</p> <p>2. При осудності особа в повному обсязі усвідомлює характер наслідків, що можуть настати, а при обмеженій осудності – не в повному обсязі.</p>	

Практичні задачі:

Задача 1. С., будучи підсудним районного суду за кримінальною справою щодо вчинення тяжкого злочину, передбаченого ч. 4 ст. 187 КК України, та якому обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, через вікно, яке знаходиться в кімнаті прийому громадян приміщення відділу поліції, діючи з прямим умислом, шляхом самовільного залишення даного приміщення здійснив втечу з-під варту.

Визначте суб'єкта кримінального правопорушення, його вид, основні та факультативні ознаки. Чи вчинив суб'єкт кримінального правопорушення усі дії, які вважав необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця? Яким чином потрібно вирішити питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності

суб'єкта даного кримінального правопорушення? Визначте вид суб'єкта кримінального правопорушення. Ким може бути суб'єкт за ст. 393 КК України?

Задача 2. Б., яка страждає на kleptomaniю (імпульсивне, непереборне бажання що-небудь вкрасти), знаходячись в крамниці, взяла з прилавка порцелянову статуетку, яку заховала в сумочку і намагалась з нею вийти. Однак була затримана охоронцем на виході з магазину.

Як необхідно вирішити питання щодо кримінальної відповідальності Б.? Детально проаналізуйте інтелектуальний та вольовий моменти.

Аналіз вироку суду.

Гр. Х., перебуваючи за місцем свого фактичного проживання, відчула фізіологічні симптоми, характерні для початку пологів.

Достеменно знаючи про свою вагітність (була вагітною не менш як на 37-38 тижні внутрішньоутробного розвитку), свідомо приховувала зазначений факт від оточуючих, не перебувала на відповідному обліку у лікарів, періодичні медичні обстеження у зв'язку з вагітністю не проходила. Хоча мала реальну можливість звернутися до медичного закладу, та прийняла рішення за кваліфікованою медичною допомогою у зв'язку з пологами не звертатися, народжувати самостійно. Відчувши за станом здоров'я настання фізіологічного процесу народження (пологів), направилася до приміщення котельні.

Знаходячись там, Х. самотужки, без втручання сторонніх осіб під час фізіологічних пологів, самостійно народила доношену, життєздатну, зрілу дитину чоловічої статті без вад розвитку, несумісними із життям, вагою 2 кг 470 гр, довжиною тіла 47 см. У момент виходу з пологових шляхів дитина випала у пластикове відро чорного кольору. Х. власноруч розірвала пуповину, яка з'єднувала новонароджену дитину з плацентою.

Одразу після природного виходу дитини з пологових шляхів, вона свідомо не забезпечила належних умов пологів та догляду за новонародженою дитиною, порушивши вимоги Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Конституції України, згідно з якою кожен має право на життя, та вимоги ч. 2 ст. 150 СК України, відповідно до якої на матір покладено обов'язки піклуватися про здоров'я своєї дитини, діючи за раптово виниклим умислом, спрямованим на її вбивство, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх протиправних дій та їх наслідки, приховавши факт народження дитини, особисто створила ситуацію, через яку новонароджена дитина потрапила у середовище, в якому дихання

неможливе. Бо громадянка закрила тіло новонародженої дитини мокрим одягом, чим обмежила доступ повітря до дитини, позбавивши тим самим її можливості самостійно дихати, внаслідок чого настала смерть дитини. Тобто умисно вбила свою новонароджену дитину одразу після пологів.

Зачекавши деякий час та остаточно переконавшись, що дитина більше не рухається і не кричить, тобто не подає ознак життя, Х. самостійно покинула місце вчинення кримінального правопорушення, чим довела злочинний умисел до кінця.

Відповідно до висновку експерта смерть народженої дитини настала внаслідок механічної асфіксії¹¹.

Визначте суб'єкт кримінального правопорушення, його вид, основні та факультативні ознаки.

Яким чином потрібно вирішити питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності суб'єкта даного кримінального правопорушення? Відповідь аргументуйте.

Контрольні питання:

1. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення, його ознаки та види.
2. Вік кримінальної відповідальності.
3. Відповідальність неповнолітніх осіб.
4. Осудність як необхідна умова кримінальної відповідальності.
5. Неосудність та її критерії.
6. Застосування до неосудних осіб примусових заходів медичного характеру.
7. Обмежена осудність, її ознаки та значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність.
8. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.
9. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення.
10. Поняття службової особи.

¹¹ Вирок Шишацького районного суду Полтавської області від 22 квітня 2026 року. Справа 551/422/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135914813>.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Гродецький Ю. В., Зайцев О. В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1(21). С. 255-281. DOI : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.308048>.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
5. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Ященко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
8. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352с.
9. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.
11. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми

навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

12. Орлов Ю. В., Прибиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

13. Павлова Т. О. Суб'єкт кримінального правопорушення як центральний елемент складу кримінального правопорушення. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Право*. 2024. № 5(23). С. 629-642. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-629-642](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-629-642).

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

16. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

17. Юнін О. С. Верховенство права у контексті встановлення мотиву вчинення кримінального правопорушення. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*. 2022. С. 28-30. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9492/1/2.pdf>.

ТЕМА 9 СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – характеризує психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків (які настали, або могли настати).

Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення складають:

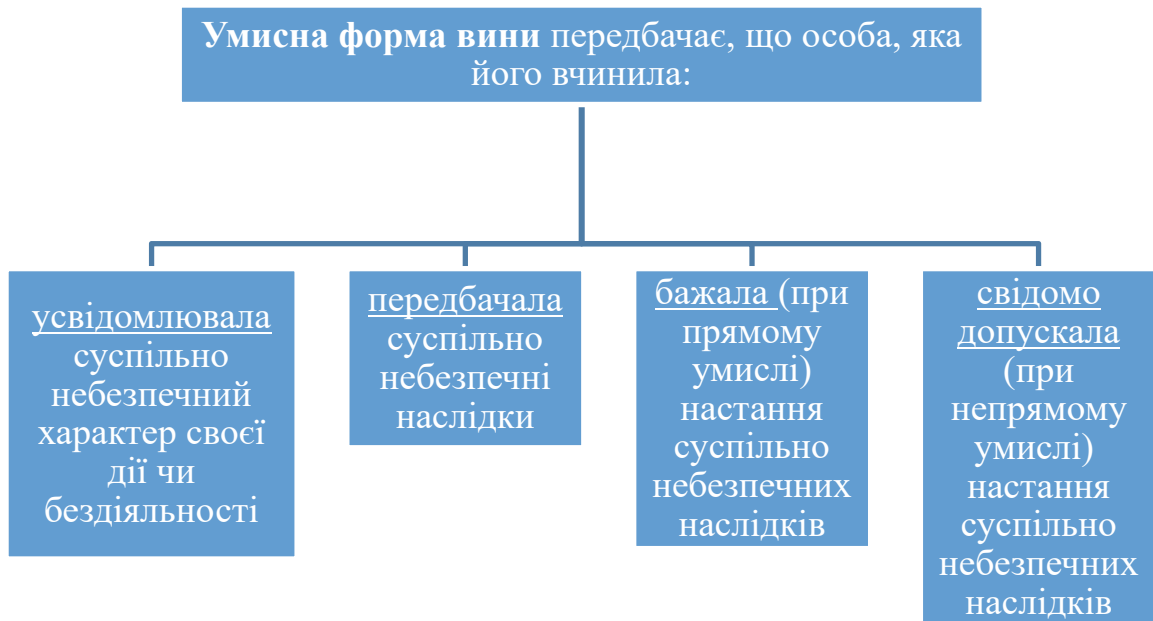
вина особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення

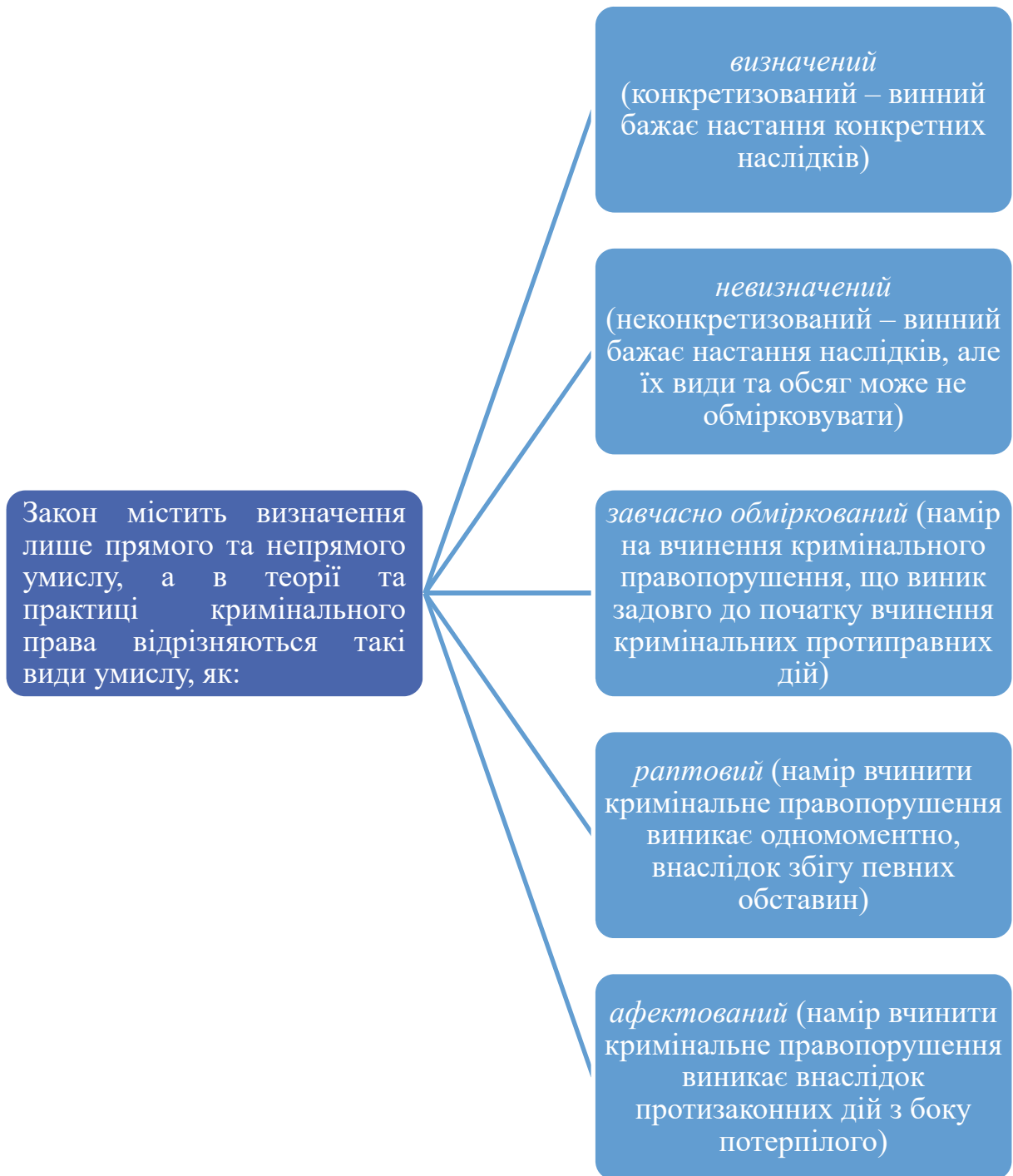
МОТИВ

МЕТА

ЕМОЦІЇ

Необережні форми вини

Кримінальна протиправна самовпевненість – якщо особа усвідомлювала протиправність свого діяння, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення.

Кримінальна протиправна недбалість – має місце, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, усвідомлювала протиправність свого діяння, не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи бездіяльності, хоча повинна була і могла передбачати.

Від кримінальної протиправної недбалості необхідно відрізнити "випадок"

Випадок – це невинове заподіяння шкоди, має місце, коли наслідки, що настали, не перебувають у причинному зв'язку з дією або бездіяльністю особи, яка не тільки не передбачала можливості їх настання, але й не могла їх передбачити. Випадок (казус) виключає винуватість особи, а отже й наявність самого кримінального правопорушення.

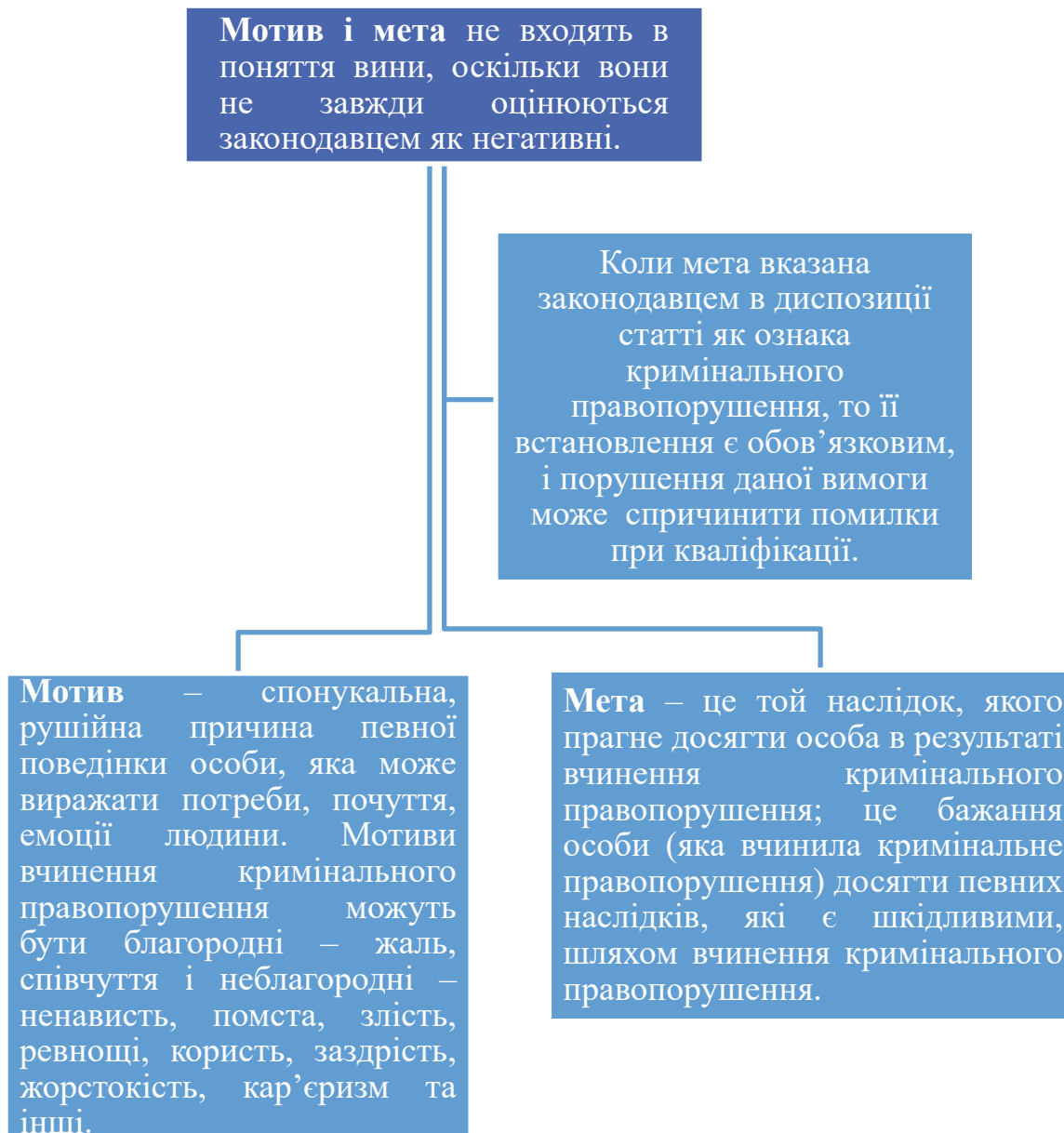
Змішана (подвійна, складна) форма вини має місце в тих випадках, коли особа свідомо вчинює неправомірні дії, але не передбачає настання шкідливих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (водій перевищує швидкість руху умисно і не встигає загальмувати, коли на дорогу виходить пішохід, та спричиняє йому тілесні ушкодження або смерть).

Змішана форма вини – має місце в таких кримінальних правопорушеннях, коли щодо одних об’єктивних ознак кримінального правопорушення має місце умисел, а щодо інших – необережність (ч. 2 ст. 121 КК України – умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що потягло за собою смерть потерпілої особи – умисна форма вини у вигляді прямого умислу до нанесення тяжких тілесних ушкоджень і необережна форма вини у вигляді кримінальної протиправної недбалості чи кримінальної протиправної самовпевненості щодо наслідків у вигляді смерті).

Характеристика інтелектуальних та вольових ознак видів вини:

Ставлення до вчиненого суспільно небезпечного діяння та до його наслідків	Прямий умисел	Непрямий умисел	Кримінально протиправна недбалість	Кримінально протиправна самовпевненість
до суспільної небезпечності діяння	усвідомлює	усвідомлює	усвідомлює	усвідомлює
	передбачає	передбачає	не передбачає	передбачає
до суспільно небезпечних наслідків	бажає настання	не бажає настання, але свідомо допускає, байдуже ставиться до наслідків	хоча повинна була, або могла передбачити	легковажно розраховувала на відвернення наслідків

Практичні задачі:

Задача 1. Ш. спільно з М. з метою отримання інформації про місце знаходження грошей викрали Ц., зв'язали його та поклали в багажник автомобіля і попрямували за місто – у ліс. Приїхавши на місце, побачили, що Ц. задихнувся від нестачі повітря в багажнику автомобіля.

Як необхідно вирішити питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності Ш. і М. за спричинення смерті Ц.? Ознайомтесь з диспозицією ст. 146 КК та аргументуйте відповідь щодо намірів спричинення смерті. Визначте форму вини.

Задача 2. Ш. на ґрунті особистих неприязних стосунків спричинив чисельні хаотичні удари руками та ногами в життєво важливі органи Б., від яких останній через три дні помер в лікарні.

Ознайомтесь з ч. 2 ст. 121 КК. Визначте форму та вид вини.

Задача 3. Пізно ввечері біля магазину у дворі багатоповерхівки між двома чоловіками, А. та Б., виникла словесна суперечка. Обидва перебували у стані алкогольного сп'яніння. Під час конфлікту А. наніс Б. один удар долонею в область голови. Б. впав на асфальт, після чого деякий час залишався без свідомості. Невдовзі його відвезла «швидка», а наступного ранку Б. помер у лікарні від травми голови.

За словами очевидців, удар був «не сильний», але інші кажуть, що А. замахувався «дуже різко».¹²

Основна формула кваліфікації, обрана судом за ч. 1 ст. 119 КК України, – вбивство, вчинене через необережність.

Визначте форму вини А., його ставлення до настання смерті потерпілого Б. Які підстави суд взяв за основу кваліфікації за ст. 119 КК України?

Знайдіть в Особливій частині КК України склади кримінальних правопорушень, диспозиція яких передбачає кримінальну відповідальність за подвійну (змішану) форму вини.

Аналіз вироку суду

Гр. Ж. під час дії воєнного стану, перебуваючи поблизу дошкільного навчального закладу, керуючись корисливими мотивами та маючи умисел на заволодіння чужим майном для особистого збагачення, поєднаним із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння та його суспільно небезпечні наслідки у вигляді посягання на майно, а саме на мобільний телефон, який належить потерпілому В., наніс йому удар кулаком лівої руки в обличчя. І згідно з висновком експерта спричинив потерпілому легкі тілесні ушкодження. Від отриманого удару потерпілий втратив свідомість та впав на землю.

Продовжуючи свій кримінально протиправний умисел, спрямований на заволодіння чужим майном задля особистого збагачення, усвідомлюючи, що потерпілий перебуває без свідомості, Ж. заволодів належним потерпілому В. мобільним телефоном та зник з місця вчинення

¹² Єдиний унікальний номер справи 185/3507/21. Провадження № 1-кп/185/100/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109162438>

кримінального правопорушення, завдавши потерпілому матеріальну шкоду на суму 3 131 грн 14 коп.

Таким чином, Ж. власними умисними діями вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 187 КК України, а саме: напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбій), вчинений в умовах воєнного стану.¹³

Зробіть аналіз суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Визначіть обов'язкові та факультативні ознаки суб'єктивної сторони.

Визначте, яка форма вини притаманна діям правопорушника.

Зробіть порівняльну характеристику вольового та інтелектуального моментів прямого та непрямого умислу.

Контрольні питання:

1. Поняття, ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, їх види.

2. Значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення як елемента складу кримінального правопорушення.

3. Поняття вини як ознаки кримінального правопорушення, її зміст та форми.

4. Умисна форма вини. Поняття, зміст та види умислу.

5. Необережна форма вини. Поняття, зміст та види необережності.

6. Змішана (подвійна, складна) форма вини.

7. Мотив як ознака кримінального правопорушення.

8. Мета як ознака кримінального правопорушення. Поняття, види та значення для кримінальної відповідальності.

9. Випадок у кримінальному праві та його відмінність від кримінальної протиправної недбалості.

¹³ Вирок Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя від 09 квітня 2026 року. Справа № 335/5278/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135553720>.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

11. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

12. Павлова Т. О. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення як психолого-правове явище. *Правова держава*. 2025. № 60. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e51f2c51-3e2c-428f-844f-9e957d286729/content>. DOI : <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.60.348094>

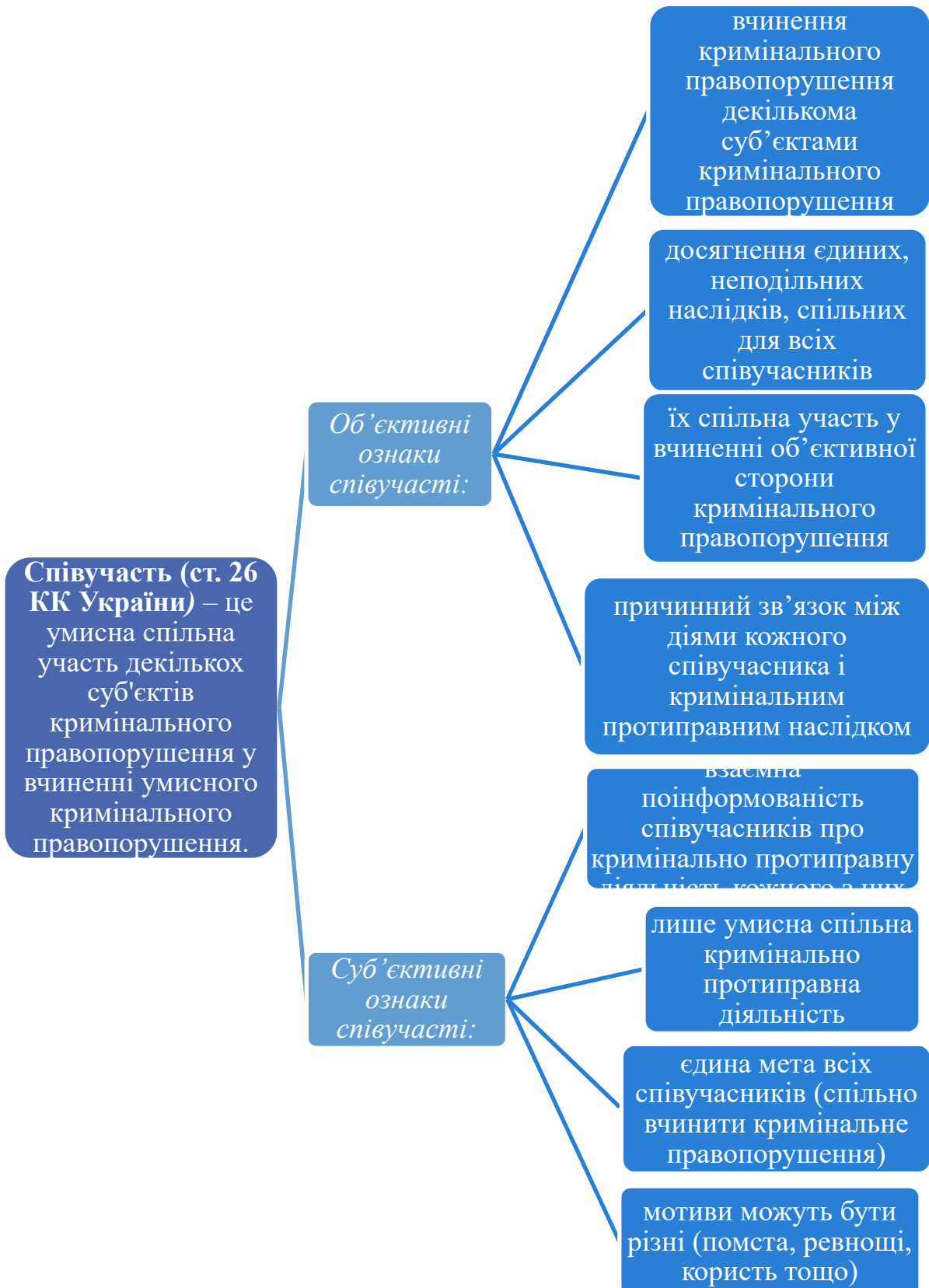
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

14. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

15. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

16. Юнін О. С. Верховенство права у контексті встановлення мотиву вчинення кримінального правопорушення. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 28-30.

Тема 10 СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Форми співучасті – це об'єднання співучасників, що розрізняються між собою за характером ролей, які вони виконують, і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними.

Кримінальний закон в ст. 28 закріплює такі форми співучасті: *група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна організація.*

Кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо воно вчинено стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Види співучасників

Виконавець (ч. 2 ст. 27 КК)

– особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене КК

Організатор (ч. 3 ст. 27 КК)

– особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням;

– особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею;

– особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Підбурювач (ч. 4 ст. 27 КК)

– особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення

Пособник (ч. 5 ст. 27 КК)

– особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками;

– особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення

В теорії кримінального права виокремлюють такі форми співучасті як:

проста співучасть – за якої при вчиненні кримінального правопорушення між співучасниками відсутній розподіл ролей (тобто мова йде про співвиконавство);

складна співучасть – передбачає розподіл між співучасниками ролей, які вони виконують (при такій співучасті може бути як виконавець, так і інші співучасники: організатор, підбурювач, пособник).

Організована група. Ознаки: декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочинна організація. Ознаки: скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Добровільна відмова від доведення кримінального правопорушення (ст. 17 КК України) — це остаточне припинення особою за власною волею готування до злочину або замаху на нього, коли вона усвідомлювала можливість довести кримінальне правопорушення до кінця.

Основні ознаки:

Відмова має бути остаточною , а не просто відстроченням продовження вчинення кримінального правопорушення	Особа діє за власною волею , а не через обставини, що перешкоджають	Особа розуміє , що може довести злочин до кінця, але вирішує цього не робити.	Можлива тільки на стадії незакінченого кримінального правопорушення (готування або замаху)
--	--	--	---

Практичні задачі:

Задача 1. Члени організованої злочинної групи Ч., Р., С. та З. відвідували різні танцювальні колективи, де танцювали молоді дівчата, та пропонували їм високооплачувану роботу за кордоном танцюристками. Після формування «групи» з 12 осіб вони оформляли туристичні візи до іноземної держави, куди від'їжджали разом із дівчатами. За кордоном вони забирали у дівчат паспорти та продавали кожну з потерпілих за 5000 доларів США власникам будинків розпусти, де дівчат примушували займатися проституцією.

Визначте види співучасників та форму співучасті.

Задача 2. Р. за попередньою змовою з Б. та М., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на вулиці підійшли до Т. Гр. Р. схопив склянку пляшку і наніс чотири удари по голові Т. Після розбиття пляшки Б. і М. почали наносити удари руками і ногами по різних частинах тіла потерпілого. Потім заволоділи мобільним телефоном вартістю 4500 грн, при цьому спричинивши Т. тяжкі тілесні ушкодження.

Визначіть форму співучасті та види співучасників.

Задача 3. С. та Ю. домовились провчити свого однокласника З. та побити його після занять тільки за те, що останній запропонував дівчині С., Ользі, піти з ним у кіно. З цією метою С. та Ю. підстерegli З. біля під'їзду його будинку та пішли за ним. Наздогнали його між першим та другим поверхами будинку і С. наніс один удар кулаком в обличчя З. і

запропонував залишити його дівчину у спокої. У цей момент Ю. дістав із кишені ніж та наніс удар в область грудної клітини З., від якого той помер.

Визначіть форму співучасті та види співучасників. Чи має місце екセス виконавця?

Задача 4. Г. та М. в нічний час проникли до будинку громадянина П., де набрали різних речей на загальну суму 5500 грн та склали їх у дві сумки. При виході з будинку їх зустрів П., який намагався затримати злочинців і вилучити своє майно. Проте Г. та М. нанесли йому не менше семи ударів кулаками по голові та в живіт. В результаті П. були спричинені тілесні ушкодження у вигляді забою головного мозку середньої тяжкості з ураженням ствольового відділу.

Визначіть форму співучасті та види співучасників.

Задача 5. П. домовився з водієм таксі Ш., що він на своєму авто приїде за вказаною ним адресою у вечірній час (з 22.00 до 23.00) і чекав його, щоб відвести до іншого місця. Запропонувавши заплатити 1000 грн після того, як реалізує викрадені коштовності. Після цього П. придбав необхідне знаряддя, відключив сигналізацію, відкрив кімнату, де знаходився сейф з коштовностями, але відкрити сейф, незважаючи на декілька спроб, не зміг. Тому зник з місця події до того часу, як приїхав Ш., і не повідомив його про невдачу. Таксист чекав весь зазначений час та поїхав з місця вказаної адреси. Обіцяні гроші від П. не отримав.

Визначіть форму співучасті та види співучасників. Як потрібно кваліфікувати дії таксиста Ш.?

Задача 6. Ч. разом з приятелем В. (обидва у стані алкогольного сп'яніння) на своєму автомобілі проїжджав по вул. Шевченка, де в цей час Б. разом із Д. із застосуванням спеціалізованого автомобіля марки «КаМАЗ» з системою зміщування бетону проводили роботи по бетонуванню підставки для смітєвих баків. Зазначений автомобіль у процесі проведення робіт вони змушені були розмістити на проїжджій ділянці вулиці. Під'їхавши до вказаного місця, Ч. зупинився та попросив забрати «КаМАЗ» із проїзної частини вулиці. Однак у відповідь Б. повідомив, що забере дане авто після того, як закінчать процес бетонування. Почувши таку відповідь, Ч. покинув це місце.

Близько 17 год. 35 хв. Ч. разом з В., виражаючи явну неповагу до існуючих у суспільстві правил поведінки, демонструючи свою перевагу, діючи з особливою зухвалістю, повернулися до зазначеної ділянки дороги, де Б. та Д. продовжували роботу по бетонуванню підставки для смітєвих баків. Вийшовши із авто, Ч. узяв до рук заздалегідь заготовлену металеву фомку, а В. вивів з автомобіля собаку породи «американський

бурбуль». Після цього направився до гр. Б. Розташувавшись на відстані близько двох метрів від останнього, В., маючи намір на заподіяння шкоди його здоров'ю, подав собаці команду «Фас!» та відпустив повід. Собака кинувся в бік Б., ухопившись зубами за його ліву руку. Ч., перебуваючи на вулиці серед житлових будинків, висловлюючись при цьому нецензурною лайкою, підійшов до Б. та наніс удар металевою фомкою в область лівого колінного суглоба.

У результаті обом потерпілим особам були завдані легкі тілесні ушкодження, які спричинили розлад здоров'я.

Визначіть форму співучасті та види співучасників.

Аналіз вироку суду

Неповнолітні Д. та С. разом з особою К., яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, рухались по вулиці, де побачили раніше невідому їм З., яка стояла на зупинці громадського транспорту та чекала тролейбус, тримаючи в руках жіночу сумку.

У неповнолітніх Д. та С. одразу виник умисел заволодіння майном потерпілої шляхом нападу із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілої.

Реалізуючи свій злочинний умисел, діючи умисно та цілеспрямовано, переслідуючи мету власної наживи, з корисливих спонукань, усі троє підійшли до З. впритул. Неповнолітній Д. кулаком правої руки наніс удар потерпілій в область лівого плеча, при чому вказавши, щоб вона віддала сумку, яку тримала у руці. Потерпіла відмовилась передати сумку, зазначивши, що грошей у неї немає.

Однак Д. вирвав сумку у потерпілої та штовхнув її руками, в результаті поштовху потерпіла впала на землю. Згодом вона піднялася.

Продовжуючи реалізацію свого протиправного умислу, неповнолітній Д. знову штовхнув потерпілу назад та завдав два удари кулаком правої руки в область грудної клітини. Від вказаних ударів потерпіла З. відчула гострий фізичний біль та побачила в руках зловмисника Д. предмет, схожий на ніж, який сказав потерпілій, що зараз її заріже.

Громадянка З., переймаючись за своє життя та здоров'я, сказала, щоб вони забирали всі речі, які у неї є.

У цей час до зупинки під'їхав тролейбус з пасажирами, який і налякав неповнолітніх правопорушників. І вони втекли з місця вчинення кримінального правопорушення разом з майном потерпілої, а саме: сумкою чорного кольору, вартість якої, відповідно до висновку судово-товарознавчої експертизи, становить 192 грн, в якій знаходився зарядний

пристрій (його вартість – 387,46 грн), та іншими речами потерпілої, які матеріальної цінності для неї не мають.

Своїми умисними протиправними діями неповнолітні разом з особою, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, спричинили потерпілій З. збитки на суму 579,49 грн.

Вказаними діями правопорушники вчинили заволодіння чужим майном, вчинений попередньою змовою групою осіб, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбій), вчинений в умовах воєнного стану, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 187 КК України.¹⁴

Визначте види співучасників даного кримінального правопорушення.

З'ясуйте з урахуванням положень ст. 28 КК України кількісний та якісний склад співучасті.

Визначте особливості притягнення до кримінальної відповідальності кожного зі співучасників вчиненого діяння.

Контрольні питання:

1. Поняття співучасті у кримінальному правопорушенні, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

2. Види співучасників та їх характеристика.

3. Форми співучасті та їх ознаки.

4. Підстави та межі відповідальності співучасників кримінального правопорушення.

5. Спеціальні питання відповідальності за співучасть.

6. Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

7. Поняття і види ексцесу виконавця. Його правові наслідки для виконавця.

8. Відповідальність інших співучасників кримінального правопорушення при ексцесі виконавця.

9. Поняття і види причетності до кримінального правопорушення та її правові наслідки.

10. Добровільна відмова при співучасті та її особливості щодо конкретного виду співучасника.

11. Відповідальність за невдале підбурювання та пособництво.

¹⁴ Вирок Фортечного районного суду м. Кропивницький від 31 березня 2026 року. Справа № 404/6608/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135352830>.

Рекомендована література до теми:

1. Бондаренко О. С., Думчиков М. О. Кримінальне право. Загальна частина (у таблицях і схемах) : навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2022. 114 с.
2. Буряк Є. В., Ангелуца Н. П. Особливості добровільної відмови від готування до вчинення кримінального правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Том 3 № 84. С. 246-251.
3. Буряк Є. В., Негода А. С. Юридична природа добровільної відмови від кримінального правопорушення в доктрині кримінального права України. *Академічні візії.* 2024. № 34. С. 1-8. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.13301815>.
4. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
5. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
6. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
7. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25. 26. 131 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
11. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг.

ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

12. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

13. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

14. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид. 10-те, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2024. 604 с.

15. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>

16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

17. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

18. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13.

19. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

20. Федорович Н. А. Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів. 2022. 304 с.

ТЕМА 11

МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Множинність кримінальних правопорушень – це вчинення особою суспільно небезпечних діянь (діяння), які містять два або більше окремих, фактичних складів кримінальних правопорушень, передбачених КК України, кожен з яких виступає самостійною підставою кримінальної відповідальності та впливає на її обсяг чи зміст.

Типовими формами множинності кримінальних правопорушень є:

повторність
(ст. 32 КК
України)

сукупність
(ст. 33 КК
України)

рецидив
(ст. 34 КК
України)

Множинність має такі властивості, що визначають її соціальну характеристику:

1) при вчиненні декількох кримінальних правопорушень одними і тими ж особами:

а) завдається більша шкода об'єкту кримінально протиправного посягання, ніж при одноразовому посяганні;

б) при посяганні на різні об'єкти шкода завдається більш широкому колу суспільних відносин. Діяння утворюють два або більше окремі самостійні склади кримінальних правопорушень.

2) підвищена суспільна небезпечність особи, про що свідчить її більш стійка антисоціальна направленість, яка проявляється, як правило, у неодноразовому вчиненні кримінально протиправних діянь і, як правило, все більш тяжких;

3) негативний вплив на інших членів суспільства, особливо неповнолітніх, у яких може формуватися ілюзія всездозволеності, безкарності та навіть романтизму кримінально протиправної поведінки і бажання стати на шлях скоєння кримінальних правопорушень;

4) негативний вплив на суспільство, що полягає у появі відчуття небезпеки, підриві авторитету органів влади;

5) негативний вплив на динаміку та структуру злочинності і полягає, як правило, у різкому зростанні вчинюваних кримінальних правопорушень, серед яких велику питому вагу складають тяжкі.

Не утворюють
множинності
кримінальних
правопорушень:

діяння, щодо яких минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строки виконання обвинувального вироку (ст. ст. 49, 80 КК України)

діяння, за які особа була безумовно звільнена від кримінальної відповідальності (ст. ст. 45, 48 КК України)

кримінальні правопорушення, за вчинення яких особа визнається такою, що немає судимості (ст. ст. 89, 91 КК України)

при вчиненні ускладненого одиничного кримінального правопорушення (складного, складеного, продовжуваного, триваючого кримінального правопорушення з диспозиціями статей, що містять альтернативні діяння, кримінального правопорушення, яке передбачає безпосередньо додатковий об'єкт)

Одиничне кримінальне правопорушення – це вчинення особою суспільно небезпечного діяння (одиничного або декількох тотожних, охоплених єдиним умислом), що підлягає кваліфікації як склад одного, передбаченого КК України, кримінального правопорушення.

Просте кримінальне правопорушення – це, як правило, кримінальне правопорушення, яке складається з одного діяння, передбаченого кримінальним законом, а також, у випадку вчинення кримінального правопорушення з матеріальним складом, одного наслідку, передбаченого диспозицією статті Особливої частини.

Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення прийнято поділяти на: триваючі, продовжувані, складені, кваліфіковані за наслідками та з альтернативними діями.

Триваюче кримінальне правопорушення – це одиничне кримінальне правопорушення, яке розпочавшись дією або бездіяльністю особи, вчиняється безперервно протягом більш-менш тривалого часу.

Продовжуване кримінальне правопорушення – це таке кримінальне правопорушення, що складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром і спрямованих на досягнення загального кримінально протиправного результату (наслідку).

Повторність кримінальних правопорушень - (це) вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 32 КК України), а також двох і більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями КК України у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (ч. 3 ст. 32 КК України).

Ознаки повторності кримінальних правопорушень:

вчинення особою (групою осіб) двох або більше самостійних одиничних кримінальних правопорушень, передбачених однією статтею або однією частиною статті, а також, у випадках спеціально передбачених в Особливій частині КК України, різними статтями

віддаленість між собою у часі вчинених особою одиничних кримінальних правопорушень

Сукупність кримінальних правопорушень визначається у ч. 1 ст. 33 КК України як вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України, за жоден з яких її не було засуджено.

Ознаки сукупності кримінальних правопорушень:

вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень

кожне із них передбачене самостійною статтею або частиною статті Особливої частини і кваліфікується за ними

за кожне з вчинених особою кримінальних правопорушень вона не була засуджена (згідно з ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості, але засудженою особою вважається з моменту винесення судом відносно неї обвинувального вироку)

Ідеальна сукупність та конкуренція норм, коли діяння підпадає під ознаки декількох норм, статей, які передбачають його кримінальну протиправність та караність.

Це, як правило, *конкуренція загальної та спеціальної норм*. У таких випадках застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільше відповідає вчиненому кримінально протиправному діянню. Наприклад, ст. 146 КК України – незаконне позбавлення волі та ст. 371 КК України – завідомо незаконне затримання. У першому випадку суб'єктом вчинення кримінального правопорушення виступає загальний суб'єкт, спосіб вчинення може бути різноманітним, а згідно із ст. 371 КК України суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки службова особа, уповноважена на виконання функцій, пов'язаних з провадженням дізнання, досудового слідства, судді і діяння їх, передбачені ст. 371 КК України, можуть бути виконані тільки у зв'язку з виконанням ними службових повноважень – це спеціальна норма.

Відмінність ідеальної сукупності від конкуренції норм: при сукупності діянням вчиняється два або більше самостійних кримінальних правопорушень, що кваліфікуються за окремими нормами, а при конкуренції – одне кримінальне правопорушення, що охоплюється кількома нормами, але підлягають кваліфікації за однією, так званою спеціальною нормою.

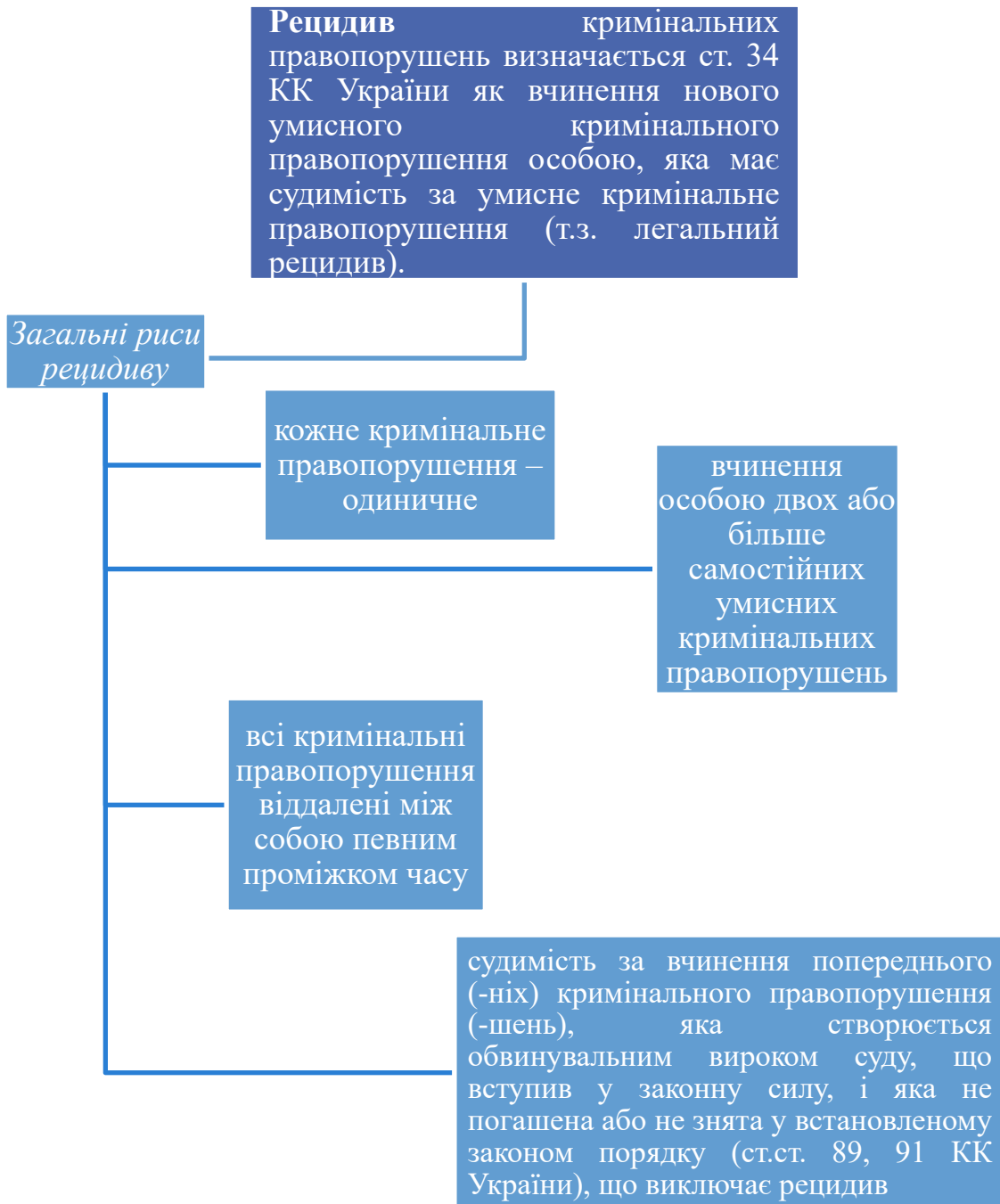
Реальна сукупність і повторність кримінальних правопорушень.

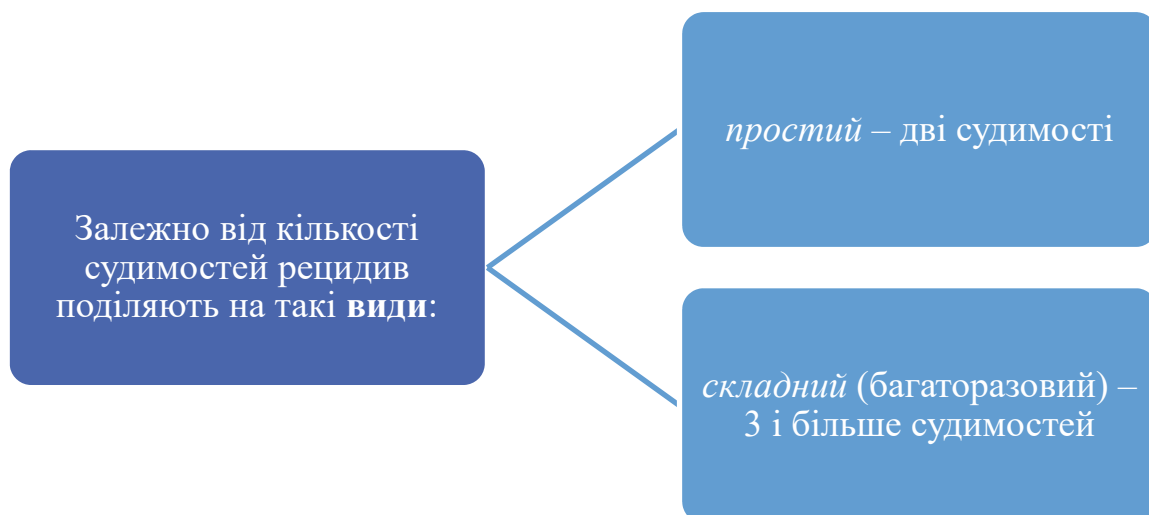
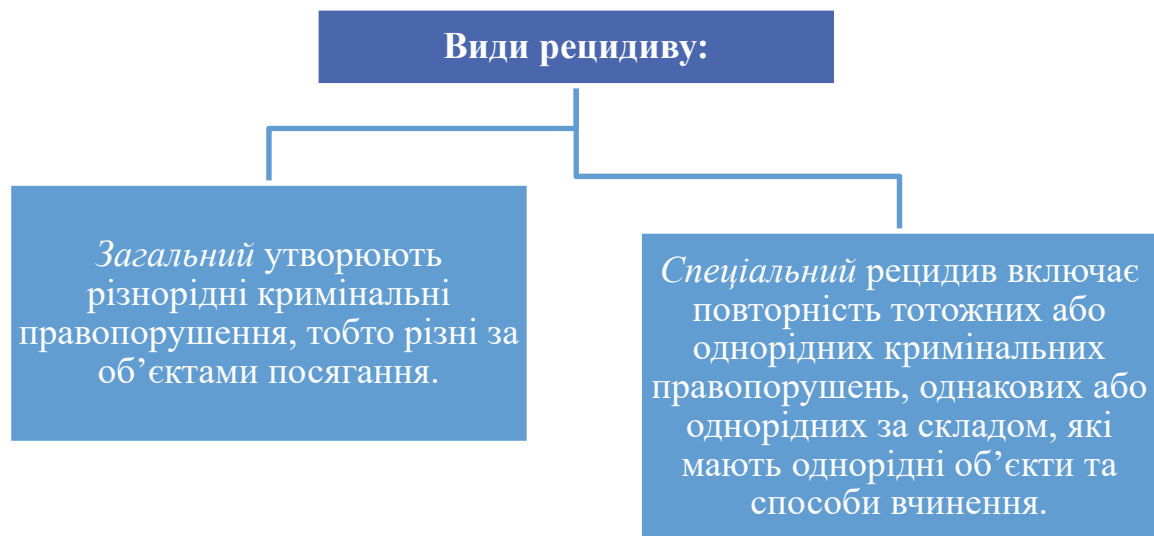
Загальні риси:

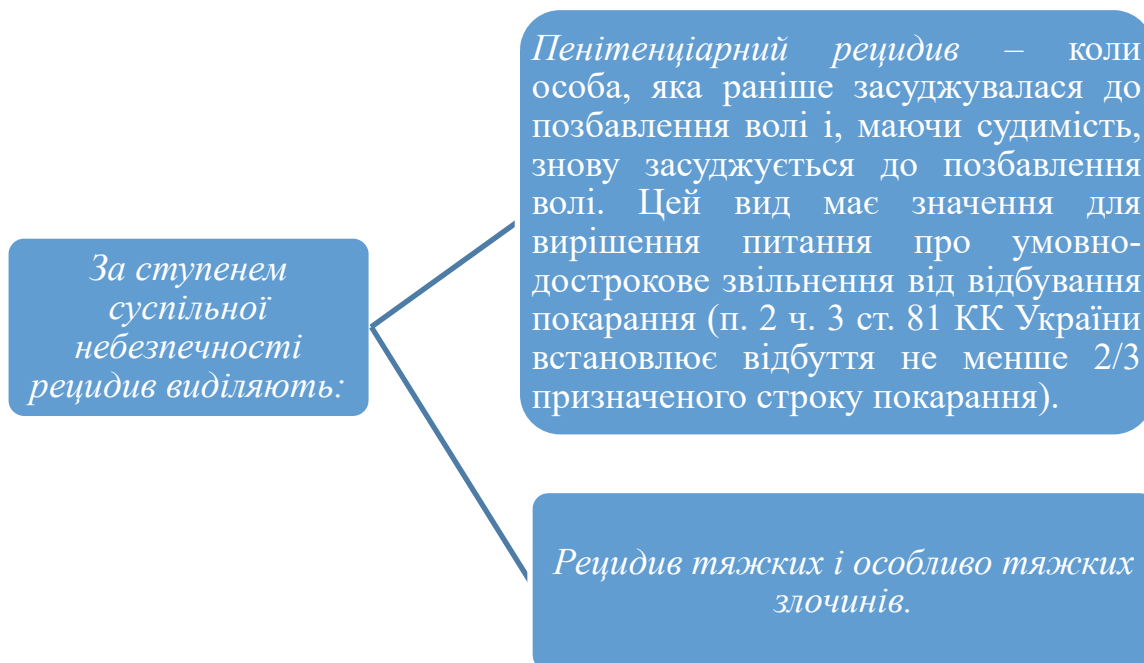
- а) в обох випадках вчинюються два або більше самостійних кримінальних правопорушення;
- б) всі кримінальні правопорушення вчинюються послідовно з певним проміжком у часі;
- в) всі кримінальні правопорушення, що утворюють реальну сукупність або входять до повторності, вчинюються до засудження особи за будь-яке із них.

Відмінності:

- а) повторність тотожних кримінальних правопорушень однієї стадії вчинення завжди кваліфікується за однією статтею КК, а при реальній сукупності – кожне діяння кваліфікується за іншою нормою;
- б) повторність тотожних кримінальних правопорушень в різних стадіях вчинення, а також таких, що містяться в різних частинах однієї статті, кваліфікуються за правилами сукупності, так звана «повторність-сукупність».

Практичні задачі:

Задача 1. Ш. зайшов на подвір'я жителя Б., звідки викрав деталі трактора ТЛЗТ-74, що належить потерпілому, а саме: гідроциліндр вартістю 350 грн, головку блока (800 грн), колінчатий вал (1500 грн), маховик (150 грн), кожух маховика (180 грн), диск щеплення (100 грн), причіпну планку (50 грн), корпус плуга (600 грн), каретку ходової частини (470 грн), направляюче колесо (60 грн), скоївши таким чином крадіжку чужого майна. Викрадене Ш. склав на запряженого конем воза та вивіз за межі села, а згодом здав у пункт прийому металобрухту.

Продовжуючи свою кримінальну протиправну діяльність, достовірно знаючи, що Л. та П. є неповнолітніми, запропонував їм вчинити крадіжку майна Б., бо там залишились запчастини до трактора, які ще можна здати на металобрухт і таким чином заробити кошти. Вони проникли на подвір'я Б., звідки викрали інші деталі трактора, що належить потерпілому, а саме: дві каретки ходової частини вартістю по 270 грн за кожну, маховик вартістю 80 грн, скоївши таким чином крадіжку майна на суму 620 грн. Викрадене мали намір здати у пункт прийому металобрухту, однак були викриті потерпілим. Тож їм вдалося втекти без викрадених деталей.

Продовжуючи свою кримінальну протиправну діяльність, всі троє зайшли на подвір'я С., проникли до гаража, звідки викотили скутер

вартістю 40 тис. грн. Зловмисники намагалися втекти, однак були затримані потерпілим.

Чи є в діях гр. Ш. множинність кримінальних правопорушень? Якщо так, визначіть вид множинності.

З урахуванням положень ст. ст. 32, 33, 34 КК України вкажіть відмінність між повторністю, сукупністю та рецидивом кримінальних правопорушень.

Зазначте правові наслідки множинності кримінальних правопорушень.

Задача 2. К., раніше неодноразово судимий, останній раз у 20.09.2020 році за ч. 4 ст. 185 КК до 5 років позбавлення волі, працював неофіційно та час від часу розвантажувальником вагонів. 25.01.2026 року у вечірній час, коли розвантажував вагон, приховав у вагоні, який стояв у «відстійнику» запасного шляху, 2 ящики рибних консервів. Згодом він попросив 12-річного С. виносити з території складу по 20 банок консервів, бо його обшукували, а неповнолітній пролазив у зроблений у паркані лаз. К. пообіцяв йому за це пляшку пива та три банки консервів. С. протягом 4-х днів виносив консерви з території складу, передавав їх К., за що отримав обіцяну винагороду.

Чи є в діях К. множинність? Якщо так, то визначіть її вид.

Задача 3. Н., І. та М., маючи газові пістолети, які заряджались газом нервово-паралітичної дії, під виглядом працівників поліції затримували потерпілих, вивозили їх за межі населених пунктів і забирали в них цінності та гроші. Потерпілі пояснювали, що злочинці демонстрували зброю, клацали затворами, вимагали гроші, клали їх обличчям до землі. В одних випадках потерпілі самі віддавали гроші, в інших злочинці обшукували потерпілих та забирали гроші та цінні речі. Таким чином, кількість кримінальних правопорушень, вчинених цією групою, склала 12 у період з січня по вересень 2025 року.

Визначіть вид та форму множинності.

Задача 4. Наприкінці липня 2025 року К., Т. та С., діючи спільно й узгоджено, без передбаченого законом дозволу придбали вогнепальну зброю та бойові припаси (корпус ручної осколкової гранати РГД-5 та підричник до неї з бойовим запалом). Вони мали спеціальну мету: вчинення нападів на заможних громадян.

Так, 26 липня 2025 року К. та Т. отримали від їхнього знайомого О. інформацію щодо намірів гр-на Д. придбати у власність автомобіль. Оскільки той займається фермерською та дрібною торговельною діяльністю, то, відповідно до їх розуміння, може мати значні матеріальні кошти. Повідомивши про це С., обрали предметом посягання власність

Д. Прийняли рішення про вчинення на членів його сім'ї розбійного збройного нападу, поєднаного з проникненням до їхнього будинку, та застосування до них фізичного й психічного насильства.

Розподілили між собою злочинні функції, послідовність їх виконання при підготовці й вчиненні майбутнього нападу. Крім того, домовившись з метою приховування під час вчинення нападу своїх облич та слідів пальців рук, та унеможливлення, таким чином, ідентифікації їх, як учасників кримінального правопорушення, Т. та С. в одному із магазинів придбали рукавички та жіночі панчохи, з яких виготовили маски. Крім того, придбали липку стрічку «скотч» для зв'язування осіб – об'єктів нападу.

У свою чергу К. (як знаряддя кримінального правопорушення) приготував дерев'яну бейсбольну биту для нанесення нею тілесних ушкоджень потерпілим та металеву фомку для злому запірних засобів вікон і дверей, які зберігав у власному автомобілі.

Для здійснення психічного тиску на членів сім'ї Д. приготували також протиправно придбані ними вищезазначену вогнепальну зброю та іншу зброю, боєприпаси, гранату РГД-5, усвідомлюючи можливість їх застосування у ході нападу та які для цього незаконно зберігали за місцем мешкання К. та С.

К., Т. та С. приїхали на автомобілі о 5:00 годині до місця проживання потерпілого Д. Залишивши з конспіративних міркувань автомобіль на сусідній вулиці, прослідували пішки до місця мешкання сім'ї Д.

Десь о 05 год. 40 хв. 02.08.2025 р., реалізуючи злочинні наміри, спрямовані на протиправне заволодіння майном подружжя Д. шляхом збройного розбійного нападу, уся трійка, одягнувши на обличчя маски, а на руки – рукавички, маючи при собі зазначену зброю й биту, через незачинені входні двері увірвались до будинку, де в цей час знаходились дружина та її малолітній син.

Діючи спільно та узгоджено, у відповідності до заздалегідь розподілених злочинних функцій, обвинувачені К., С. та Т. скоїли на них напад – умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного й психічного насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілих.

Вказаними діями К., Т. та С. у ході розбійного нападу заволоділи грошовими коштами і золотими виробами подружжя на загальну суму 131085,25 грн. Після цього, залишивши потерпілих зв'язаними, покинули будинок.

Таким чином, дії К., Т. та С. були кваліфіковані за ст. 257, ч. 1 ст. 263, ч. 4 ст. 187 КК України.

Визначте вид та форму множинності. Аргументуйте своє рішення.

Аналіз вироку суду

Бобровицький районний суд Чернігівської області встановив, що Т. постановою Носівського районного суду Чернігівської області від 16 січня 2025 року у справі № 741/2360/24, провадження № 3/741/74/25, яка набрала законної сили 28.01.2025, визнаний винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП, та на нього накладено штраф у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17000 гривень, з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 1 (один) рік.

Однак 24.11.2025, близько 11 год. 50 хв., Т., хоча був позбавлений права керування транспортними засобами, не виконав постанови суду щодо позбавлення його права керувати транспортними засобами, маючи реальну можливість її виконати. Діючи із прямим умислом, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, підриваючи авторитет органів правосуддя України, в порушення ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якого судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України, керував вантажним автомобілем марки «RENAULT», на якому рухався по автошляху, буксируючи спеціалізований напівпричіп, де поблизу повороту на польову дорогу потрапив в дорожньо-транспортну пригоду, здійснивши наїзд на автомобіль «INTERCAR GO TRUCK F15231».

Тож Т. умисно не виконав постанову Носівського районного суду Чернігівської області від 16.01.2025, якою його позбавлено права керування транспортними засобами строком на 1 (один) рік

Т. визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України, та призначено йому покарання у виді штрафу в розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 8500 (вісім тисяч п'ятсот) гривень.¹⁵

Чи є в діях гр. Т. множинність кримінальних правопорушень? Якщо так, визначіть вид множинності.

Зазначте правові наслідки множинності кримінальних правопорушень.

¹⁵ Вирок Бобровицького районного суду Чернігівської області від 28 квітня 2026 року. Справа № 729/1983/251. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136037880>.

Аналіз вироку суду

ОСОБА_18, яка займається підприємницькою діяльністю, – надає послуги з катання громадян на конях, знаходячись на площі біля фонтану, що розташований на вул. Кримській в Одесі, маючи намір на використання праці неповнолітньої з метою отримання прибутку, на початку вересня 2018 року (більш точної дати встановити не вдалося) домовилась з ОСОБА_17, ІНФОРМАЦІЯ_3, про виконання зазначених робіт.

Реалізуючи раніше досягнуті домовленості, при цьому достовірно знаючи про вік ОСОБА_17 та про особливості залучення неповнолітніх до праці, ОСОБА_18 неодноразово залучала неповнолітню ОСОБА_17 до робіт, пов'язаних із катанням громадян на конях біля фонтану, протягом дня, а саме: 08.09.2018 року з 12 год. 05 хв. до 19 год. 05 хв., 09.09.2018 року з 12 год. 15 хв. до 19 год. 40 хв., 15.09.2018 року з 11 год. 21 хв. до 18 год. 52 хв., 16.09.2019 року з 11 год. 12 хв. до 20 год. 00 хв., 22.09.2018 року з 12 год. 00 хв. до 19 год. 28 хв.

Також неповнолітня ОСОБА_17 залучалась до виконання вищезазначених робіт у дні, відведені для відвідування школи, а саме: 11.09.2018, 12.09.2018, 13.09.2018, 14.09.2018, 19.09.2018 та 20.09.2018 року (понад 2 години щодня).

Крім того, з порушенням ст. ст. 24, 51, 188 КЗпПУ, ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства» ОСОБА_18, експлуатуючи неповнолітню ОСОБА_17, ІНФОРМАЦІЯ_3, яка є ученицею навчально-виховного комплексу, залучила до роботи особу, яка не досягла п'ятнадцятирічного віку, не уклала обов'язковий трудовий договір в письмовій формі, не перевірила стан її здоров'я, не витребувала в останньої письмового медичного висновку про відсутність протипоказань для участі у трудовій діяльності. І використовувала протягом вересня 2018 року її працю як у дні відвідування школи, так і у вільні від навчання дні. За виконану роботу неповнолітня ОСОБА_17 отримувала від ОСОБА_18 грошову винагороду, а також винагороду у вигляді навчання верховій їзді на конях.

ОСОБА_18 визнана винною у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 150 КК України та призначено їй покарання у вигляді обмеження волі строком на 2 (два) роки з позбавленням права надання послуг катання громадян на конях строком на 1 (один) рік.

На підставі ст.75 КК України ОСОБА_18 звільнена від відбування покарання у вигляді обмеження волі з іспитовим строком на 2 (два) роки¹⁶.

Визначте вид кримінального правопорушення. Чи є ознаки множинності у діях ОСОБИ_18? Якщо є – визначте вид множинності. Відповідь аргументуйте.

Контрольні питання:

1. Одиничне кримінальне правопорушення як складовий елемент множинності кримінальних правопорушень. Види одиничних кримінальних правопорушень.
2. Повторність кримінальних правопорушень.
3. Сукупність кримінальних правопорушень.
4. Рецидив кримінальних правопорушень.
5. Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень.
6. Форми множинності.

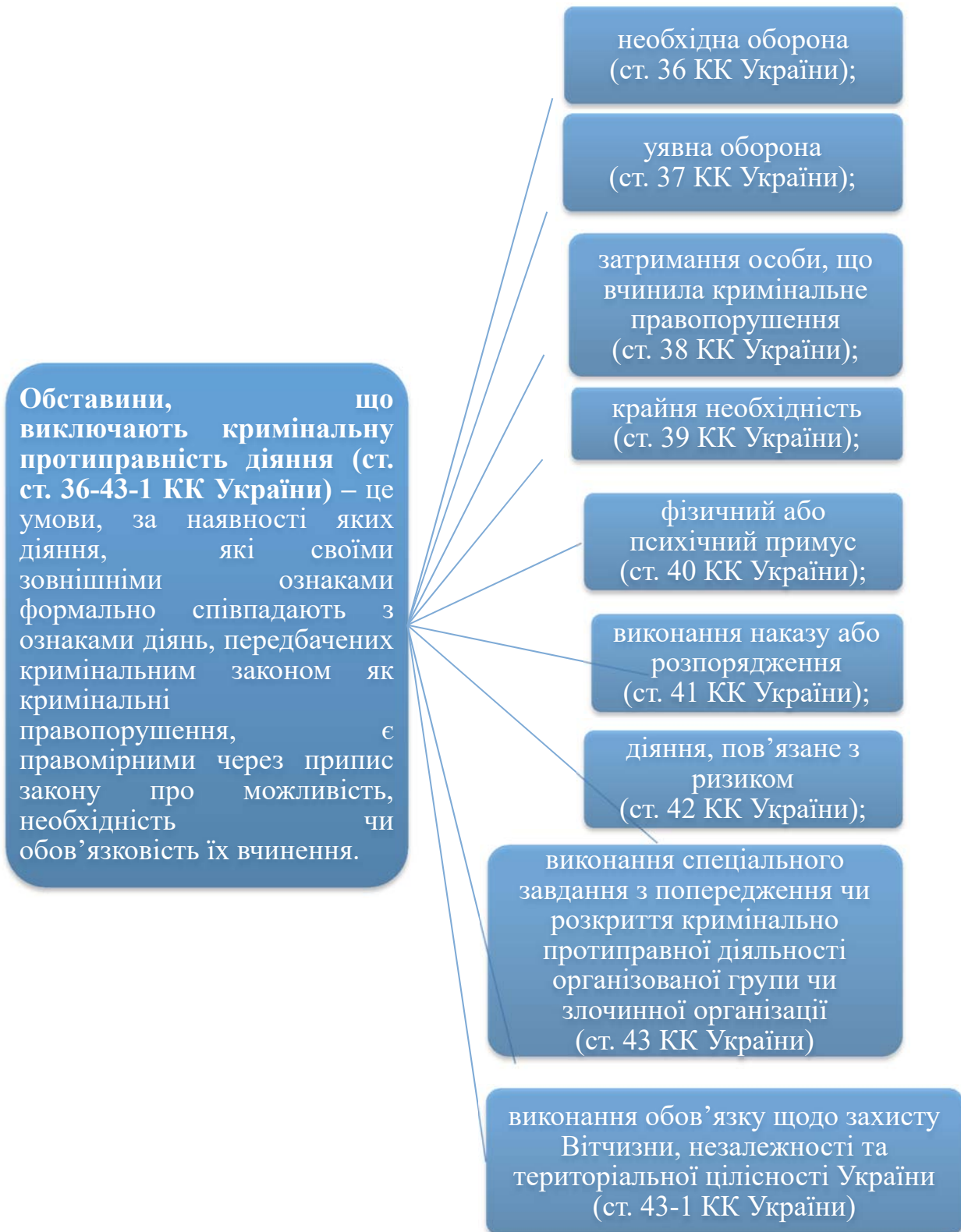
Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
5. Звенигородський О. В. Інститут множинності кримінальних правопорушень і його адаптація до стандартів права Європейського Союзу. С. 345-347. URL : <https://law.kai.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/zbirnyk-hv-mizhnarodnoyi-konferencziyi-1.pdf#page=345>.

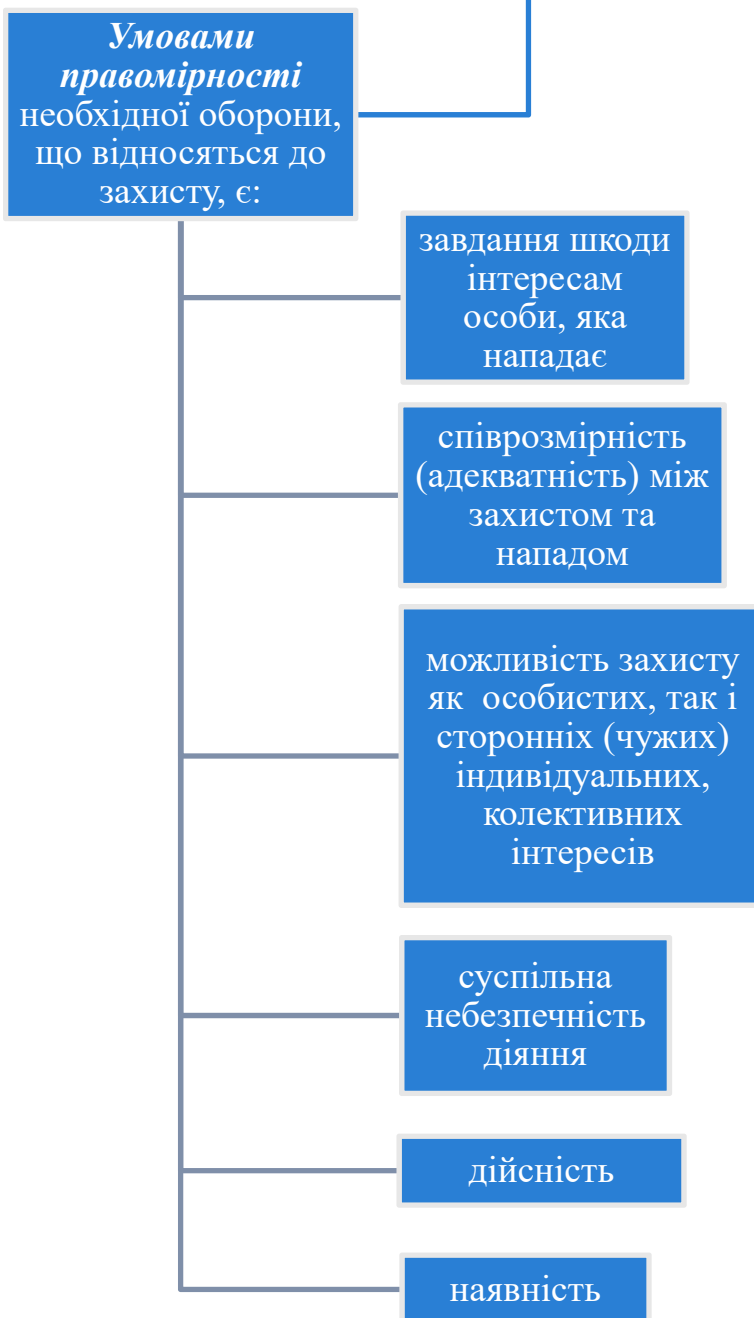
¹⁶ Вирок Суворовського районного суду міста Одеси Справа № 523/15016/18. Провадження №1-кп/523/418/20. 02.12.2020 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93233698>.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. № 2341-III: Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. 26. 131 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
8. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубащенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
9. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.
11. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П.П. Чернівці, 2022. 182с.
12. Марін О. Множинність кримінальних правопорушень: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 71-74.
13. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.
14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 30. Ст. 260.
15. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія / Андрушко П.П. та ін.; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: ВАІТЕ. С. 111-112.
16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 50. Ст. 540.
17. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 04.06.2010 р.
18. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 12 ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Необхідною обороною (ч. 1 ст. 36 КК України) визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Перевищення меж необхідної оборони (ч. 3 ст. 36 КК України) – це умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту.

Критерієм розмежування необхідної оборони та перевищення її меж є ексцес оборони (співрозмірність інтенсивності захисту та посягання).

Ексцес оборони – це явна невідповідність між захистом та посяганням, яка повинна бути різкою, очевидною. Вона має об'єктивні та суб'єктивні критерії перевищення необхідної оборони.

Уявна оборона (ст. 37 КК України) – це дії, пов’язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

Уявна оборона виключає кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду лише у випадках, коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Якщо в обстановці, що склалася, особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність.

Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення, але при цьому перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони.

Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 КК України), – дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

Умови правомірності затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення:

1) вчинення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, очевидного кримінального протиправного посягання;

2) затримання проводиться після закінченого кримінального правопорушення чи замаху або готування до нього, а не під час його вчинення;

3) застосування насильства виключно з метою затримання і доставлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення відповідним органам влади;

4) затримання правопорушника безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення;

5) заподіяння шкоди правопорушнику є засобом, що позбавляє його можливості уникнути відповідальності;

6) вимушеність заподіяння шкоди правопорушнику;

7) обов'язкове урахування:

– небезпечності вчиненого діяння правопорушником (крадіжка, замах на нанесення тілесних ушкоджень, замах на зґвалтування, вбивство);

– особи винного (дорослий, малолітній, неосудний – якщо це видно);

– характеру застосовуваних засобів нападу;

– інтенсивності опору;

– поведінки правопорушника в цілому;

– місце та обстановка затримання (обмежена видимість, перешкоди місцевості, будівлі);

– сил затримуваних та затримуючих.

Відмежування кримінально-правового, кримінально-процесуального та адміністративного затримань

Вид затримання	Кримінально-правове	Кримінально-процесуальне	Адміністративне
Поняття	Дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи	Тимчасовий запобіжний захід процесуального примусу, що проводиться відповідними державними органами (посадовими особами) з метою з'ясування причетності підозрюваної особи до вчинення кримінального правопорушення і вирішення питання про застосування до неї запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (арешту)	Короткочасне обмеження особистої свободи особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, що здійснюється з метою встановлення особи порушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення, забезпечення своєчасного і правильного розгляду та виконання постанов, і лише органами та посадовими особами, уповноваженими на це
Норма, що закріплює	ст. 38 КК України	ст. ст. 207, 208 КПК України	ст. ст. 260, 261, 262, 263 КУпАП
Суб'єкт затримання	Потерпілий, працівники правоохоронних органів та інші особи	Працівники органів дізнання, досудового слідства	Національна поліція, Державна прикордонна служба
Правовий статус	Обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння	Тимчасовий, кримінальний процесуальний запобіжний захід	Захід адміністративного припинення

Вид затримання	Кримінально-правове	Кримінально-процесуальне	Адміністративне
Строк затримання	Конкретний строк не встановлено, оскільки він залежить від ситуації, хоча повинен бути найкоротшим	Не більше 72-х годин (ст. 211 КПК)	Не більше 3-х годин (в окремих випадках можливо й більше)
Можливі наслідки	Заподіяння шкоди, навіть тяжких тілесних ушкоджень чи смерті	Звільнення чи взяття під варту	Притягнення до адміністративної відповідальності
Особа, що затримується	Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення (правопорушник, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення)	Особа, підозрювана у вчиненні кримінального правопорушення, за яке може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі	Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення

Відмінність інститутів затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та необхідної оборони за КК України

Критерії відмінності	Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 КК України)	Необхідна оборона (ст. 36 КК України)
Мотив та мета дії	Затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення і доставити відповідним органам влади	Захист охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання

Критерії відмінності	Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 КК України)	Необхідна оборона (ст. 36 КК України)
Об'єкт заподіяння шкоди	Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, а саме та, що має всі ознаки суб'єкта кримінального правопорушення	Особа, яка вчинила суспільно небезпечне посягання (в т.ч. неосудна чи яка не досягла віку кримінальної відповідальності)
Час дії	Безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення (готування, замаху, закінченого кримінального правопорушення)	З моменту реальної загрози суспільно небезпечного посягання до моменту його припинення чи закінчення
Необхідність заподіяння шкоди	Іншими засобами затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, не було можливості	Були варіанти поведінки: 1) припинити посягання шляхом заподіяння шкоди особі, яка посягає; 2) звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади; 3) уникнути суспільно небезпечного посягання (втекти).
Умови настання кримінальної відповідальності	Умисне заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень <u>затримуваному</u> , коли завдана шкода явно не відповідає небезпечності посягання або <u>обстановці затримання</u>	Умисне заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень <u>особі, яка вчиняє посягання</u> , коли заподіяна шкода явно не відповідає небезпечності посягання або <u>обстановці захисту</u>

Критерії відмінності	Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 КК України)	Необхідна оборона (ст. 36 КК України)
Розмір шкоди, що може бути заподіяна	Шкода має бути мінімально допустимою, відповідати небезпечності посягання або обставинці затримання	Можливі випадки, коли заподіяна шкода може значно перевищувати шкоду відвернену (ч. 4 та ч. 5 ст. 36 КК)
Варіанти, коли для наявності обставини не встановлено ніяких обмежень	Таких варіантів немає	1) напад озброєної особи чи групи осіб; 2) протиправне насильницьке вторгнення у житло чи інше приміщення

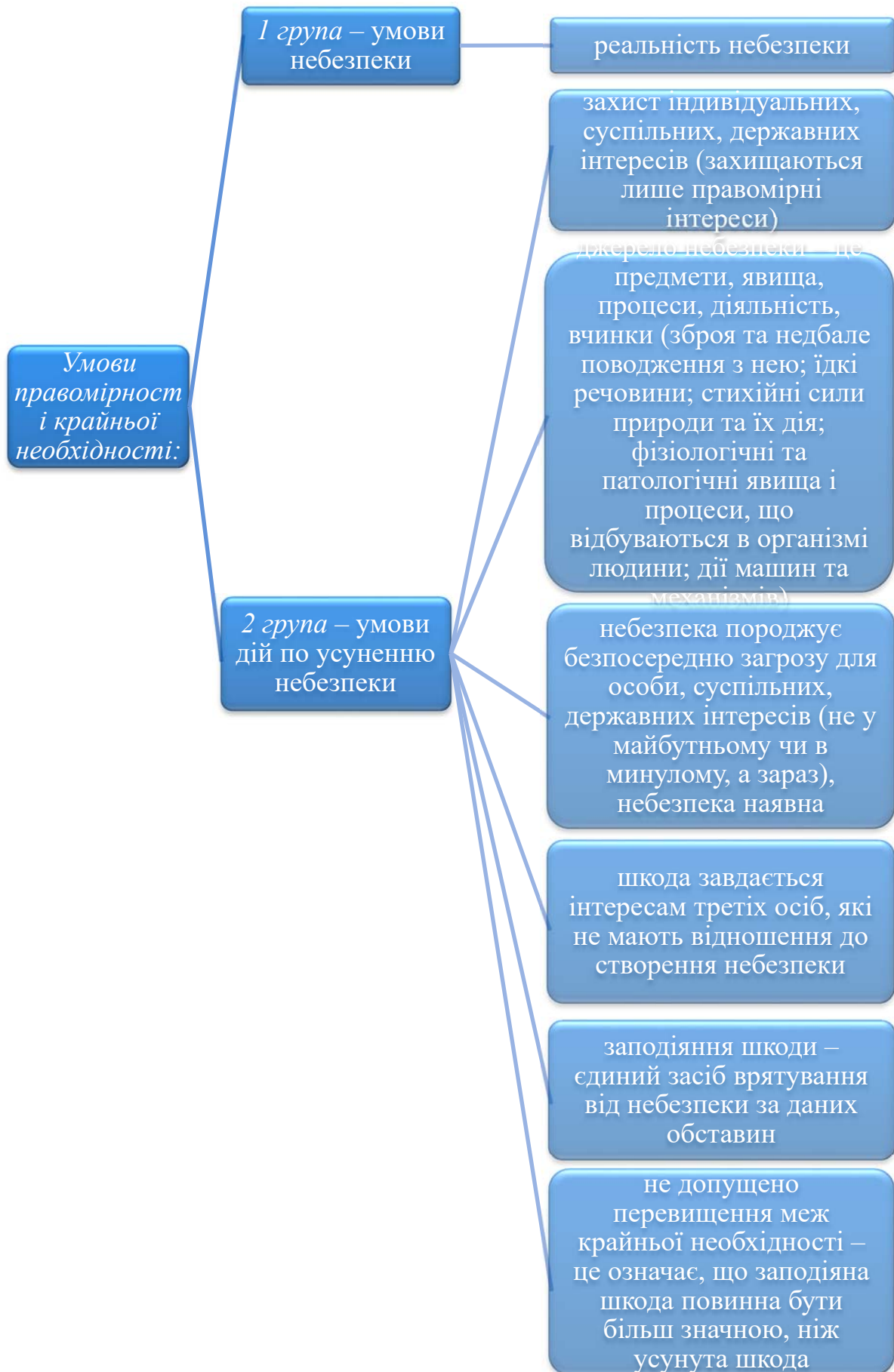
Крайня необхідність (ч. 1 ст. 39 КК України) – не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку у даній ситуації не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Ознаки крайньої необхідності:

небезпека, яка загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави

невідворотність цієї небезпеки іншими засобами, крім вчинення дії, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом

Перевищення меж крайньої необхідності (ч. 2 ст. 39 КК України) – це умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода. Така шкода тягне за собою цивільно-правову відповідальність.

Співвідношення необхідної оборони та крайньої необхідності

Спільні риси	Відмінності
1) спрямовані на охорону індивідуальних, суспільних, державних інтересів у випадках, коли цим інтересам загрожує небезпека	1) джерело небезпеки при необхідній обороні – лише суспільно небезпечні дії людини, при крайній необхідності – також і різні сили природи, явища і процеси; дії машин і механізмів
2) небезпека усувається шляхом заподіяння шкоди іншим правоохоронюваним інтересам	2) шкода заподіюється при необхідній обороні нападаючій особі, при крайній необхідності – інтересам осіб, не причетних до небезпеки
3) дії виключають суспільну небезпечність та протиправність діяння уже в момент їх вчинення і тому не утворюють складу кримінального правопорушення	3) при необхідній обороні – заподіяння шкоди нападаючому – це один із способів захисту інтересів, а при крайній необхідності – єдиний
	4) при крайній необхідності завдається менша шкода, ніж відвернута, а при необхідній обороні – може бути рівноцінна, менша або більша, залежно від характеру та ступеня небезпеки посягання
	5) при перевищенні меж необхідної оборони настає кримінальна відповідальність, а при крайній необхідності – цивільно-правова (матеріальна) відповідальність
	6) заподіяна правомірна шкода при необхідній обороні виключає будь-яку відповідальність, а при крайній необхідності – матеріальна (може бути за рахунок того, в чиїх інтересах діяла особа в стані крайньої необхідності, регресний позов)

Фізичний або психічний примус (ч. 1 ст. 40 КК України) – дія чи бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

Умови правомірності вчинення кримінального правопорушення під впливом фізичного або психічного примусу:

вчинене діяння містить всі ознаки кримінального правопорушення та складу кримінального правопорушення

примушувана особа має всі ознаки суб'єкта кримінального правопорушення

примус до вчинення кримінального правопорушення був дійсним і реальним

примус був непереборним (особа не могла керувати своїми діями, не могла звернутися за допомогою до правоохоронних органів, інших осіб)

життю і здоров'ю примушуваної особи загрожувала реальна небезпека

Виконання наказу або розпорядження (ч. 1 ст. 41 КК України) – це діяльність особи у формі дії чи бездіяльності, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження.

Наказ – звернення до конкретної особи (групи осіб), вимога посадової особи органу управління чи громадського формування з охорони громадського порядку вчинити чи утримуватися від вчинення певної дії.

Законний наказ:

відданий компетентними органами чи службовою особою

відданий в межах компетенції

відданий із дотриманням необхідної форми і порядку

ґрунтується на законі, нормативному акті

не передбачає вчинення протиправних дій

Діяння, пов'язане з ризиком (ч. 1 ст. 42 КК України) – дія або бездіяльність, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети

Умови правомірності діяння, пов'язаного з ризиком:

вчинення діяння, що формально містить ознаки кримінального правопорушення

реальне спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам

спрямованість ризикованого діяння на досягнення суспільно корисної мети

неможливість у даній конкретній обстановці досягти поставленої мети без ризику

наукова та технічна обґрунтованість вчинюваних дій

вчинювані дії не повинні переходити у завідоме спричинення шкоди

вчинювані дії не порушують норм законів

ризикованими діями не створюється загроза життю і здоров'ю людей, екології тощо

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 1 ст. 43 КК України) – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності.

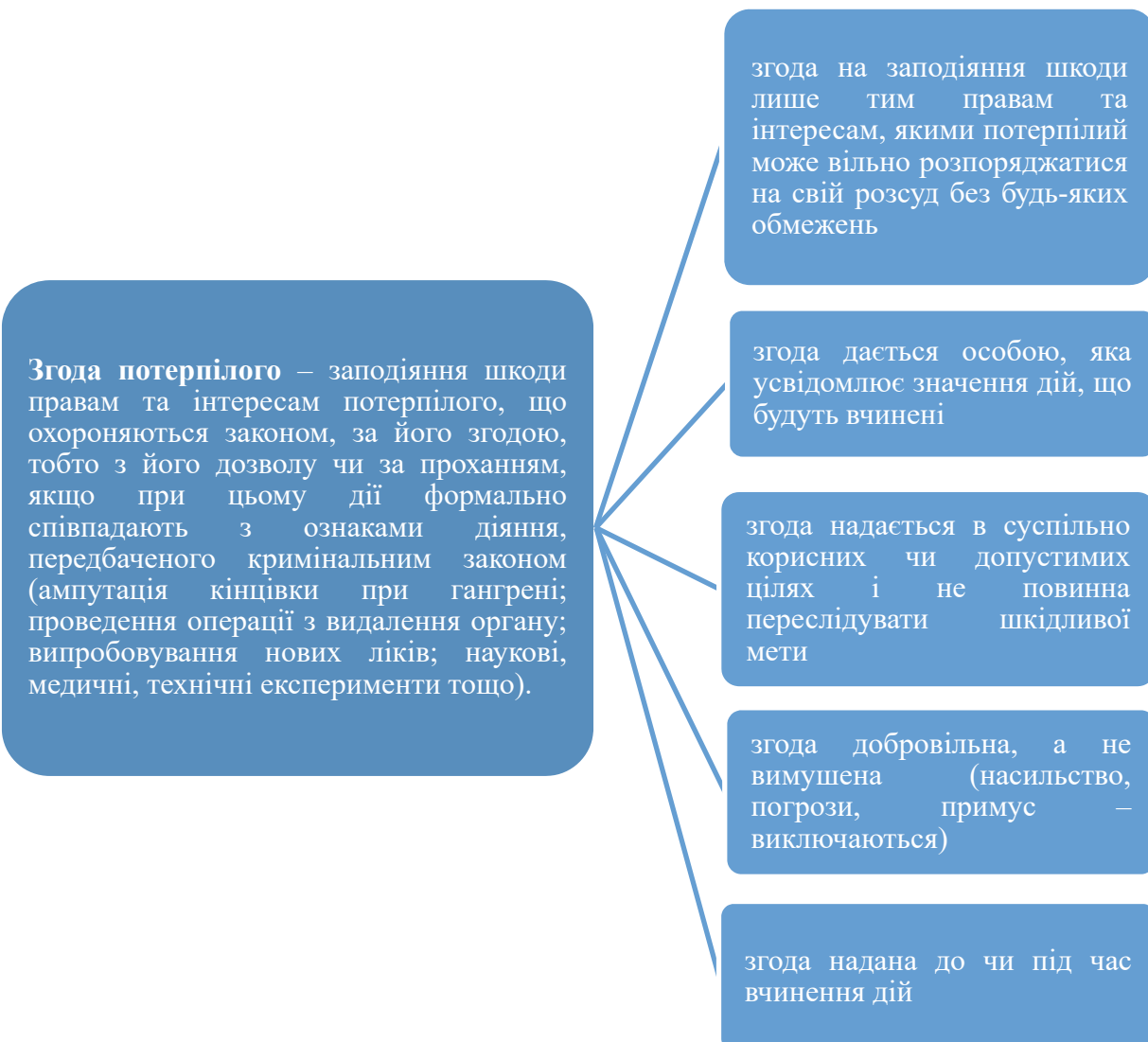
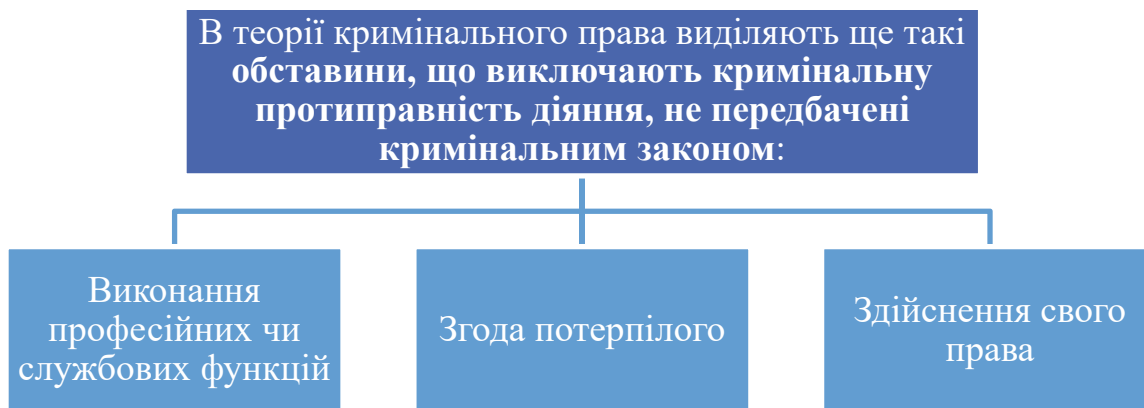
Умови правомірності діяння такої особи:

вимушеність дій – заподіяння шкоди, що є необхідною для збереження особою у таємниці факту виконання спеціального завдання, її співробітництва зі спеціальним підрозділом (оперативним, розвідувальним)

законність виконання спеціального завдання

мета виконання завдання та вчинення кримінального правопорушення у складі організованої групи чи злочинної організації – попередження чи розкриття їх діяльності (ч. 1 ст. 43 КК України)

невчинення у складі такої групи умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або злочину, поєднаного з насильством над потерпілим (ч. 3 ст. 43 КК України)

Стаття 43⁻¹. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України

Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України

2. Кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України

3. Особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна

4. Не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу

Практичні задачі:

Задача 1. П., аби доставити до лікарні тяжко пораненого Р., вчинив незаконне заволодіння автомобілем гр-на З. Після доставлення в лікарню Р., П. повідомив в поліцію про випадок. Вчасно надана допомога врятувала життя пораненого.

Ознайомтесь зі складом ст. 289 КК України і визначте, чи є в діях П. склад кримінального правопорушення. Чи знаходився П. в стані крайньої необхідності? Відповідь аргументуйте.

Задача 2. С. перебував за місцем свого проживання в приватному будинку. Під час відпочинку почув кроки у сусідній кімнаті. Коли зазирнув туди, то побачив незнайомого у масці та рукавицях, який відчинив шухляду шафи та шукав там речі. С. взяв зі столу скляну вазу та наніс удар по голові крадія. В результаті нанесеного удару було спричинено тяжкі тілесні ушкодження.

Визначте, чи є ознаки перевищення меж необхідної оборони за умови відсутності зброї та нападу з боку крадія.

Задача 3. О. в темну пору року йшов додому по безлюдній вулиці. У цей момент до нього ззаду підійшли троє неповнолітніх – Ш., Д., та Ю., які вирішили пожартувати: приставили до спини О. іграшковий пістолет та голосно крикнули, щоб він злякався. О., що мав навички рукопашного бою, повернувся до неповнолітніх та спричинив Д. тяжкі тілесні ушкодження, Ш. та Ю. втекли.

Чи є в діях О. ознаки кримінального правопорушення? Чи можна вважати, що О. діяв в умовах уявної оборони? Якщо так, то чи не має у його діях ознак меж перевищення? Відповідь аргументуйте.

Задача 4. Альпіністи Р. та У. перебували в горах. Почався буран, що ускладнив підйом, і Р. звалився у прірву. Він висів на мотузці, яка зв'язувала його із У. Той спробував витягти Р., але не зміг цього зробити і перерізав мотузку, побоючись, що вони впадуть обоє і загинуть. Р. упав на нижню площадку і зламав хребет, залишившись інвалідом 1 групи.

Визначте наявність в діях У. обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та межі відповідальності У.

Задача 5. Ш. під видом колишнього засудженого увійшов до складу банди Г., інформацію про якого отримали оперативні працівники поліції. Банда здійснювала розбійні напади на підприємців, маючи в своєму арсеналі 2 автомати Калашникова та 4 пістолети ТТ. Під час одного із нападів Ш. для підтвердження своєї легенди вимушено застрелив З.

Чи повинен Ш. нести кримінальну відповідальність за вчинене? Обґрунтуйте свою відповідь.

Аналіз вироку суду

Могилів-Подільський міськрайонний суд Вінницької області встановив, що 17.01.2026, близько 16.30 год. С. разом із своєю дружиною С. прийшов до будинку свого знайомого Р., де вони спільно вживали алкогольні напої.

Того ж дня, близько 18.30 год., в одній із кімнат даного будинку між С. та Р. виник словесний конфлікт, під час якого останній, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, почав поводитись агресивно, викрикувати погрози. Тримавши у правій руці ніж, направив його в область живота С., чим створив реальну загрозу життю та здоров'ю останнього.

З метою припинення протиправного посягання на своє здоров'я та життя, С., обороняючись, правою рукою обхопив лезо ножа, намагаючись вирвати його з руки Р. Однак через вживання алкогольного напою не оцінив небезпечності посягання та обстановки захисту і, перевищуючи межі необхідної оборони, оскільки захист явно не відповідав характеру нападу, усвідомлюючи протиправність своїх дій та настання негативних наслідків, наніс потерпілому кілька ударів (не менше двох) кулаком лівої руки в область голови.

У результаті протиправних дій С. потерпілий Р. отримав тілесні ушкодження у вигляді набряку речовини головного мозку, який розвинувся внаслідок закритої черепно-мозкової травми субдурального крововиливу лівої півкулі головного мозку та від вказаних травм Р. помер¹⁷.

Визначте, чи є в діях гр. С. обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння. Відповідь аргументуйте, використовуючи Постанову Пленуму Верховного Суду «Про судову практику у справах про необхідну оборону» та положення Розділу VIII КК України.

Чи правомірне рішення прийняте судом?

Контрольні питання:

1. Поняття, ознаки і види обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.
2. Поняття та зміст необхідної оборони. Умови її правомірності.

¹⁷ Вирок Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 13 квітня 2026 року. Справа № 138/758/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135626455>

3. Поняття та ознаки перевищення меж необхідної оборони та його правові наслідки.

4. Уявна оборона: її ознаки та зміст, умови правомірності; кримінально-правові наслідки за заподіяння шкоди у стані уявної оборони.

5. Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення: умови правомірності; відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

6. Крайня необхідність, умови її правомірності, відмінність від необхідної оборони.

7. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння.

8. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

9. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Рекомендована література до теми

1. Андрусyak Г. М. Щодо проблем новели статті 43-1 КК України (виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України). Необхідна оборона. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 20(1), С. 99–103. URL : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/13>.

2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

5. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

6. Журавель О. Необхідна оборона поліцейського при виконанні службових завдань. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. Спеціальний випуск № 1. С. 78-81. DOI: 10.31733/2078-3566-2024-5-12.

7. Кваша О. О. Реалізація особою права на необхідну оборону (в контексті захисту національної безпеки України). Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції: кол. монографія / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. Київ: Ліра-К, 2021. С. 52–110.

8. Кваша О. О., Андрусак Г. М. Дії, спрямовані на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації, у контексті природного права на необхідну оборону. *Альманах права*. Київ, 2022. Випуск 13. С. 73-79. DOI : <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2022-13-11>.

9. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

11. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

12. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

13. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

14. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

15. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

16. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінально-правова характеристика виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 320–325.

17. Орлов Ю. В., Прибиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>

18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

19. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

20. Про судову практику у справах про необхідну оборону : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1.

21. Синенький В. М. Application by the police of handside equipment in the state of necessary defense or urgent necessity in the conditions of maritime. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 32. 2022, 242-248. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/553>.

22. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

23. Шармар О. М. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 24-35. DOI : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.257792>.

ТЕМА 13 ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Звільнення від кримінальної відповідальності (ст. ст. 44-49 КК України) – виражена в акті правомочного державного органу відмова від засудження та застосування державного примусу щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення

Умови звільнення від кримінальної відповідальності:

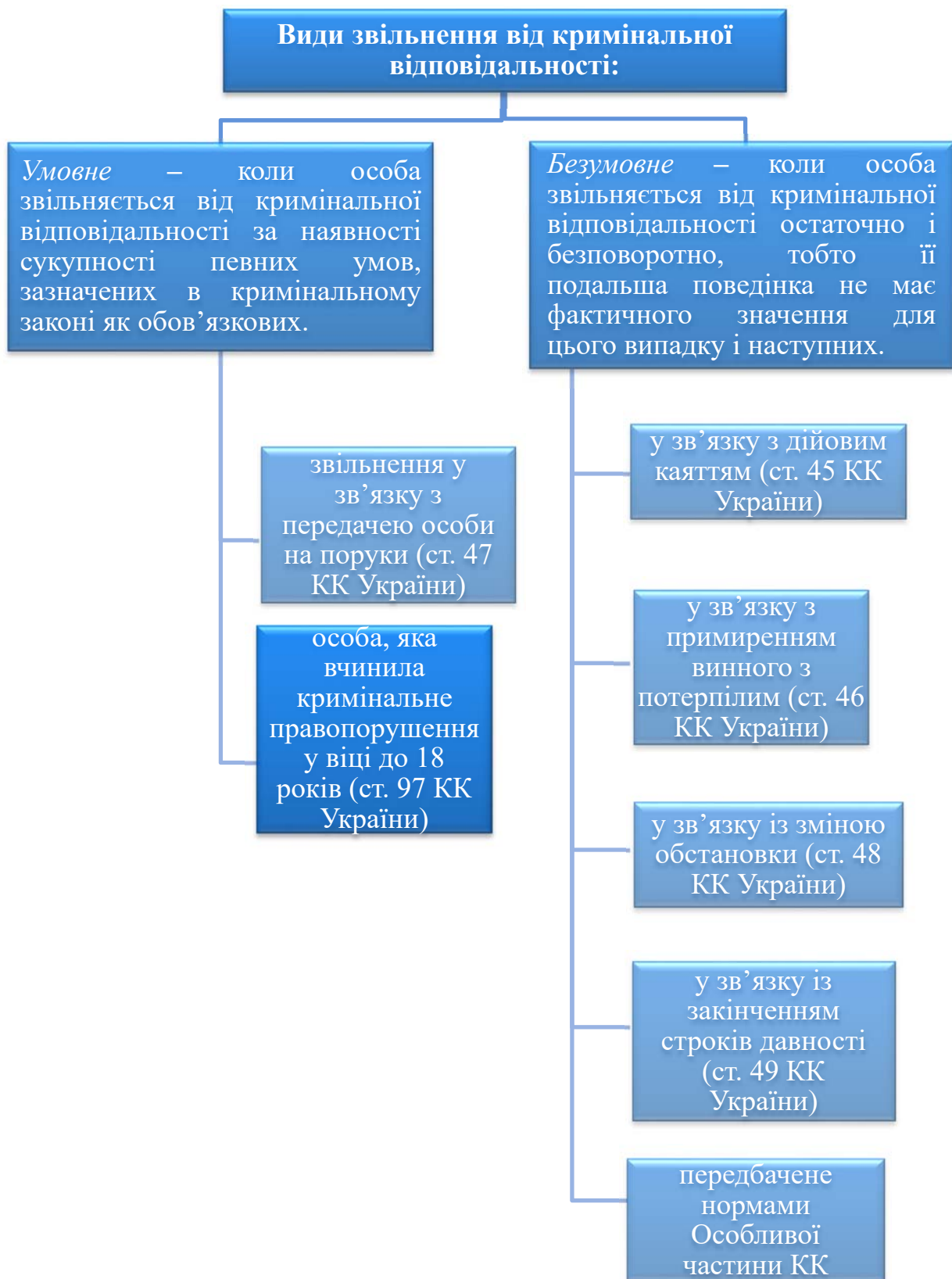
вчинення особою діяння,
передбаченого КК України як
кримінальне правопорушення

особа є суб'єктом кримінального
правопорушення

кримінальне правопорушення
вчинено вперше

як правило, вчинене кримінальне
правопорушення – це кримінальний
проступок чи нетяжкий злочин

позитивна поведінка особи
правопорушника (щире каяття,
добровільне усунення заподіяної
кримінальним правопорушенням
шкоди)

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України) передбачає наявність наступних передумов:

особа вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин

діяння не належить до корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією

діяння не є порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції

щире каяття винної особи

активне сприяння винною особою розкриттю кримінального правопорушення

повне відшкодування винною особою завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди

Корупційні
кримінальні
правопорушення
(Примітка до ст.
45 КК України):

- передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України;
- у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України

Кримінальні
правопорушення,
пов'язані з
корупцією:

- передбачені статтями 366-2, 366-3 КК України

Дійове каяття є комплексним поняттям і складається з наступних ознак:

по-перше – це щире каяття особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення (кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, вчинені вперше), тобто засуджує свою кримінально протиправну поведінку, щиро жалкує за спричинену шкоду, співчуває потерпілим, визнає свою вину за усіма законно висунутими проти нього пунктами обвинувачення, дає правдиві показання по них, демонструє готовність понести законне покарання;

по-друге – це активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, яке передбачає, окрім дачі правдивих показань відносно особистих діянь, повідомлення всіх відомостей, що мають істотне значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення, а також усунення заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди;

по-третє – це повне відшкодування завданих особою збитків або усунення заподіяної шкоди.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) передбачає наявність наступних передумов:

особа вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин

діяння не належить до корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією

діяння не є порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції

винна особа примирилася з потерпілими

винна особа активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення

винна особа відшкодувала заподіяні нею збитки або усунула заподіяну шкоду

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України) передбачає наявність наступних передумов та умов після застосування звільнення:

особа вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин

діяння не належить до корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією

діяння не є порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції

щире каяття винної особи

винна особа протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу

винна особа не ухилятиметься від заходів виховного характеру

винна особа не порушуватиме громадського порядку

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України) передбачає наявність наступних передумов:

особа вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин

діяння не належить до корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією

діяння не є порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції

на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність

особа перестала бути суспільно небезпечною

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України)

закінчення відповідних строків давності, що полягає у перебігу певного часу від дня вчинення особою кримінального правопорушення (після 24:00 год. для вчинення кримінального правопорушення) до дня набрання вироком законної сили, але не пізніше, ніж до 24:00 год. останньої доби відповідного строку

тривалість строку давності залежить від ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення

Статтею 49 КК України встановлено **5 строків давності** притягнення особи до кримінальної відповідальності:

два роки - у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання менш суворе, ніж обмеження волі

три роки - у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років

п'ять років - у разі вчинення нетяжкого злочину, крім випадку, передбаченого у п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України

десять років - у разі вчинення тяжкого злочину

п'ятнадцять років - у разі вчинення особливо тяжкого злочину

Перебіг давності зупиняється:

якщо особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду.

У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років.

У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років.

Перебіг давності переривається, якщо:

до закінчення зазначених у частинах першій та другій ст. 49 КК України строків особа вчинила новий злочин

за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років

У разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтями 151⁻²-156⁻¹, 301⁻¹-303 КК України, стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи обчислення строків, визначених частинами першою і другою цієї статті, розпочинається з дня, коли така потерпіла особа досягла повноліття або, у разі її смерті, мала б досягти повноліття.

Практичні задачі:

Задача 1. Щ. було затримано за вчинення кишенькової крадіжки. При перевірці його особи встановлено, що 3 роки тому він був затриманий за аналогічне кримінальне правопорушення, але йому вдалося втекти з приміщення відділу поліції.

Чи підлягає Щ. кримінальній відповідальності за першу крадіжку? Мотивуйте свою відповідь.

Задача 2. Водій Г. внаслідок необережного поводження з бензином спричинив тяжкі опіки вантажникові М., який працював разом з ним. Сам Г. також постраждав, але доставив М. до лікарні, здав свою кров для потерпілого і шкіру для пересадки. Проти нього відкрито кримінальне провадження за ст.128 КК України. Через деякий час він з автомашиною був відряджений у сусідню область для участі у ліквідації наслідків повені, де добре виявив себе і був відзначений подякою.

Чи є підстава для звільнення Г. від кримінальної відповідальності чи покарання? Мотивуйте свою відповідь.

Задача 3. К. вирішила продати власний будинок. Покупець Г. пообіцяв заплатити всю суму в кінці місяця, а поки що з дозволу господарки будинку розпочав ремонтні роботи. До обумовленого строку Г. суму не вніс, а у відремонтований за його кошти будинок поселив своїх батьків-інвалідів. На вимогу К. розрахуватися або виїхати з будинку Г. відповів, що багато коштів вклав у будинок і зараз грошей немає. Строк виплати назвати відмовився, вказавши, що виїжджати з будинку теж не буде. К. подала заяву у відділ поліції. Дізнавшись про це, Г. уклав з К. договір купівлі-продажу, повністю розрахувавшись з нею.

Чи підлягає Г. кримінальній відповідальності? Мотивуйте свою відповідь.

Задача 4. Шістнадцятирічний К. під час сварки з ровесником З. на ґрунті особистих неприязних стосунків наніс йому в обличчя декілька ударів кулаками, спричинивши легкі тілесні ушкодження без короточасного розладу здоров'я. Йому було оголошено про підозру у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України. К. визнав свою вину у вчиненні вказаного кримінального проступку, вибачився перед З. Колектив професійного технічного ліцею, де навчався К., звернувся з проханням про звільнення К. від кримінальної відповідальності з передачею його на поруки колективу ліцею.

Чи є підстави для звільнення К. від кримінальної відповідальності і які можливі рішення?

Задача 5. Обвинувачений Ш. 7 червня 2025 року о 01 год. 30 хв., знаходячись біля весільної зали «Калина», грубо порушуючи громадський спокій та порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, з особливою зухвалістю, безпричинно з хуліганських спонукань розпочав конфлікт з П., в ході якого почав нецензурно виражатися в бік останнього. Після цього, не реагуючи на зауваження, продовжуючи свої хуліганські дії, умисно наніс удар склянною пляшкою з пивом ємністю 0,5 літра, яку тримав у правій руці, в область голови, внаслідок чого спричинив потерпілому К. тілесні ушкодження у вигляді рани потиличної ділянки голови. Згідно з висновком судово-медичного експерта вони відносяться до групи легких тілесних ушкоджень з короткочасним розладом здоров'я.

Визначте, до яких категорій кримінальних правопорушень належать скоєні винним діяння. З'ясуйте, чи є можливість при зазначених обставинах звільнити винного від кримінальної відповідальності.

Аналіз вироку суду

Амур-Нижньодніпровський районний суд міста Дніпра встановив, що 18.09.2025 о 05 год. 40 хв. водій ОСОБА_4, керуючи технічно справним автомобілем «Renault Express», який на підставі свідоцтва про реєстрацію належить ТОВ «АСТРА», рухався в Амур-Нижньодніпровському районі міста Дніпра по проспекту Слобожанському з боку вулиці Каштанової в напрямку Центрального моста.

Під час руху водій ОСОБА_4, порушуючи правила безпеки дорожнього руху, проявляючи крайню неухважність до дорожньої обстановки та її змінам, при наближенні до нерегульованого пішохідного переходу, позначеного дорожніми знаками 5.38.1, 5.38.2 «пішохідний перехід», та дорожньою розміткою 1.14.1 «зебра» Правил дорожнього руху, який розташований в районі будинку № 13 проспекту Слобожанського у місті Дніпрі, не стежив за зміною дорожньої обстановки та при виявленні, що перед пішохідним переходом вже зупинився попутний транспортний засіб «Renault Duster», який рухався у лівій смузі руху, не переконався, що на пішохідному переході немає пішоходів, не дав дорогу пішоходу ОСОБА_6, яка перетинала проїзну частину зліва направо за напрямком руху ОСОБА_4, продовживши рух, скоїв на неї наїзд.

Внаслідок дорожньо-транспортної пригоди пішоходу ОСОБА_6 спричинені тілесні ушкодження у вигляді: закритої черепно-мозкової

травми, стусу головного мозку, забійної рани потиличної ділянки справа, закритої травми грудної клітини з переломами передніх відрізків 3-7-го ребер справа зі зміщенням уламків та явищами правостороннього пневмотораксу, закритої травми тазу з переломами правої лонної та сідничної кісток, забою сечового міхура з явищами гематурії, різаної рани лівої кисті, закритого перелому внутрішньої кісточки правого гомілковостопного суглобу, перелоמו-вивиху дистальної фаланги 1-го пальця, перелому 1-ї плюснової кістки та різаної рани правої стопи, які за своїм характером відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, як небезпечних для життя в момент заподіяння, згідно з п. 2.1.3 «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6.

Порушення правил безпеки дорожнього руху виразилося в тому, що водій ОСОБА_4, керуючи транспортним засобом, порушив вимоги Правил дорожнього руху, а саме:

– п.18.1 «Водій транспортного засобу, що наближається до нерегульованого пішохідного переходу, на якому перебувають пішоходи, повинен зменшити швидкість, а в разі потреби зупинитися, щоб дати дорогу пішоходам, для яких може бути створена перешкода чи небезпека»;

– п.18.4 «Якщо перед нерегульованим пішохідним переходом зменшує швидкість чи зупинився транспортний засіб, водії інших транспортних засобів, що рухаються по сусідніх смугах, повинні зменшити швидкість, а в разі потреби зупинитися, і можуть продовжити (відновити) рух лише переконавшись, що на пішохідному переході немає пішоходів, для яких може бути створена перешкода чи небезпека», порушення яких знаходяться у причинному зв'язку з наслідками, що настали.¹⁸

Визначте підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені КК України.

Чи може бути особу звільнено від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України?

Чи є підстави для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності? Відповідь аргументуйте.

¹⁸ Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпра від 28 квітня 2026 року. Справа № 199/2977/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136039848>.

Контрольні питання:

1. Поняття та правові підстави звільнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, від кримінальної відповідальності.
2. Умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим.
3. Умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.
4. Умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки.
5. Умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Рекомендована література до теми:

1. Василюк А. Л., Ковальчук С. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Том 3 № 4. С. 62-66. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.9>.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
6. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Ященко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф.

О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

9. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

10. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

11. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

12. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

13. Куц В. М. Відмова від застосування кримінальної відповідальності (матеріально-правові та процесуальні аспекти): Монографія. Київ. Норма права, 2023. 118 с.

14. Нікітін А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право*. 2023. Т. 2. Вип. 80. С. 77-84. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296919/289912>.

15. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

16. Постанова ККС ВС від 23.01.2020 р. у справі № 455/1490/17 (провадження № 51-5233км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87179296>.

17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

18. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

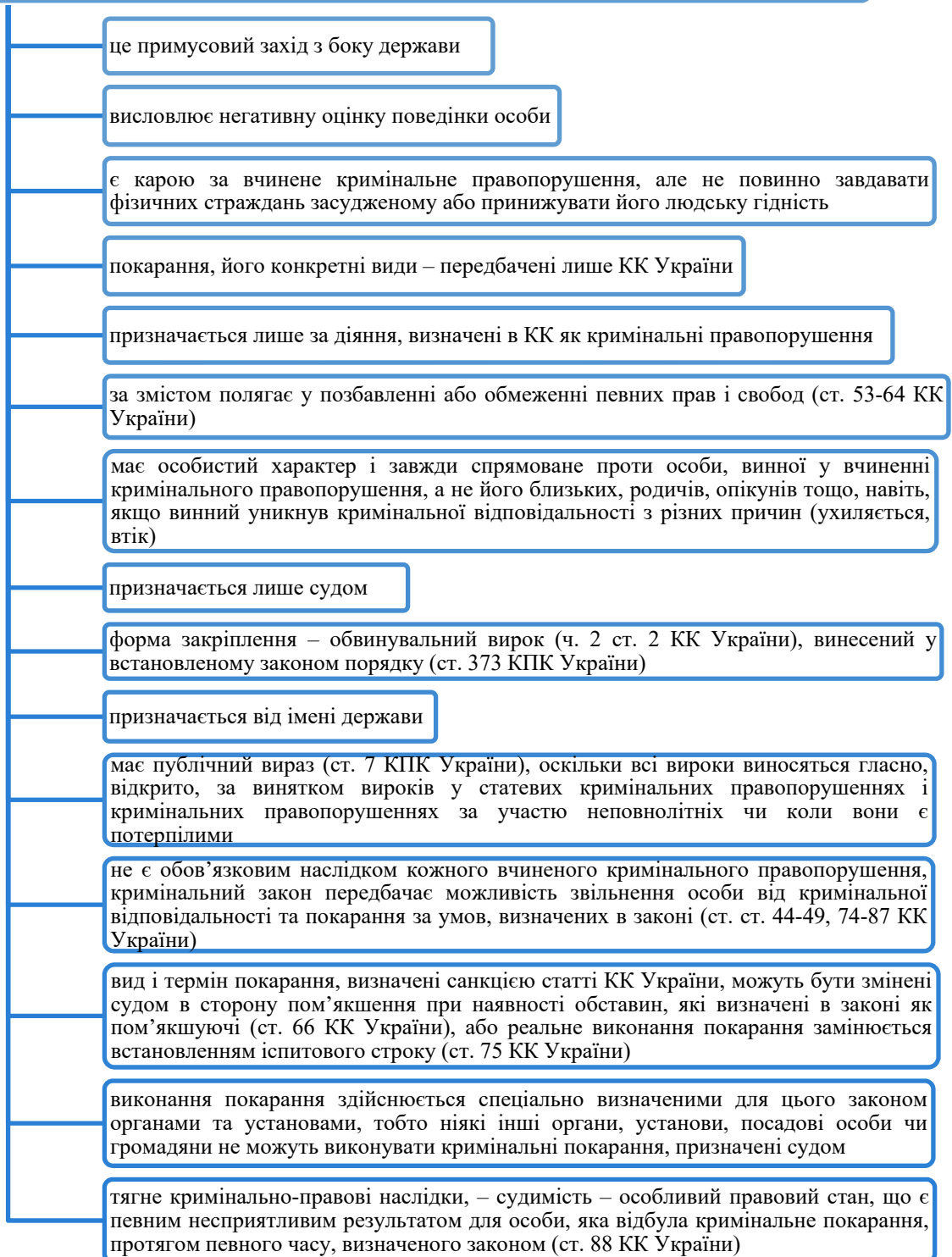
19. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Верховного суду України від 23.12.2005 № 12 / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0012700-05>

20. Ступник Я. В., Шаранич С. С. До питання співвідношення конституційної презумпції невинуватості та інституту звільнення від кримінальної відповідальності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 320-327. URL : <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/260193/256559>. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.57>.

21. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

Тема 14. ПОКАРАННЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ

Покарання (ч. 1 ст. 50 КК України) – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Мета кримінального покарання (ч. 2 ст. 50 КК України) – той кінцевий результат, якого прагне досягти держава засобами кримінально-правового впливу.

Кара – відповідає принципу справедливості кримінального покарання, тому будь-яка особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і визнана у цьому винною, повинна зазнати негативні наслідки у вигляді кримінального покарання.

Виправлення – внесення таких змін у свідомість засудженого, щоб він зрозумів невігідність своєї протиправної поведінки і у майбутньому не вчиняв нових кримінальних правопорушень, щоб правомірна поведінка стала його переконанням.

Запобігання кримінальним правопорушенням – такий вплив на свідомість засудженого та інших осіб (які, можливо, виношують кримінально протиправні наміри, готуються до вчинення кримінальних правопорушень або уже розпочали кримінально протиправну діяльність), щоб вони відмовилися від своїх намірів (припинили кримінально протиправну діяльність), побачивши негативні наслідки засудження і застосування кримінальних покарань.

Система покарань

<i>Основні</i>	<i>Додаткові</i>
<ul style="list-style-type: none"> – громадські роботи; – виправні роботи; – службові обмеження для військовослужбовців; – пробаційний нагляд; – арешт; – обмеження волі; – тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; – позбавлення волі на певний строк; – довічне позбавлення волі. 	<ul style="list-style-type: none"> – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; – позбавлення державної нагороди України; – конфіскація майна.
Призначаються як основні, так і додаткові	
<ul style="list-style-type: none"> – штраф; – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. 	

Громадські роботи (ст. 56 КК України)

полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування

встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

не призначаються особам, визнаним особами з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби.

Пробаційний нагляд (ст. 59-1 КК України)

полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства

Суд обов'язково покладає на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки чітко регламентовані ч. 2 ст. 59-1 КК України:

суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки, зазначені в ч. 3 ст. 59-1 КК України;

пробаційний нагляд призначається на строк від одного до п'яти років;

пробаційний нагляд не призначається особам, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення.

Виправні роботи (ст. 57 КК України)

<p>встановлюються на строк від шести місяців до двох років і відбуваються за місцем роботи засудженого</p>	<p>із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків</p>	<p>не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування</p>	<p>особам, які стали непрацездатними після винесення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт</p>
--	--	--	---

Службові обмеження для військовослужбовців (ст. 58 КК України)

застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених КК України	у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк	із суми грошового забезпечення засудженого до службового обмеження провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків
---	--	---

Арешт (ст. 60 КК України)

Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців	Арешт не застосовується до вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років
---	---

Обмеження волі (ст. 61 КК України)

<p>полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці;</p>	<p>встановлюється на строк від одного до п'яти років;</p>	<p>не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи.</p>
--	---	---

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. 62 КК України) призначається:

<p>військовослужбовцям строкової служби</p>	<p>особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу</p>	<p>військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом</p>
---	---	--

особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом,

<p>військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період,</p>	<p>військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом осіб із числа резервистів в особливий період (крім військовослужбовців-жінок),</p>
---	--

Призначається на строк від шести місяців до двох років

<p>також, якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк.</p>	<p>Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.</p>
---	--

Позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України)

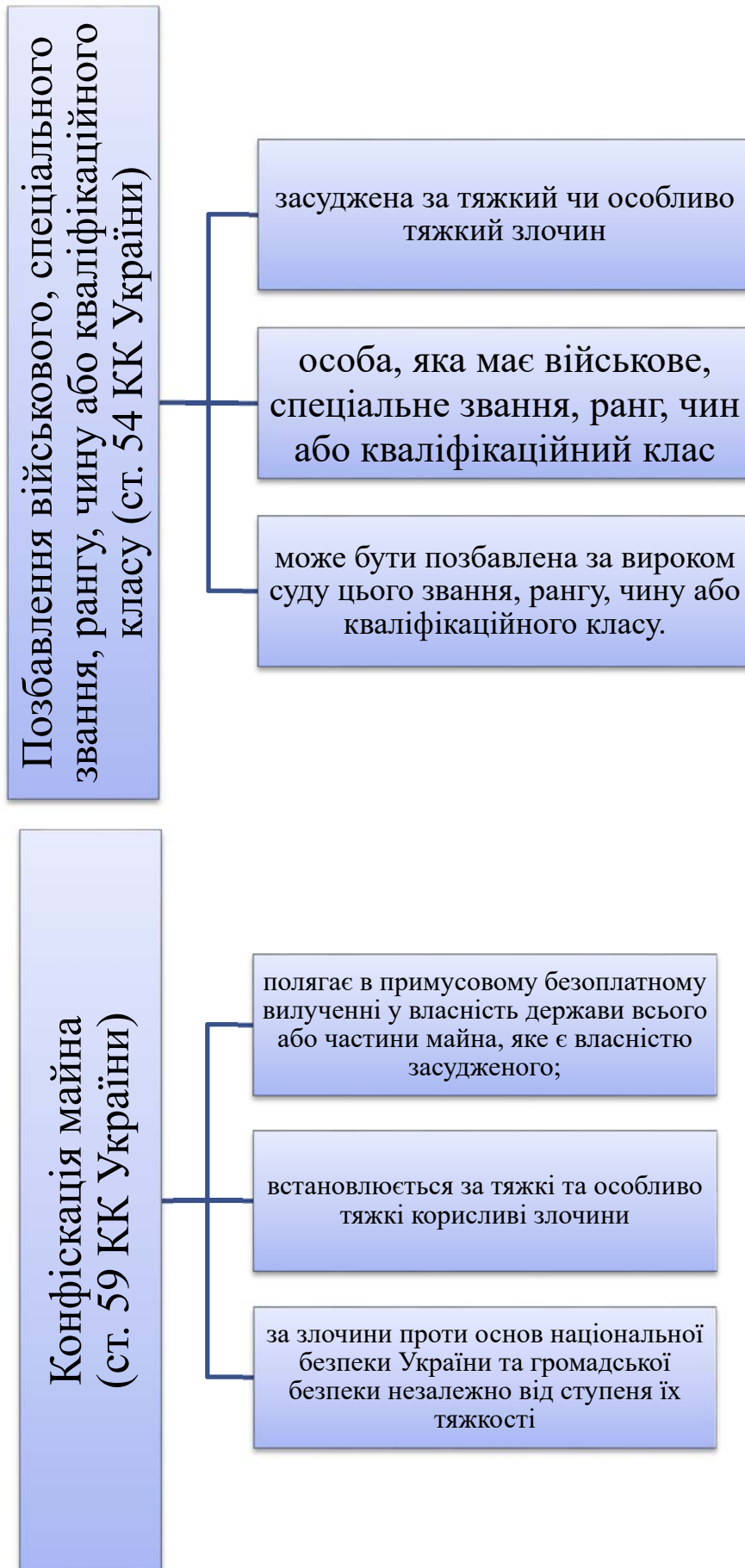
полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу

встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України

Довічне позбавлення волі (ст. 64 КК України)

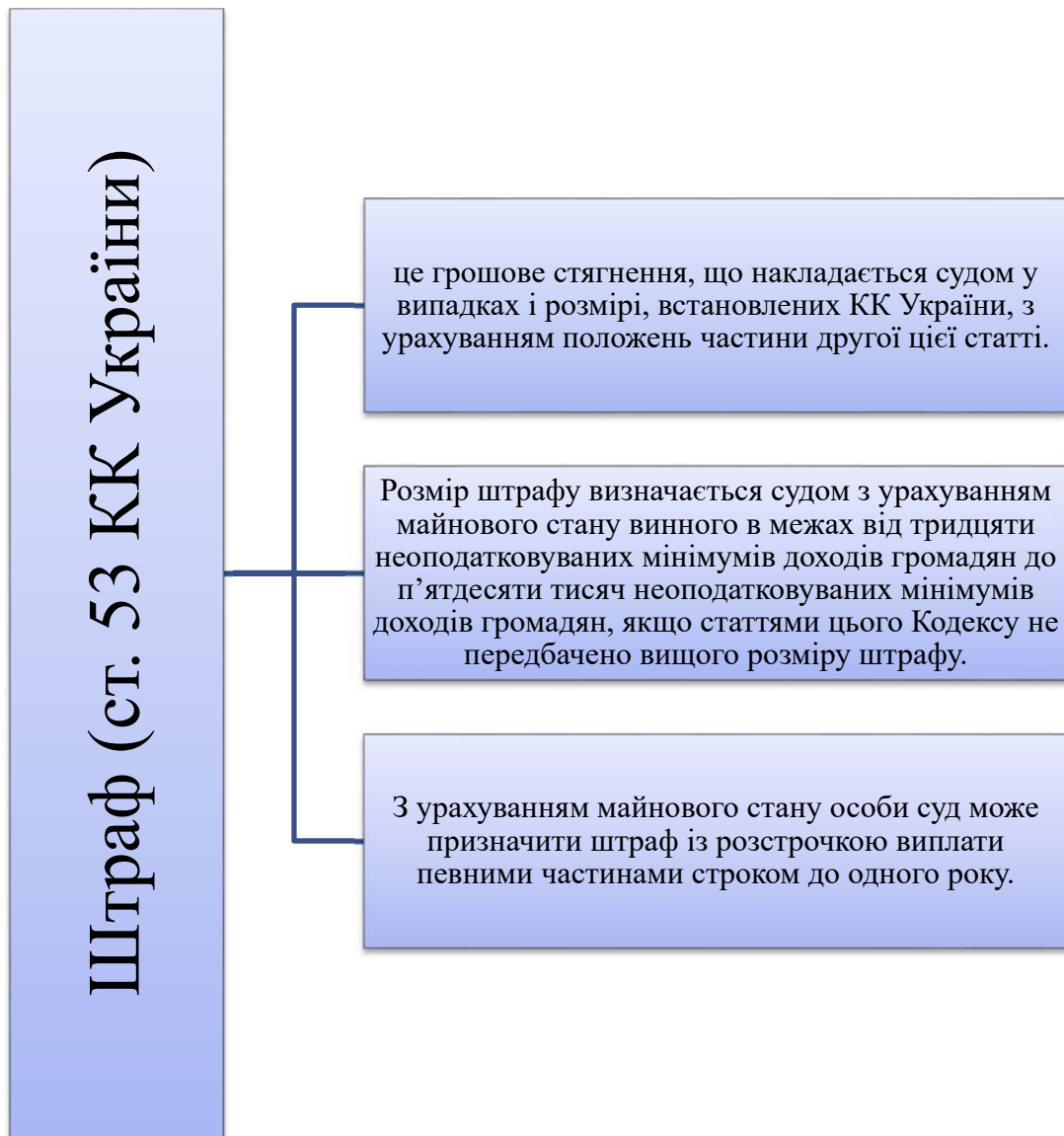
встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк;

не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент ухвалення вироку, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 68 КК України.

Позбавлення державної нагороди України (ст. 54-1 КК України). Особа, засуджена:

за тяжкий чи особливо тяжкий злочин,	кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України,	проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку,	кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258-258 ⁵ , 260, 261 КК України,	може бути позбавлена за обвинувальним вироком суду такої державної нагороди України.
--------------------------------------	--	---	--	--

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України)		
може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років	як додаткове покарання – на строк від одного до трьох років.	Позбавлення права керувати транспортними засобами як додаткове покарання призначається на строк до десяти років.

Практичні задачі:

Задача 1. Районний суд встановив, що Л. близько 21 год. 01 березня 2025 року, перебуваючи поблизу кафе, шляхом вільного доступу, із корисливих мотивів, таємно, умисно викрав належний гр. О. велосипед марки «CONQUEST» вартістю 3 409 грн, чим заподіяв потерпілому матеріальну шкоду на вказану суму. Викрадене майно під час досудового розслідування повернуто потерпілому. Своїми діями Л. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 185 КК України, – таємне викрадення чужого майна (крадіжка).

Визначте поняття та види покарань, передбачені КК України. З'ясуйте, які покарання можуть бути призначені судом за вчинене кримінальне правопорушення в межах санкції ч. 4 ст. 185 КК України.

Задача 2. 22 листопада 2025 року, у ранковий час, гр. О., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, застосувавши фізичне насильство до С., що виразилося у подоланні її фізичного опору, та спричинивши їй легкі тілесні ушкодження, що викликали розлад здоров'я (ч. 2 ст. 125 КК України), намагався вступити з нею у статеві зносини. Однак свій злочинний намір не зміг довести до кінця з причин, що не залежали від його волі, оскільки його дії були припинені сторонніми особами (ч. 3 ст. 15 ч. 1 ст. 152 КК України).

З'ясуйте, які покарання можуть бути призначені судом за вчинене кримінальне правопорушення в межах санкції статтей Особливої частини КК України.

Задача 3. 14 листопада 2025 року, близько 5 год., Т. за попередньою змовою з І., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, проникли на подвір'я гр. С. з метою незаконного заволодіння його транспортним засобом – автомобілем RENAULT MASTER. Скориставшись тим, що господар залишив ключі в автомобілі, Т. сів за кермо, запустив двигун і почав рух по подвір'ю, в той час як І. відчиняв ворота. Після цього Т., діючи таємно для І., заволодів відеореєстратором, сумкою з грошима, спричинивши шкоду власникові матеріальну шкоду на загальну суму 3400 грн. Оскільки злочинці були помічені господарем автомобіля, вони поспішно покинули подвір'я, залишивши автомобіль, однак Т. залишив при собі викрадені речі та розпорядився ними на власний розсуд. Злочинці вину свою у вчиненні встановлених судом кримінальних правопорушень визнали повністю та розкаялися. Таким чином, дії Т.

були кваліфіковані за ч. 4. ст. 185, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 289 КК України; дії І. були кваліфіковані за ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 289 КК України.

Які покарання є необхідними та достатніми в межах статей, які передбачають покарання за вчинене діяння Т. та І.?

Задача 4. 07 липня 2025 р., близько 23 год., гр. Ч. біля приміщення поштового відділення зв'язку побачив К., який знаходився в стані алкогольного сп'яніння. Тримавши у руках мобільний телефон, він рухався у напрямку вул. Миру. Ч., аби незаконно заволодіти мобільним телефоном, наздогнав потерпілого та наніс йому удар кулаком в обличчя, в результаті якого потерпілий впав на землю. Після цього Ч. забрав його мобільний телефон, завдавши потерпілому матеріальної шкоди на загальну суму 3 112 грн. У судовому засіданні Ч. вину повністю визнав та підтвердив обставини справи. Дії Ч. були кваліфіковані за ч. 4 ст. 186 КК України.

Який вид покарання повинен застосувати для Ч. суд в межах санкції цієї статті та відповідно до загальних умов?

1. Гр. Б., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті неприязних відносин з племінницею, яка має 1/2 частки у праві власності на житловий будинок з прибудовою та господарськими спорудами, умисно, з метою знищення будинку, увімкнув подачу газу на газовій плиті в будинку, облив в середині приміщення стіни горючою рідиною (бензином) та підпалив речі в приміщенні веранди будинку. Після цього вийшов з будинку, зачинив вхідні двері на замок та перебував на території садиби, чекаючи вибуху. Близько 8 год. ранку сусід, побачивши, що з даху будинку йде дим, прибіг на подвір'я з метою гасіння пожежі в будинку. Виявивши на підвіконні ключ від замка на вхідних дверях, став відмикати навісний замок. Після відчинення дверей в будинок, там стався вибух, який зруйнував будівлю повністю, а сусід отримав тілесні ушкодження. Б. в цей час знаходився на горищі сараю і спостерігав за подіями, що відбувалися. Заходів по вжиттю допомоги постраждалим не вживав і знаходився там, допоки його не виявили там працівники поліції. Сусід внаслідок протиправних дій Б. отримав тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості.

Б. було визнано винним за ч. 2 ст. 194 КК України та призначено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі.

Які обставини справи повинні бути враховані при призначенні покарання? Перелічіть способи вчинення умисного знищення або пошкодження майна, передбачені ч. 2 ст. 194 КК України. Дайте оцінку рішенню суду.

2. К., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в приміщенні житлового будинку під час спільного розпиття спиртних напоїв з гр. П., під час виниклої сварки на ґрунті неприязних відносин, з метою умисного вбивства завдав П. три удари ножом в область черевної порожнини та один удар ножом у спину, спричинивши тілесні ушкодження у вигляді проникаючих колото-різаних ран. Внаслідок гострої крововтрати, яка виникла через ці рани, П. помер при доставці до лікарні.

Надайте кримінально-правову оцінку діям К. Визначте, до якого виду тілесних ушкоджень належать ушкодження, заподіяні П. Яким чином необхідно вирішити питання про призначення покарання К.?

Аналіз вироку суду

Починаючи з 27.02.2022, територія Мелітопольської міської територіальної громади Мелітопольського району Запорізької області тимчасово окупована представниками збройних формувань Російської Федерації (наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 376 від 28.02.2025 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією»), що у відповідності до вимог Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 (в редакції від 19.05.2024) є незаконним і не створює для Російської Федерації жодних територіальних прав.

За результатами проведених 17.09.2023 незаконних виборів на тимчасово окупованій території Запорізької області, ОСОБА_5 обрана т.зв. «депутаткою» незаконного органу влади – т.зв. «Мелітопольської міської ради депутатів першого скликання» (мовою оригіналу: «Мелітопольского городского Совета депутатов первого созыва»), створеного на тимчасово окупованій території Мелітопольської міської територіальної громади Мелітопольського району Запорізької області, який 26.09.2023 внесений до (мовою оригіналу: «Единого государственного реестра юридических лиц») держави-агресора рф, як окрема юридична особа – «Мелітопольська міська рада депутатів» (мовою оригіналу: «Мелітопольский городской совет депутатов первого созыва»), адрес юридичної особи: Запорізька область, місто Мелітополь, вулиця Карла Маркса, будинок 5, основний державний реєстраційний номер 1239000010237.

У подальшому ОСОБА_5 добровільно, діючи умисно, із власних корисливих та ідеологічних мотивів, з метою підтримання окупаційної влади, встановленої представниками збройних формувань держави-

агресора, перебуваючи на тимчасово окупованій території Мелітопольської міської територіальної громади Мелітопольського району Запорізької області, у приміщенні раніше незаконно захопленої Мелітопольської міської ради Запорізької області, розташованої за адресою: Запорізька область, місто Мелітополь, вулиця Михайла Грушевського, будинок 3, взяла участь у проведенні засідання незаконного органу влади, т.зв. «Мелітопольської міської ради депутатів першого скликання». Там було прийнято рішення «Про обрання заступника голови Мелітопольської міської ради депутатів першого скликання» від 29.08.2025, відповідно до якого ОСОБА_5, за її добровільної згоди, призначена на посаду т.зв. «заступниці голови Мелітопольської міської ради депутатів першого скликання».

Суд ухвалив ОСОБА_5 визнати винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.5 ст.111-1 КК України, та призначити їй покарання у виді 8 (восьми) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, створених органами влади та місцевого самоврядування, строком на 15 (п`ятнадцять) років з конфіскацією всього належного їй майна.¹⁹

З'ясуйте, які покарання можуть бути призначені судом за вчинене кримінальне правопорушення в межах санкції ч. 5 ст. 111-1 КК України.

Визначте особливості додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, передбачені санкцією ч. 5 ст. 111-1 КК України.

Контрольні питання:

1. Поняття та ознаки покарання.
2. Мета покарання.
3. Система та види покарань.
4. Основні покарання.
5. Додаткові покарання.
6. Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові.

¹⁹ Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27 вересня 2026 року. Єдиний унікальний номер справи 333/10472/25. Номер провадження 1-кп/333/431/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136081510>.

Рекомендована література до теми:

1. Білас Я. Ю. Пробаційний нагляд: новий вид основного покарання в Україні; V: Неновий вид основного покарання в Латвійській Республіці. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 248-256.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
3. В'юник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 20 с.
4. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
5. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
6. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
9. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
10. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

12. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.
13. Луцький Т. М. Пробаційний нагляд в системі покарань Кримінального кодексу України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 4 (74). С. 75-80.
14. Матюшенко О. Аналіз деяких видів покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Том 2 № 72. С. 162-166. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.59>
15. Мергель М. Р. Покарання за кримінальним законодавством України: проблеми та шляхи оптимізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Івано-Франківськ. 2024. 203 с.
16. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>
17. Оробець К. М. Покарання у виді пробаційного нагляду: особливості призначення та виконання. *Наука і техніка сьогодні*. (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»). 2024. № 1 (29). С. 147-160.
18. Павлова Т. О. Кримінальна відповідальність як фундаментальний інститут кримінального права. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2024. Т. 26, вип. 1(38). С. 48–52. DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-1\(38\)-8](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-1(38)-8)
19. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. Харків : Право, 2020. 720 с.
20. Пономаренко Ю. А. Пробаційний нагляд як вид покарання за кримінальним правом України. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2024. Том 2, № 22. С. 166-188. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.312870>.
21. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
22. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від

23.08.2023 р. № 3342-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>.

23. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

24. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

25. Телефонко Б.М. Пробаційний нагляд як новий вид покарання і вплив його на рецидивну протиправність. С. 154-157. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057492.pdf#page=154/>
DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-327-2-46>.

26. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 15. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Загальні засади призначення покарання (ст. 65 КК України)

Суд призначає покарання:

у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 КК України

відповідно до положень Загальної частини КК України

враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання

Обставини, які пом'якшують покарання (ст. 66 КК України)

з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення

добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди

надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення

вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім

вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин

вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності

вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність

вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого

вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності

виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням кримінального правопорушення у випадках, передбачених КК України

Обставини, які обтяжують покарання (ст. 67 КК України)

вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28 КК України)

вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності

вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку

тяжкі наслідки, заподіяні злочином

вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини

вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах

вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності

вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного

вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством

вчинення злочину з особливою жорстокістю

вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій

вчинення злочину загальнонебезпечним способом

вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів

Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті (ст. 68 КК України)

При призначенні покарання за незакінчене кримінальне правопорушення суд, керуючись положеннями статей 65-67 КК України, враховує ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення кримінально протиправного наміру та причини, внаслідок яких кримінальне правопорушення не було доведено до кінця.

За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

За вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 110, 111, 111⁻¹, 112, 113, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених статтями 437-439, частиною першою статті 442 та статтями 442⁻¹ і 443 КК України.

При призначенні покарання співучасникам кримінального правопорушення суд, керуючись положеннями статей 65-67 КК України, враховує характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення.

Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 70 КК України):

1. При сукупності кримінальних правопорушень суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

2. При складанні покарань остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає більш суворе покарання. Якщо хоча б одне із кримінальних правопорушень є умисним тяжким або особливо тяжким злочином, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України. Якщо хоча б за один із вчинених кримінальних правопорушень призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень визначається шляхом поглинення будь-яких менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

3. До основного покарання, призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом за кримінальні правопорушення, у вчиненні яких особу було визнано винною.

4. За правилами, передбаченими в частинах першій - третій ст. 70 КК України, призначається покарання, якщо після постановлення вироку в справі буде встановлено, що засуджений винен ще і в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку. У цьому випадку в строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, зараховується покарання, відбуте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими в статті 72 КК України.

**Призначення покарання за сукупністю вироків
(ст. 71 КК України):**

1. Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

2. При складанні покарань за сукупністю вироків загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України. При складанні покарань у виді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б одне із кримінальних правопорушень є особливо тяжким злочином, загальний строк позбавлення волі може бути понад п'ятнадцять років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років. При складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

3. Призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.

4. Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за нове кримінальне правопорушення, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

5. Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив два або більше кримінальних правопорушень, суд призначає покарання за ці нові кримінальні правопорушення за правилами, передбаченими у статті 70 КК України, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, повністю чи частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком у межах, встановлених у частині другій ст. 71 КК України.

Практичні задачі:

Задача 1. Д. вчинив умисне вбивство з хуліганських мотивів і грабіж. Суд призначив Д. покарання у виді позбавлення волі строком на 18 років. Адвокат оскаржив вирок суду.

Чи може суд призначити таке покарання, якщо воно більш суворе, ніж це передбачено відповідними статтями Особливої частини КК України? Відповідь аргументуйте.

Задача 2. П. займався незаконною лікувальною діяльністю (ст. 138 КК України). За вироком суду його було засуджено на 3 роки позбавлення волі. Адвокат подав скаргу з проханням призначити П. покарання більш м'яке, ніж передбачено законом.

Чи може суд призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом?

Задача 3. У вирокі суду було зазначено, що однією з обставин, що пом'якшують покарання, є вчинення кримінального правопорушення особою вперше.

Чи може суд при призначенні покарання визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в КК України?

Задача 4. 18-річний В., перебуваючи в стані наркотичного сп'яніння, вчинив крадіжку в особливо великих розмірах (ч. 5 ст. 185 КК України) разом з 14-річним І.

Яка обставина, що обтяжує покарання, передбачена ст. 67 КК України, може бути встановлена до В.?

Задача 5. Р. вчинив кримінальне правопорушення з наступними обтяжуючими покарання обставинами: з особливою жорстокістю, з тяжкими наслідками і загальнонебезпечним способом.

Яку обставину, що обтяжує покарання, суд може не визнати такою?

Задача 6. Особа вчинила крадіжку (ч. 4 ст. 185 КК України), а потім, через місяць, здійснила розбійний напад (ч. 4 ст. 187 КК України).

Чи може суд при призначенні покарання визнати таку сукупність кримінальних правопорушень обставиною, що обтяжує покарання?

Задача 7. Л. вчинив умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання, викликаного тяжкою образою з боку потерпілого (ст. 116 КК України).

Чи може суд врахувати як пом'якшуючу покарання аналогічну обставину (вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання), передбачену ст. 66 КК України?

Задача 8. Особа вчинила шахрайство з фінансовими ресурсами (ч. 2 ст. 222 КК України) і службове підроблення (ч. 1 ст. 366 КК України). За перше кримінальне правопорушення суд призначив покарання – 3 роки позбавлення волі, за друге – обмеження волі на 1 рік. Призначаючи покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, суд застосував принцип повного складання призначених покарань.

Який розмір покарання призначив суд?

Задача 9. К. за одне кримінальне правопорушення було призначено додаткове покарання – позбавлення права займати посади, пов'язані з обслуговуванням населення і здійснення торгівлі, на 2 роки, а за шахрайство в особливо великому розмірі – конфіскація майна.

Як суд повинен призначити остаточне додаткове покарання за сукупністю кримінальних правопорушень?

Аналіз вироку суду

Павлоградським міськрайонним судом Дніпропетровської області встановлено, що 3 серпня 2025 року обвинувачена ОСОБА_3, маючи умисел на повторне заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство), знайшла оголошення про здачу квартири щодобово. Через чат в месенджері «Телеграм» з невідомого акаунту написала власниці квартири, свідкові ОСОБА_7, обговорила умови оренди квартири АДРЕСА_3, терміном на 1 добу та переказала кошти з банківської картки АТ КБ «ПриватБанк», яка належить свідкові ОСОБА_8, в сумі 1200 гривень за оплату оренди квартири, домовившись про зустріч 24 серпня 2025 року близько 11:30 год. за місцем розташування житла.

Під час зустрічі обвинувачена ОСОБА_3 зустрілась із власницею квартири, свідком ОСОБА_9 за адресою розташування квартири, що знаходиться в оренді. Приміщення після огляду вона винайняла на одну добу: з 12:00 год. 24.08.2025 року до 12:00 год. 25.08.2025 року. У свою чергу свідок ОСОБА_7 видала обвинуваченій ОСОБА_3 ключ від замка вхідних дверей орендованої квартири та пішла додому. Пізніше, 24.08.2025 року о 17:00 год. обвинувачена ОСОБА_3 в месенджері «Вайбер» повідомила власниці орендованої квартири, свідку ОСОБА_7, що потрібно продовжити термін оренди квартири ще на одну добу і здійснила переказ грошових коштів з банківської картки АТ КБ «ПриватБанк» № НОМЕР_1, яка належить свідкові ОСОБА_8, в сумі 1200 гривень.

Цього ж дня обвинувачена ОСОБА_3 з метою доведення свого умислу до кінця, переслідуючи корисливі мотиви, зі свого мобільного телефона НОМЕР_2 виклала на сайті «OLX» в мережі Інтернет

оголошення про здачу квартири в оренду на тривалий час та на вигідних умовах із вказаним контактним номером мобільного телефона. О 14:12 год. на контактний номер мобільного телефона, вказаного в оголошенні, подзвонив чоловік, ОСОБА_5, який мав намір винайняти квартиру. Обвинувачена ОСОБА_3, реалізуючи свій умисел, спрямований на повторне заволодіння чужим майном, шляхом обману, діючи умисно, з корисливих мотивів, в телефонній розмові з потерпілим ОСОБА_10 обговорила умови оренди квартири та домовилась, що 24 серпня 2025 року після обіду ОСОБА_10 приїде за адресою квартири для огляду. Користуючись тимчасовим правом винайму житла, обвинувачена ОСОБА_3 24 серпня 2025 року близько 14:46 год. зустрілася біля під'їзду будинку з ОСОБА_5, який прийшов для огляду вищевказаної квартири з метою винайму житла для себе. У ході спілкування обвинувачена ОСОБА_3, продовжуючи реалізовувати свій умисел, спрямований на повторне заволодіння чужим майном шляхом обману, схилила потерпілого ОСОБА_5 до того, щоб він погодився винайняти оглянуту ним квартиру. У зв'язку з помилковою впевненістю у правомірності та добросовісності дій обвинуваченої ОСОБА_3, він зі свого електронного рахунку із банківської картки № НОМЕР_3 24 серпня 2025 року о 15:13 год. добровільно перевів 10550 грн для оплати оренди зазначеної квартири на електронний рахунок за номером картки НОМЕР_1 АТ КБ «ПриватБанк», що належить свідкові ОСОБА_8.

Однак обвинувачена ОСОБА_11 після цього повідомила потерпілому ОСОБА_5, що у квартиру оселитися не зможе, оскільки люди, які перед цим винаймали квартиру, повинні забрати свої речі. 25.08.2025 року потерпілий ОСОБА_5 та обвинувачена ОСОБА_3 через листування в месенджері «WhatsApp» домовились про зустріч о 14:00 год. з метою передачі ключа від вхідних дверей квартири та оплати за наступний місяць. Вони зустрілись в обумовлений час на автостанції м. Павлограда, де потерпілий ОСОБА_5 забрав ключі і добровільно перевів грошові кошти в сумі 10550 грн для оплати оренди зазначеної квартири на електронний рахунок за номером картки НОМЕР_1 АТ КБ «ПриватБанк», що належить свідкові ОСОБА_8.

Після цього обвинувачена ОСОБА_3, реалізуючи свій умисел, спрямований на повторне заволодіння чужим майном шляхом обману, заволодівши грошовими коштами, з місця скоєння правопорушення зникла, розпорядившись вищевказаним майном на власний розсуд. І спричинила потерпілому ОСОБА_5 матеріальну шкоду у розмірі 21100 грн.

Суд ухвалив: затвердити угоду про примирення, укладену 31 березня 2026 року між потерпілим ОСОБА_5 та обвинуваченою ОСОБА_3 у кримінальному провадженні, від 26 серпня 2025 року, за обвинуваченням ОСОБА_3 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК України.

ОСОБА_3 визнати винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК України, та призначити узгоджене покарання у виді позбавлення волі на строк 1 (один) рік.

На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_3 від відбування покарання у виді позбавлення волі з іспитовим строком на 1 (один) рік, поклавши на неї обов'язки, передбачені п. 1, 2 ч.1 ст. 76 КК України: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання²⁰.

Визначте загальні засади призначення покарання.

Охарактеризуйте особливості призначення покарання у випадку затвердження вироком угоди про примирення.

З'ясуйте, чи правильне рішення прийняв суд з урахуванням встановлених обставин. Відповідь аргументуйте.

Контрольні питання:

1. Загальні засади і принципи призначення покарання.
2. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень.
3. Призначення покарання за сукупністю вироків.
4. Обставини, які пом'якшують покарання. Їх види та характеристика.
5. Обставини, які обтяжують покарання. Їх види та характеристика.
6. Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті.
7. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.
8. Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення.

²⁰ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 квітня 2026 року. Справа № 185/1706/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136040964>.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69>
3. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
4. Горностаї А. В., Іванцова А. В. Призначення покарання за готування до злочину: проблемні питання. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. | № 24. С. 159-163. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.025>.
5. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваїте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
6. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
7. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Юридична практика*. 12.03.2022. URL : <https://pravo.ua/voiennyi-stan-iaak-obstavyna-iaaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachenniapoکارannia/>
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
11. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг.

ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

12. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

13. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

14. Леонович М. Ю. До питання про принципи справедливості у системі принципів призначення кримінального покарання. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 596-598. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303709/295743>

15. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

16. Попович О. В., Томаш Л. В. Практика призначення кримінального покарання та інших заходів кримінально-правового характеру : навч.-метод. посіб. для здобув. вищої освіти першого (бакалавр.) рівня; галузь знань – 08 «Право», спец. - 081 «Право». Чернівці, 2025. 131 с. URL : <https://hdl.handle.net/11300/29365>.

17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

18. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

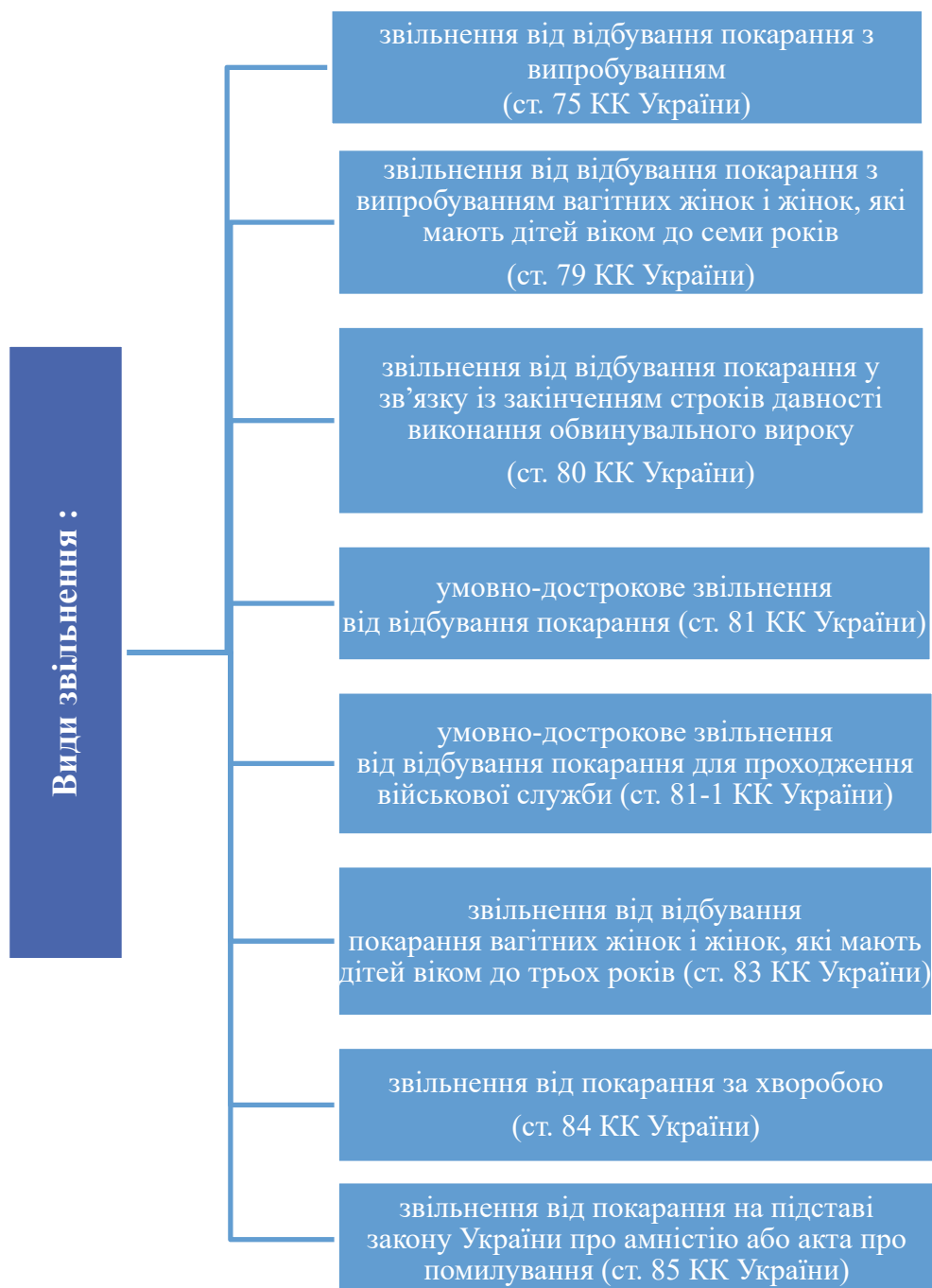
19. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

20. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7.

21. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

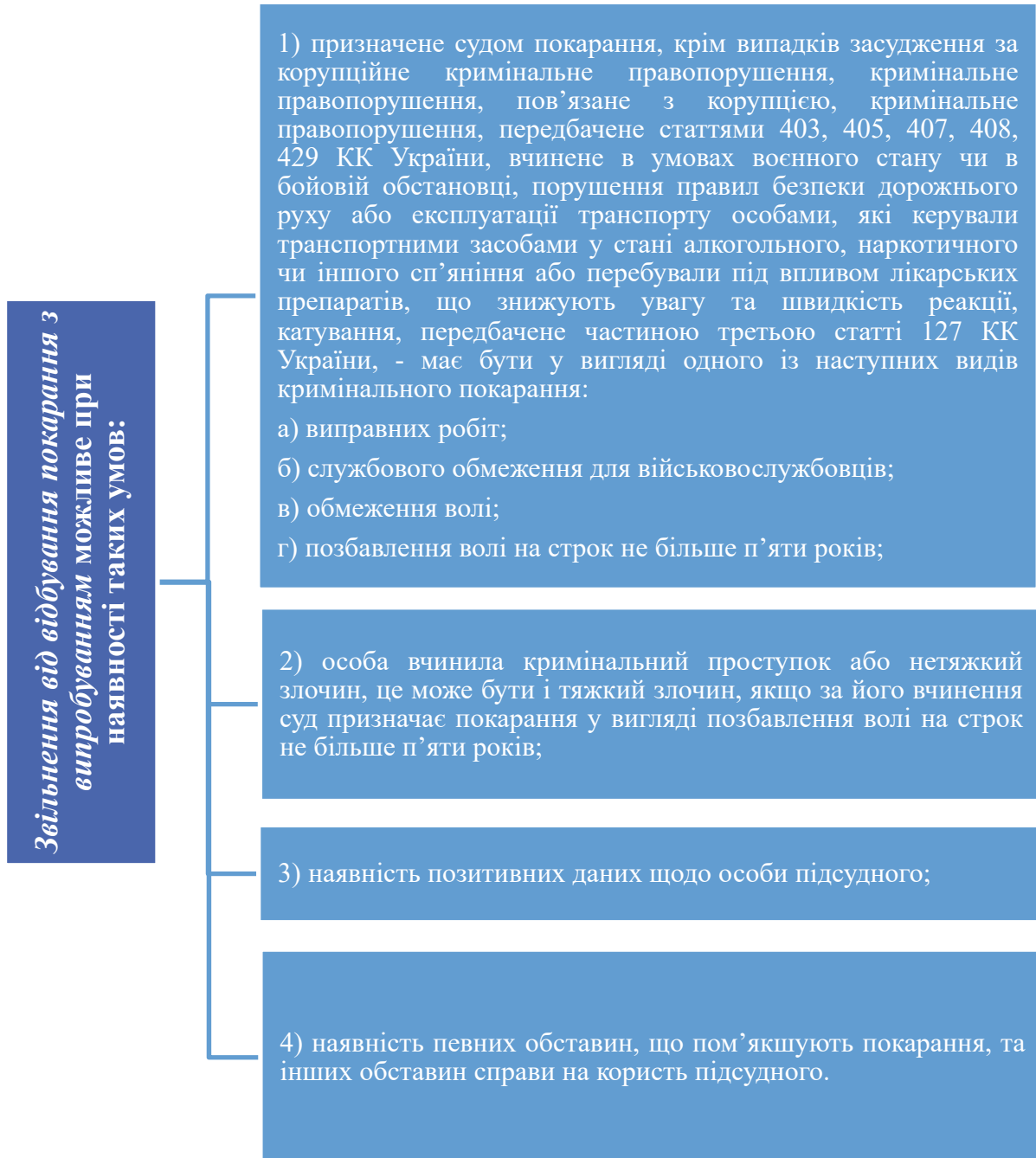
ТЕМА 16. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

Звільнення від покарання та його відбування (ст. 74 КК України)
– виражена в акті правомочного державного органу відмова від застосування реальної міри покарання, передбаченої кримінальним законом за наявності певних умов, зазначених в законі.

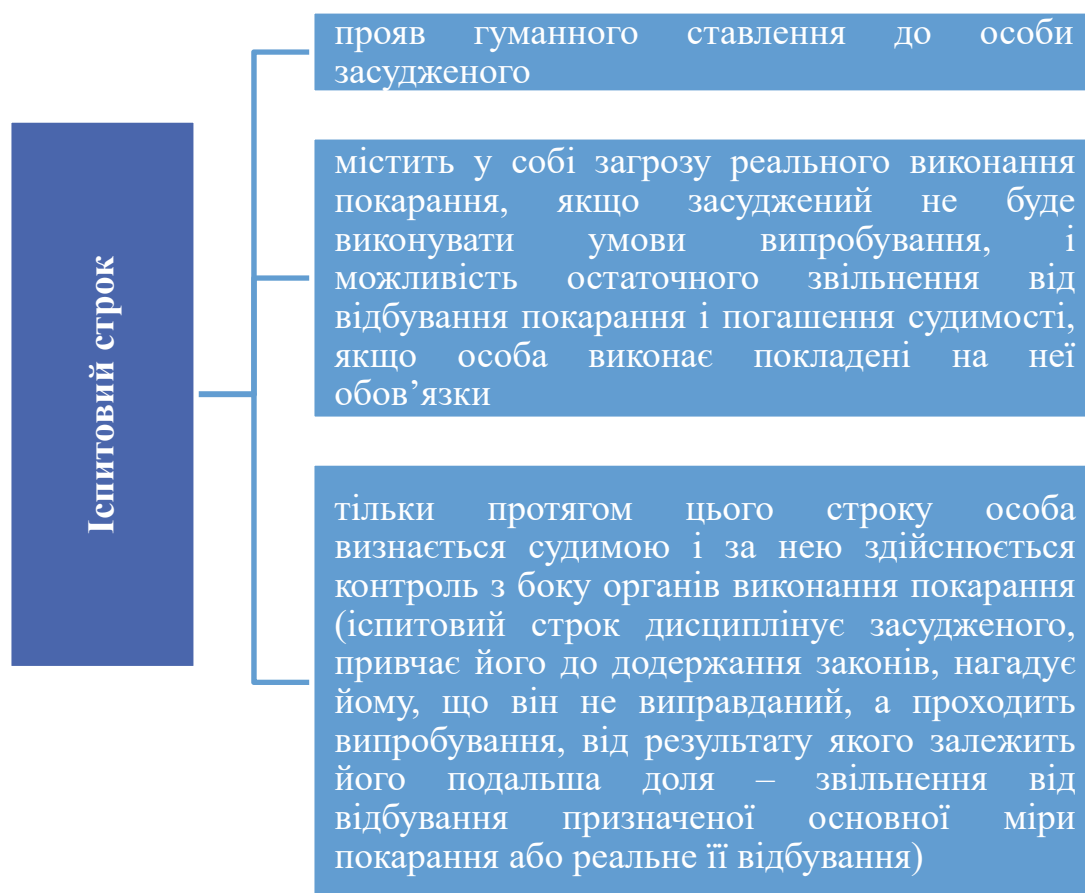

КК України передбачає різні види звільнення від покарання. Їх частіше за все об'єднують у дві групи:	
<i>звільнення безумовне:</i>	<i>звільнення умовне:</i>
Звільнення на умовах ч. 4 ст. 74 і ст. 49 КК України;	Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75-79 КК України);
Звільнення у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України);	Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України);
Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України);	Звільнення за амністією (ст. ст. 85, 86 КК України);
Звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК України).	Звільнення в порядку помилування (ст. ст. 85, 87 КК України).
	Умовно-дострокове звільнення (ст. ст. 81, 81-1 КК України).

Звільнення від відбування покарання з випробуванням полягає у звільненні засудженого судом від основного покарання за умови, що він протягом визначеного судом іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки.

Іспитовий строк – це форма звільнення засудженого від відбування реальної міри покарання, що представляє собою певний проміжок часу, який призначається засудженому, протягом якого здійснюється контроль за його поведінкою, і останній під загрозою реального відбування призначеного покарання зобов'язаний виконувати покладені на нього обов'язки та інші умови випробування.

Давність виконання обвинувального вироку – це закінчення встановлених у законі строків з дня набрання обвинувальним вирокom законної сили, у зв'язку з чим засуджений звільняється від виконання призначеної судом міри покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – це дострокове звільнення засудженого від подальшого відбування призначеного йому судом покарання за умови, що він своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженням:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне кримінальне правопорушення і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисне кримінальне правопорушення, за яке вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, у разі заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисне кримінальне правопорушення протягом невідбутої частини покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (ст. 81-1 КК України)

<p>під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану</p>	<p>до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк</p>	<p>судом може бути застосовано умовно-дострокове звільнення для проходження ними військової служби за контрактом</p>
---	---	--

Амністія (ст. 85 КК України) – це повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили. Оголошується законом України стосовно певної категорії осіб.

Помилування – це дострокове звільнення засудженої особи від подальшого відбування покарання, або скорочення терміну відбування покарання, або заміна на інший вид кримінального покарання.

Практичні завдання:

Завдання 1. Яка тривалість іспитового строку передбачена КК України при звільненні від відбування покарання з випробуванням?

Завдання 2. При призначенні якого покарання суд може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням?

Завдання 3. Вагітна жінка засуджена за тяжкий злочин до позбавлення волі на строк понад п'ять років. Чи може бути така жінка звільнена від відбування покарання з випробуванням?

Завдання 4. Ким здійснюється нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням?

Завдання 5. Чи може суд прийняти рішення у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, про звільнення від відбування покарання з випробуванням? Якщо так, то які умови застосування?

Завдання 6. Як вирішується питання про застосування давності виконання обвинувального вироку до особи, засудженої до довічного позбавлення волі?

Завдання 7. Ким приймається рішення про застосування чи незастосування амністії?

Завдання 8. Які умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років?

Завдання 9. Засуджена за вчинення крадіжки за ч.3 ст. 185 КК України до 2,6 року позбавлення волі З. народила дитину під час відбування покарання. Маючи на утримуванні 6-місячну дитину, подала заяву до адміністрації з метою звільнення її від відбування покарання.

Яке рішення повинне бути прийняте по відношенню до З. та за яких умов?

Завдання 10. Кримінальне провадження за вчинення Д. незаконного придбання та зберігання наркотичних засобів, передбачених ч.1 ст. 309 КК України, було розглянуте в суді, однак обвинувальний вирок не вступив у законну силу, коли вийшов Закон України «Про амністію».

Чи підпадає під дію Закону України «Про амністію» Д.? Відповідь аргументуйте.

Завдання 11. Ч. був засуджений за вчинення хуліганства за ч.1 ст. 296 КК до штрафу в 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Однак Ч. штраф не сплатив, мотивуючи це відсутністю коштів.

Чи звільняється Ч. від сплати штрафу, якщо минуло два роки з моменту, як обвинувальний вирок вступив у законну силу?

Завдання 12. Д., відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі за вчинення крадіжки, захворів на туберкульоз.

Чи підлягає Д. звільненню від відбування покарання у зв'язку із захворюванням?

Аналіз вироку суду

ОСОБА_7 14.02.2023 приблизно о 12:25 год., керуючи автомобілем «NISSAN ROGUE», здійснювала рух по проїзній частині на відстані 5,1 метра від правого краю проїзної частини (за напрямком руху автомобіля «NISSAN ROGUE») зі швидкістю не менше 53,5 км/год. та не більше 63,29 км/год., що перевищує дозовану швидкість руху в населеному пункті, без пасажирів. У цей же час водій ОСОБА_11, керуючи автомобілем «NISSAN MURANO», здійснював рух по проїзній частині на відстані 2-х метрів від правого краю проїзної частини до правих коліс

(за напрямком руху автомобіля зі швидкістю не менше 52,03 км/год. та не більше 61,55 км/год., без пасажирів).

Проїзна частина вул. Кременчуцької є другорядною по відношенню до проїзної частини вул. Української в м. Херсоні.

У вказаний день та час в зоні дії знаку 5.38.2 «Пішохідний перехід» справа наліво відносно руху автомобіля «NISSAN ROGUE», реєстраційний номер НОМЕР_2, по нерегульованому пішохідному переходу вул. Кременчуцької рухається пішохід ОСОБА_12.

Під час руху на перехресті вулиць Кременчуцької та Української водій ОСОБА_7, діючи зі злочинною недбалістю, не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій, хоча повинна була і могла їх передбачити, порушуючи вимоги Правил безпеки дорожнього руху, а саме п. 12.4, п. 16.11 та розділу 33 (дорожній знак 2.1 «Дати дорогу») Правил дорожнього руху, ігноруючи вимогу дорожнього знаку 2.1 «Дати дорогу», маючи при цьому технічну можливість уникнути зіткнення, відповідних заходів до зниження швидкості аж до зупинки транспортного засобу не вжила, переваги в русі водію ОСОБА_11 не надала. Виїхавши на перехрестя нерівнозначних доріг, допустила зіткнення правою боковою частиною кузова керованого нею транспортного засобу «NISSAN ROGUE», реєстраційний номер НОМЕР_2, із передньою частиною автомобіля «NISSAN MURANO», реєстраційний номер НОМЕР_3, під керуванням ОСОБА_11.

Через це зіткнення транспортний засіб «NISSAN ROGUE» під керуванням водія ОСОБА_7, виїхав на пішохідний перехід вул. Кременчуцької, по ходу руху автомобіля останньої, де скоїв наїзд на пішохода ОСОБА_12.

Вказані наслідки знаходяться у прямому причинно-наслідковому зв'язку з порушенням водієм автомобіля «NISSAN ROGUE», державний реєстраційний номер НОМЕР_2, ОСОБА_7 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року №1306, а саме:

– п. 12.4, згідно з яким у населених пунктах рух транспортних засобів дозволяється зі швидкістю не більше 50 км/год.;

– п. 16.11, згідно з яким на перехресті нерівнозначних доріг водій транспортного засобу, що рухається другорядною дорогою, повинен дати дорогу транспортним засобам, які наближаються до даного перехрестя проїзних частин по головній дорозі, незалежно від напрямку їх подальшого руху;

– п. 2.1 розділу 33 (дорожній знак 2.1 «Дати дорогу»), згідно з яким водій повинен дати дорогу транспортним засобам, що під'їжджають до

нерегульованого перехрестя по головній дорозі, а за наявності таблички 7.8 транспортним засобам, що рухаються головною дорогою.

У результаті даної дорожньо-транспортної пригоди пішохід ОСОБА_12 отримав відкриту черепно-мозкову травму у вигляді перелому кісток основи черепа, забої головного мозку, крововиливи під мозкову оболонку, садно лівої скроневої ділянки, крововилив у підшкірно-жирову клітковину скроневої ділянки ліворуч, внаслідок яких настала його смерть. Крім того, вищезазначені ушкодження виникли незадовго до смерті від дії тупого предмета з великою кінетичною енергією, в результаті зіткнення тіла з автомобілем із послідуєчим падінням на дорожнє покриття. Вони відносяться до тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя.

Суд кваліфікує дії обвинуваченої ОСОБА_7 за ч. 2 ст. 286 КК України, як порушення правил безпеки дорожнього руху особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило смерть потерпілого.

У судовому засіданні обвинувачена ОСОБА_7 вину у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення спочатку не визнала, потім змінила свідчення і визнала вину частково. Також суд прийняв до уваги той факт, що обвинувачена перебуває у шлюбі, на підтвердження чого надано копію свідоцтва про шлюб, на день ухвалення вироку перебуває на 19-20 тижні вагітності, про що свідчить долучена копія довідки ТОВ «МЕДИКГРУП» від 01.04.2026.

1.04.2026 Херсонський міський суд Херсонської області виніс вирок, згідно з яким ОСОБУ_7 визнав винуватою у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України, та призначив покарання у вигляді позбавлення волі на строк 4 (чотири) роки з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на 3 (три) роки. На підставі ст. 79 КК України звільнити обвинувачену ОСОБА_7 від відбування покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням, встановивши іспитовий строк 3 (три) роки²¹.

Визначте загальні засади звільнення від кримінальної відповідальності.

Зазначте види звільнення від покарання та його відбування.

З'ясуйте, чи правильне рішення прийняв суд з урахуванням встановлених обставин. Аргументуйте свою відповідь.

²¹ Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15 квітня 2026 року. Справа № 766/150/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135685459>.

Контрольні питання:

1. Загальна характеристика звільнення від покарання та його відбування.
2. Види звільнення від покарання та його відбування.
3. Звільнення від покарання у зв'язку зі втратою особою суспільної небезпечності.
4. Звільнення від відбування покарання з випробуванням.
5. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.
6. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.
7. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.
8. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.
9. Звільнення від відбування покарання на підставі акта амністії або помилування.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

11. Левченко Ю. О. Теоретичні, законодавчі та практичні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.103>.

12. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>

13. Перелигіна Р. В., Семенюк І. М. Компаративістський аналіз кримінального законодавства України та держав ЄС щодо видів звільнення від покарання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 3. С. 8-12. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.3>

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

16. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

17. Тютюгін В. І. Звільнення від відбування покарання за давністю, умовно-дострокове звільнення та заміна покарання більш м'яким. *Вісник*

асоціації кримінального права України. 2025. Том 1. № 23. С. 322-349. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.23.335038>.

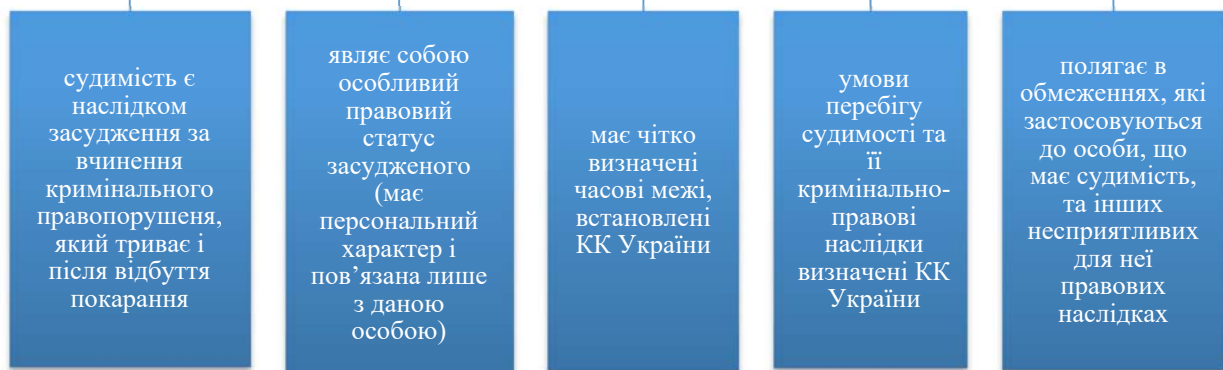
18. Шило І. В. Окремі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 613-617. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.108>.

19. Шкута О. О. Кримінально-правові засади інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 31. С. 79-86. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.11>.

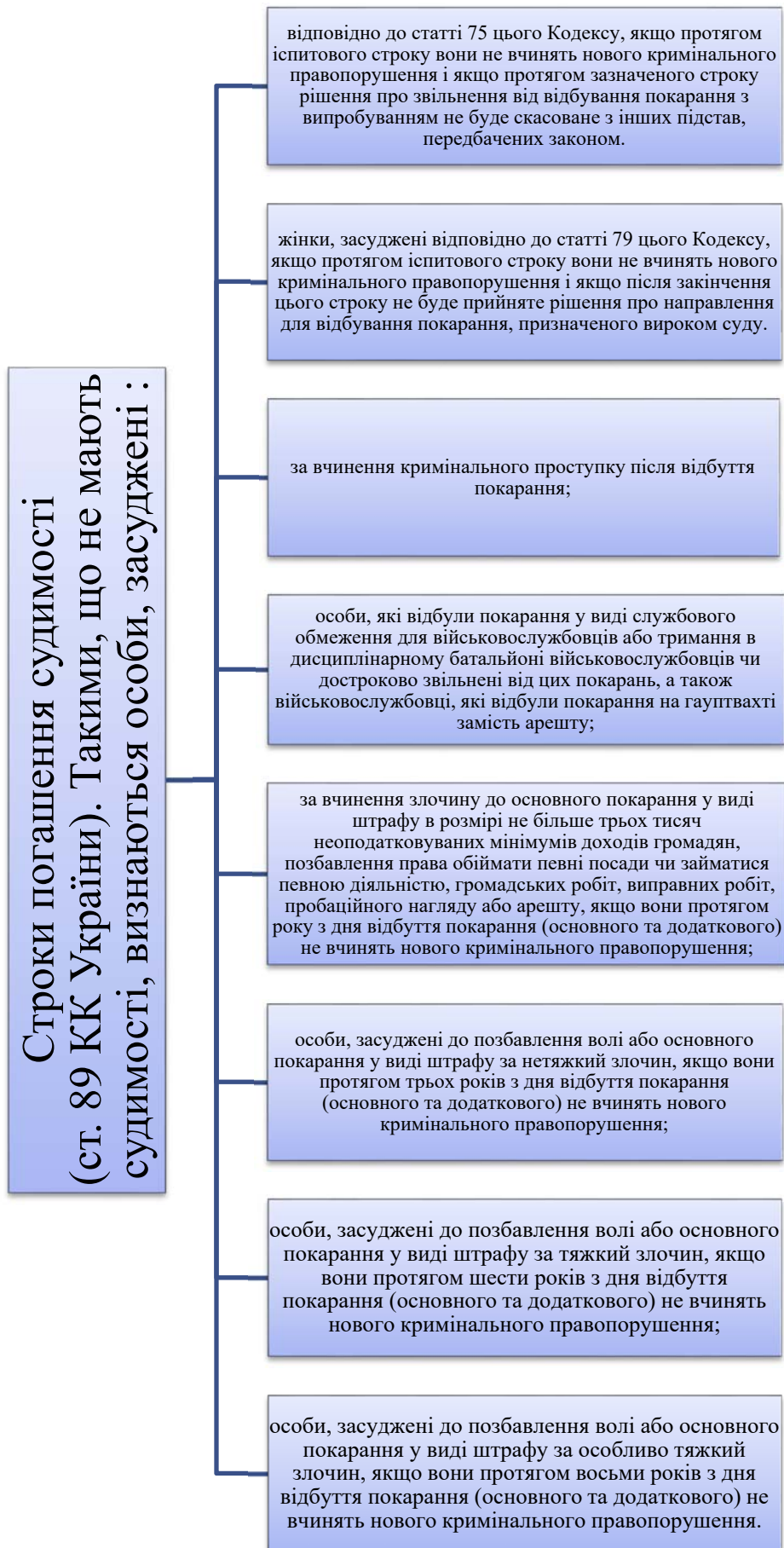
Тема 17. СУДИМІСТЬ. АМНІСТІЯ. ПОМИЛУВАННЯ. ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ

Судимість - це правовий стан особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених у законі умов тягне настання для неї певних негативних наслідків (п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду від 26.12.2003 р. № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Ознаками судимості є:

Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб,
які вчинили домашнє насильство
(ст. 91-1 КК України). На засудженого можуть бути
покладені такі обов'язки:

заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;	обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;	заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;	заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;	направлення для проходження програми для кривдників.
---	---	--	--	--

Амністія - повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Амністія не може бути застосована до:

1) осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яким засуджено до довічного позбавлення волі;

2) осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії;

3) осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах;

4) осіб, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб

5) осіб, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисне кримінальне правопорушення

Помилування – це акт виявлення гуманізму і милосердя з боку глави держави, Президента України, стосовно конкретної особи, яка засуджена судом за кримінальне правопорушення.

Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи.

Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років.

Особи, засуджені за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК України.

Практичні задачі:

Задача 1. Неповнолітній Л. вчинив нетяжкий злочин. Суд визнав, що Л. може бути виправлений без застосування кримінального покарання. Ухваливши обвинувальний вирок, суд звільнив Л. від призначеного покарання і застосував до нього примусовий захід виховного характеру.

Чи можна визнати Л. таким, що не має судимості?

Задача 2. С. відбув покарання за крадіжку чужого майна. До погашення судимості він вчинив нове кримінальне правопорушення – викрадення бойових припасів (ст. 262 КК України).

Чи впливає судимість на правову оцінку дій та призначення покарання С.?

Задача 3. Н. має судимість за спричинення необережного тяжкого тілесного ушкодження.

Чи може Н. бути обраним народним депутатом України?

Задача 4. Коли особа буде вважатися такою, що не має судимості, якщо її було засуджено за нетяжкий злочин до позбавлення волі?

Задача 5. Що є підставою для зняття судимості з особи, яка відбула покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі?

Аналіз вироку суду

Обвинувачений ОСОБА_5, що був раніше неодноразово притягнутим до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, а саме: постановами суду від 21.08.2025 р., 03.10.2025 р., 22.12.2025 р. та 22.12.2025 р. його визнано винуватим у вчиненні адміністративних правопорушень передбачених ч. 3 ст. 173-2 КУпАП, незважаючи на вжиті заходи, діючи з прямим умислом та з мотивів явної неповаги до існуючих норм співжиття в сім'ї, на ґрунті неприязних відносин вчинив щодо своєї матері ОСОБА_6 злочин проти життя та здоров'я.

ОСОБА_5, проживаючи разом зі своєю матір'ю ОСОБА_6 за адресою: АДРЕСА_1, є учасниками сімейних відносин, які регулює Сімейний кодекс України. Згідно з ч. 1 ст. 2 вказаного кодексу мають спільний побут.

30.12.2025 року у вечірній час, більш точний час встановити не вдалося, всупереч вимогам ст. ст. 51, 52, 68 Конституції України, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» ОСОБА_5, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння за місцем свого мешкання за адресою: АДРЕСА_1, знову посягнув на права і свободи, честь і гідність ОСОБА_6, з якою він перебував у сімейних та близьких відносинах.

Реалізуючи свій злочинний умисел, усвідомлюючи характер та наслідки своїх протиправних дій, бажаючи їх настання у вигляді погіршення психологічного стану останньої, нехтуючи її честю і гідністю, діючи з прямим умислом та цілеспрямовано, вчинив психологічне домашнє насильство стосовно ОСОБА_6, яке полягало у висловлюванні на її адресу словесних образ з використанням

ненормативної лексики. Внаслідок цього ОСОБА_6 відчувала психологічний дискомфорт, зазнавши при цьому психологічного страждання, приниження, безпорадність, напругу, тривогу, та була змушена звертатися із письмовою заявою до поліції з метою припинення протиправних дій ОСОБА_5.

Своїми умисними діями ОСОБА_5 заподіяв моральну шкоду ОСОБА_6 у вигляді тривалого стійкого переживання страху за життя та здоров'я, безпорадність, напругу, тривоги, образи та приниження гідності.

У судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_5 свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, визнав повністю, щиро розкався, підтвердив фактичні обставини справи.

27.04.2026 Роздільнянський районний суд Одеської області виніс вирок, згідно з яким ОСОБУ_5 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, і призначив йому покарання у виді обмеження волі строком на 1 рік і 6 місяців.

На підставі ст.75 КК України звільнити ОСОБА_5 від відбування призначеного покарання, якщо він протягом 1 року і 6 місяців іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки, передбачені п.1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України, періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Згідно з п. 2, 4 ч. 3 ст. 76 КК України покласти додатково на ОСОБА_5 обов'язки не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації та виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою. Відповідно до п. 5 ст. 91-1 КК України застосувати до ОСОБА_5 обмежувальний захід у вигляді направлення для проходження програми для кривдників строком на 3 місяці.²²

Охарактеризуйте обмежувальні заходи, які можуть бути застосовані до особи, яка вчинила домашнє насильство.

Визначте, чи правильне рішення прийняв суд відносно обвинуваченого щодо застосування відносно нього примусового заходу.

²² Вирок Роздільнянського районного суду Одеської області від 27 квітня 2026 року. Справа № 511/669/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136038806>.

Контрольні питання:

1. Поняття судимості як кримінально-правової категорії. Правові наслідки судимості.
2. Поняття і строки погашення судимості.
3. Обчислення строків погашення судимості.
4. Поняття зняття судимості. Види і підстави зняття судимості.
5. Відмінність погашення судимості від зняття судимості.
6. Погашення і зняття судимості з неповнолітніх.
7. Погашення судимості при перевищенні строків додаткового покарання тривалості іспитового строку.
8. Погашення судимості в залежності від виду вчиненого кримінального правопорушення.
9. Правове значення судимості за вчинення кримінального правопорушення і засудження за нього особи за межами України.
10. Обчислення строків погашення судимості у разі дострокового звільнення від відбування покарання.
11. Обчислення строків погашення судимості у разі заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.
12. Обчислення строків погашення судимості, якщо особа знову вчинила кримінальне правопорушення.
13. Застосування амністії.
14. Помилування.
15. Обмежувальні заходи та умови їх застосування.

Рекомендована література до теми:

1. Аппазов Р. Р. Обмежувальні заходи у кримінальному праві України: сутність та види. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2024. Вип. 14. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-01-13>.
2. Аппазов Р. Р. Проблеми застосування обмежувальних заходів у кримінальному праві України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. Вип. 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-11>.
3. Барбулат В. С. Судимість: правова природа, проблеми законодавчого визначення. Conviction: legal nature, problems of legislative definition : кваліфікаційна робота магістра. Одеса, 2022. С. 105. URL : <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/35144>.

4. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

5. Войтюк, М. І. Обмежувальні заходи як інструмент правового захисту. *Вчені записки Львівського університету бізнесу і права*. 2025. (46), 145-154. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1776>.

6. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

7. Гусаров С. М. Судимість як кримінально-правовий засіб у проєкті Кримінального кодексу України. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 34-37.

8. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

9. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

11. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

12. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

13. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

14. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за

заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

15. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

16. Левченко Ю. О. Теоретичні, законодавчі та практичні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.103>.

17. Ліпіна В. До проблеми застосування обмежувальних заходів у кримінальному праві України. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 340–343.

18. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

19. Остапчук Л. Г. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: національний та зарубіжний досвід. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 485-489. с. 489. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290762/284394>.

20. Перелигіна Р. В., Семенюк І. М. Компаративістський аналіз кримінального законодавства України та держав ЄС щодо видів звільнення від покарання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 3. С. 8-12. DOI : <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.3>.

21. Пліш Ю. М. Кримінально-правова характеристика окремих обмежувальних заходів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. С. 251–260.

22. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

23. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

24. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

25. Тютюгін В. І. Судимість як один із засобів кримінальної відповідальності. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022.

Том 2 № 18. С. 211-250. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267249>.

26. Шило І. В. Окремі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 613-617. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.108>.

27. Шкута О. О. Кримінально-правові засади інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 31. С. 79-86. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.11>.

ТЕМА 18 ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

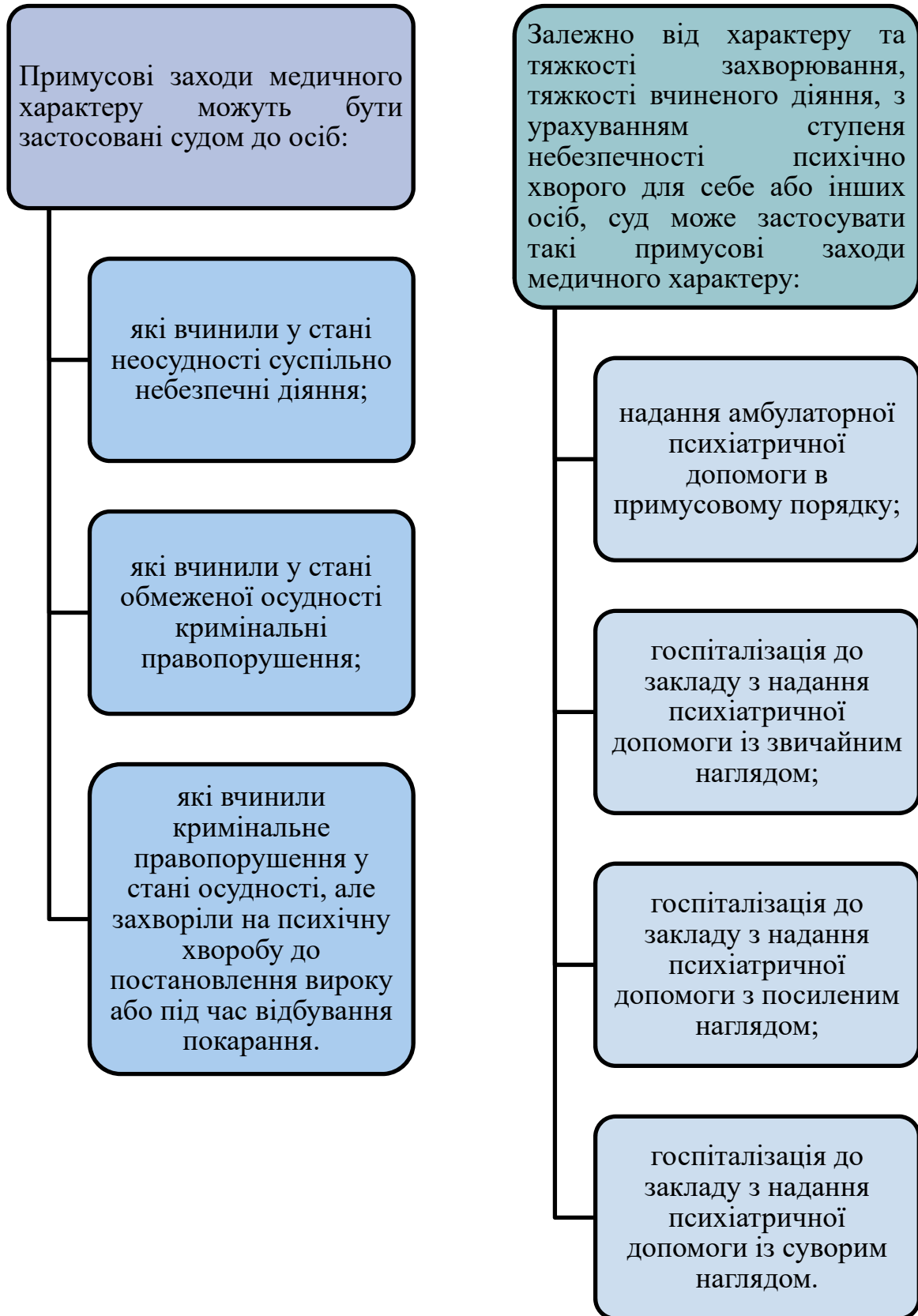
Примусові заходи медичного характеру – це заходи державного примусу, що застосовуються до особи, яка має психічні відхилення, і полягає у наданні психіатричної допомоги, поміщенні особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, в спеціальний лікувальний заклад (ст. 92 КК України).

Ці заходи не є кримінальним покаранням, не тягнуть за собою судимості.

Це – заходи державного примусу, які призначаються лише судом, незалежно від згоди хворого чи його представників.

Тобто йдеться про те, що особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною КК України (кримінальне правопорушення), за рішенням суду надається психіатрична допомога у примусовому порядку.

Метою психіатричної допомоги є обов'язкове лікування особи та запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

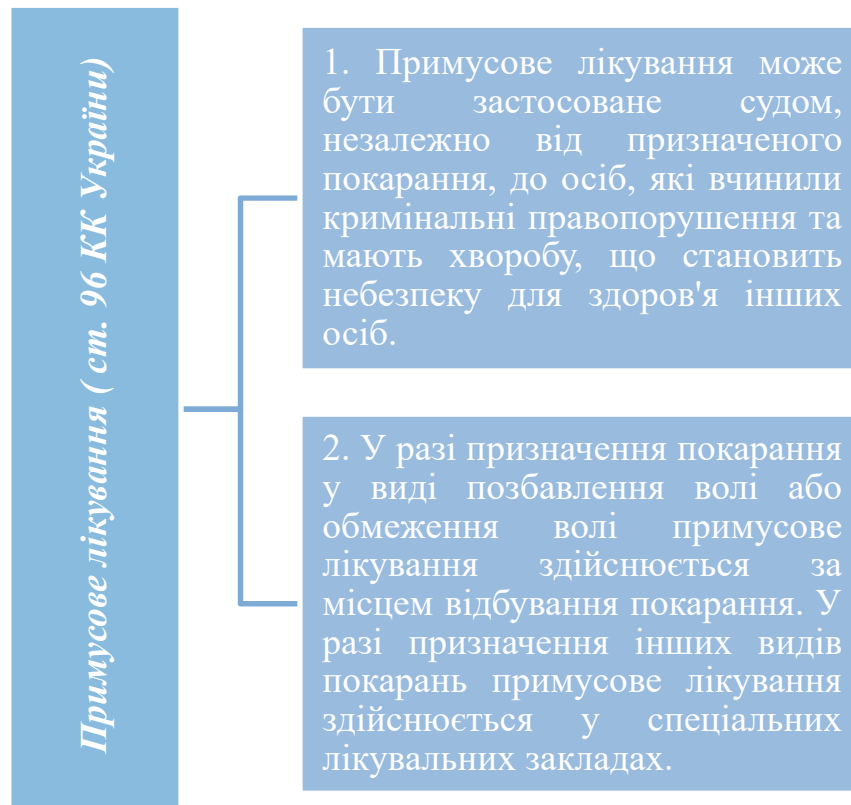
Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 95 КК України)

1. Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), який надає особі психіатричну допомогу. До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, що обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.

2. Особи, до яких застосовані примусові заходи медичного характеру, підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення або про зміну застосування такого заходу. У разі відсутності підстав для припинення або зміни застосування примусового заходу медичного характеру представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, направляє до суду заяву, до якої додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження застосування примусового заходу медичного характеру. У разі необхідності продовження застосування примусового заходу медичного характеру понад 6 місяців представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, повинен направити до суду за місцем знаходження закладу з надання психіатричної допомоги заяву про продовження застосування примусового заходу. До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження надання особі такої психіатричної допомоги. В подальшому продовження застосовування примусового заходу медичного характеру проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати 6 місяців.

3. У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через змінення психічного стану особи на краще, суд може передати її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

4. У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через видужання особи, які вчинили кримінальні правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, підлягають покаранню на загальних засадах, а особи, які захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання, можуть підлягати подальшому відбуванню покарання.

Спеціальна конфіскація (ст. 96-1 КК України) полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченою частиною першою статті 150, статтею 154, частинами другою і третьою статті 159-1, частиною першою статті 190, статтею 192, частиною першою статей 204, 209-1, 210, частинами першою і другою статей 212, 212-1, частиною першою статей 222, 229, 239-1, 239-2, частиною другою статті 244, частиною першою статей 248, 249, частинами першою і другою статті 300, частиною першою статей 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, статтею 363, частиною першою статей 363-1, 364-1, 365-2 цього Кодексу.

Надайте відповіді на поставлені запитання:

1. Чи може застосування примусових заходів медичного характеру гарантувати нездійснення хворим нових небезпечних дій?
2. Чим визначається тривалість застосування примусових заходів медичного характеру?
3. Які є підстави припинення застосування примусових заходів медичного характеру?
4. Що означає суспільна небезпечність психічно хворої особи?
5. В яких випадках неможливе призначення примусових заходів медичного характеру психічно хворій особі?

6. В яких випадках до хворого на хронічний алкоголізм може бути застосовано примусові заходи медичного характеру, передбачені КК України?

7. Що необхідно зробити, якщо хворий, перебуваючи на лікуванні у лікарні з посиленням спостереженням, здійснив нове суспільно небезпечне діяння, передбачене КК України?

8. Скільки часу може тривати застосування до неосудного примусового заходу медичного характеру?

9. В яких випадках здійснюваний примусовий захід медичного характеру може бути змінено на інший – з більш суворими умовами спостереження?

10. Що необхідно зробити з хворим, який перебуває у психіатричній лікарні з суворим наглядом, щодо якого суд прийняв рішення відмінити примусовий захід медичного характеру?

11. Чи мають право на соціальне забезпечення особи, яким суд призначив примусовий захід медичного характеру?

12. Які умови спостереження показано для психічно хворої особи, яка має незначну суспільну небезпечність?

13. Які із вказаних станів визначають значну суспільну небезпечність психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння?

Практичні завдання:

Завдання 1. П., відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі за вчинення грабежу, захворів на первинний туберкульоз легенів.

Чи може судом до П. застосоване примусове лікування?

Завдання 2. Ю. був засуджений за умисне вбивство до 8 років позбавлення волі. Через 2 роки відбування покарання в місцях позбавлення волі захворів на шизофренію в параноїдальній формі.

Як суду потрібно вирішити питання про продовження відбування покарання?

Завдання 3. Є. був визнаний винним у вчиненні умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони за ст. 118 КК до 1 року 6 місяців виправних робіт. Під час відбування покарання Є. захворів на хронічне психічне захворювання.

Чи будуть судом застосовані для Є. примусові заходи медичного характеру відповідно до КК України? І чи буде Є. відбувати покарання у спеціальному лікувальному закладі?

Завдання 4. Ю. була визнана винною за зараження венеричною хворобою двох осіб за ч. 2 ст. 133 КК України. Їй призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 2 роки.

Чи буде застосоване судом примусове лікування Ю. від венеричної хвороби?

Завдання 5. Подружжя С. протягом року вчинило 5 крадіжок з магазинів. Їхні дії кваліфіковані за ч. 3 ст. 185 КК України. Під час судового розгляду подружжя заявило, що мають невиліковну хворобу СНІД.

Як суду потрібно вирішити питання про призначення покарання до подружжя С. з урахуванням хвороби? Чи буде призначено примусове лікування?

Аналіз вироку суду

На розгляд Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області надійшло клопотання слідчого СВ Ужгородського РУП ГУНП в Закарпатській області ОСОБА_8, затверджене прокурором Ужгородської окружної прокуратури ОСОБА_3, про застосування примусових заходів медичного характеру у кримінальному провадженні, відомості про яке 11.10.2025 року внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12025071030001866, відносно ОСОБА_6 за вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України.

Згідно з клопотанням, у ході досудового розслідування кримінального провадження № 12025071030001866 від 11.10.2025 року встановлено, що у період часу з 17 год. 00 хв. 10.10.2025 року по 06 год. 47 хв. 11.10.2025 року ОСОБА_6 знаходився за місцем свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, разом зі своїм батьком ОСОБА_9, з яким у нього на ґрунті тривалих особистих неприязних відносин розпочався словесний конфлікт.

У зазначений час ОСОБА_6, перебуваючи разом зі своїм батьком ОСОБА_9 у жилій кімнаті, розташованій одразу при вході до будинку за вищевказаною адресою, в ході продовження виниклого між ними напередодні словесного конфлікту наніс декілька ударів дерев'яним стільцем (табуретом) в область голови та обличчя ОСОБА_9, спричинивши останньому тілесні ушкодження у вигляді забійних ран на шкірних покриттях чола на межі з волосистою частиною по центру і зліва; волосистої частини голови в тім'яно-потиличній ділянці майже по центру; вдавненого перелому лобової кістки з переходом на основу черепа зліва; субарахноїдального крововиливу лівої частки та мозочка

головного мозку; забою головного мозку. Ці ушкодження виникли внаслідок неодноразової дії тупих твердих предметів у формі двогранного кута (ребра), дещо під кутом (в напрямку зверху до низу), та згідно з п. 2.1.3 Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ України від 17.01.1995 року, кваліфікуються як тяжкі тілесні ушкодження та перебувають в прямому причинному зв'язку із настанням смерті ОСОБА_9.

Згідно з висновком експерта № 737 від 13.11.2025 року, смерть громадянина ОСОБА_9 настала внаслідок відкритої черепно-мозкової травми голови, що супроводжувалась вдавненням переломом лобової кістки з переходом на основу черепа зліва, субарахноїдальним корововиливом лівої лобної частки та мозочка головного мозку, забоєм речовини головного мозку, ускладнилась набряком, вклиненням речовини головного мозку, що обумовило припинення діяльності ЦНС, зупинку серцевої діяльності та дихання.

Дії ОСОБА_6 кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України, а саме: вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині.

У клопотанні слідчий вказує, що згідно з висновком амбулаторної судово-психіатричної експертизи № 437 від 30.10.2025 року, проведеної Закарпатською філією судових експертиз ДУ «Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України» (м. Берегове), ОСОБА_6 виявляє ознаки хронічного психічного захворювання у вигляді параноїчної шизофренії з епізодичним перебігом, змішаним дефектом особистості (F20). Через психічний стан ОСОБА_6 не міг розуміти значення своїх дій та керувати ними у період часу, що відноситься до інкримінованого йому діяння, та не може і зараз.

Тому за рішенням суду до ОСОБИ_6 застосований примусовий захід медичного характеру у виді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом.²³

Охарактеризуйте поняття, мету та види примусових заходів медичного характеру.

Встановіть коло осіб, до яких судом може бути застосовано примусові заходи медичного характеру.

Визначте, чи правильне рішення прийняв суд відносно ОСОБИ_6 щодо застосування до нього примусового заходу медичного характеру.

²³ Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 29 квітня 2026 року. Справа № 308/17534/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136046693>.

Контрольні питання:

1. Поняття та мета примусових заходів медичного характеру.
2. Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.
3. Види примусових заходів медичного характеру.
4. Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру.
5. Примусове лікування.
6. Підстави призначення примусових заходів медичного характеру.
7. Підстави призначення примусового лікування.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
5. Кириченко В. Л., Єфімов М. М. Теоретичні та праксеологічні засади кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 449 с.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
8. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А.

Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

9. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

10. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

11. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

12. Навроцька В. В. Продовження, зміна й припинення застосування примусових заходів медичного характеру: прогалини, міжгалузеві й «внутрішні» суперечності та їх подолання. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 2 (102). С. 136-149. DOI: 10.33766/2524-0323.102.136-150.

13. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

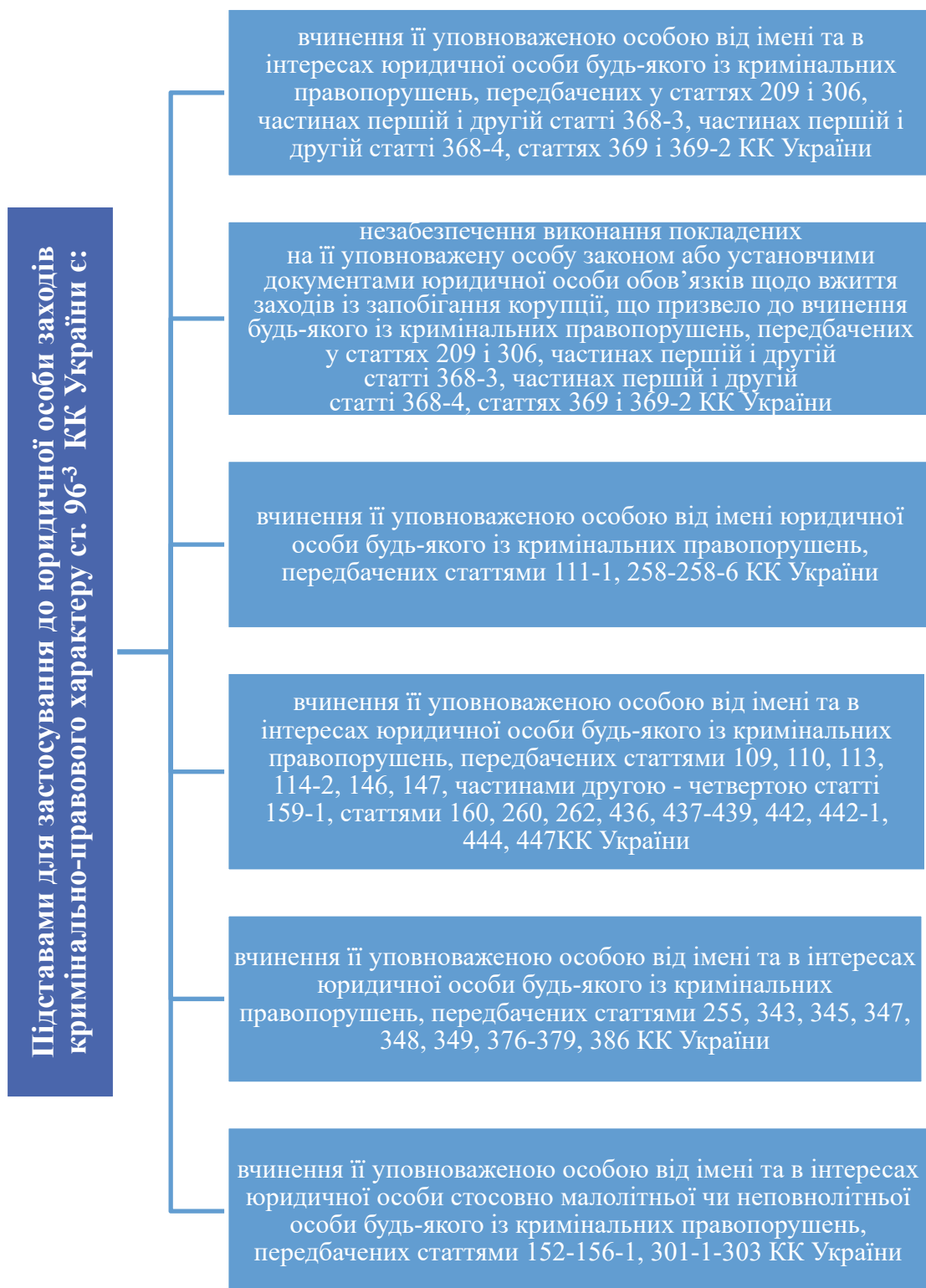
15. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. №7. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007_700-05#Text. (дата звернення: 28.05.2023).

16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

17. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

ТЕМА 19

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

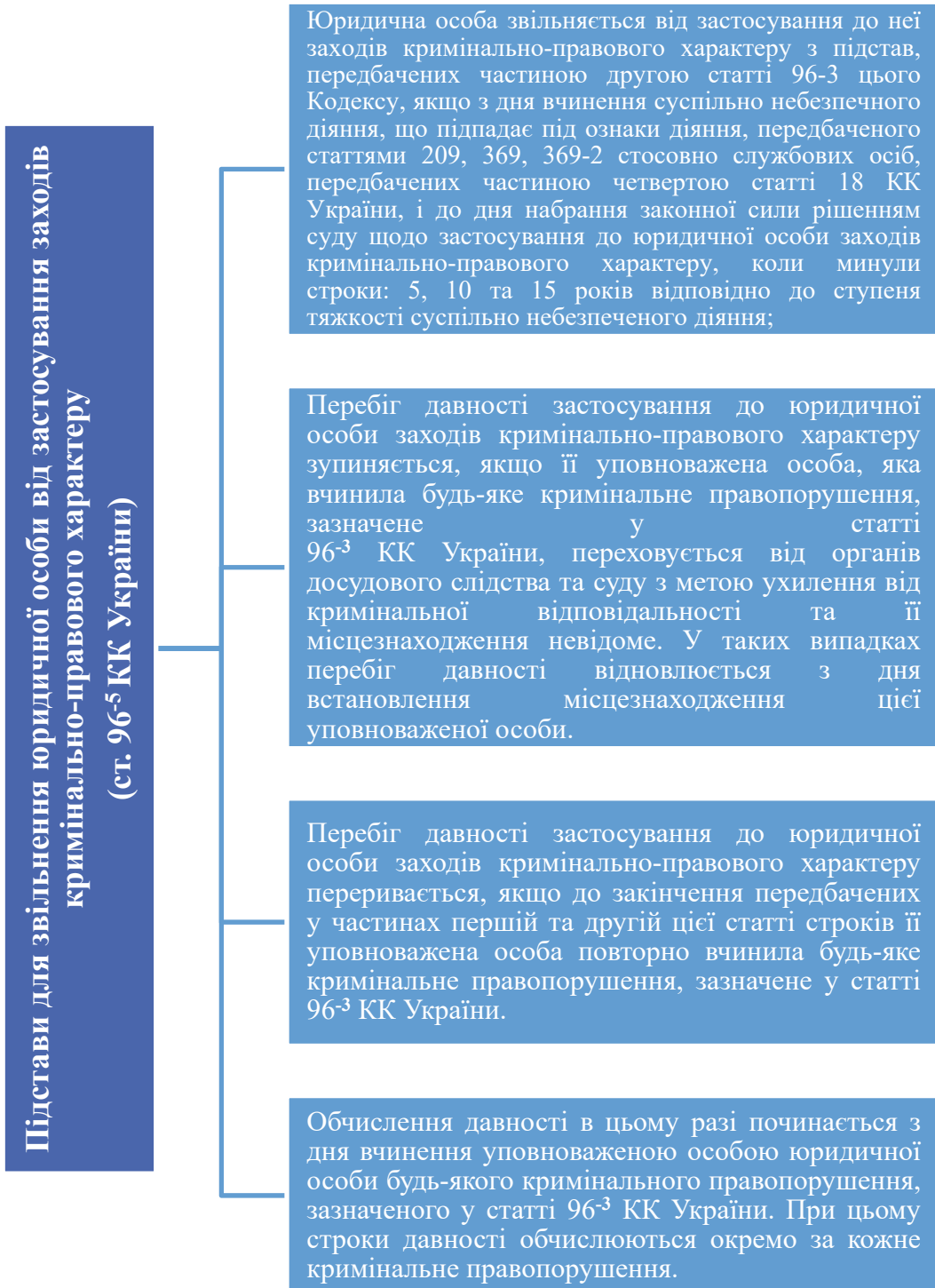
Примітка 1. Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти будь-яких фізичних осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи, договору, інструкцій або інших усних чи письмових дозволів мають право діяти від імені юридичної особи або представляти її інтереси.

Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру (ст. 96-4 КК України)

Заходи кримінально-правового характеру у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 96-3 КК України, можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Заходи кримінально-правового характеру при вчиненні суспільно небезпечного діяння стосовно службових осіб іноземних держав у випадках, передбачених частиною другою статті 96-3 цього Кодексу, можуть бути застосовані до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, а також міжнародні (неурядові) організації, інші юридичні особи, створені відповідно до вимог національного чи міжнародного права (крім органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб).

У разі реорганізації юридичних осіб, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до їх правонаступників, до яких перейшли майно, права та обов'язки, пов'язані із вчиненням кримінальних правопорушень, зазначених пунктами 1-6 частини першої статті 96-3 КК України.

До юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Стаття 96-7 КК
України. Штраф

- це грошове стягнення, що підлягає сплаті юридичною особою на підставі судового рішення у розмірі, встановленому цим Кодексом.
- Суд застосовує штраф, виходячи з двократного розміру незаконно одержаної, запропонованої, обіцяної чи наданої в інтересах юридичної особи неправомірної вигоди.

Стаття 96-8 КК
України.
Конфіскація майна

- Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи

Стаття 96-9 КК
України.
Ліквідація

- Ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 111-1, 113, 146, 147, 152-156-1, 160, 209, 255, 258-258-6, 301-1-303, 260, 262, 306, 436, 436-1, 437-439, 442, 442-1, 444, 447 КК України

Стаття 96-10-1 КК
України. Додаткові
(нефінансові)
заходи
кримінально-
правового
характеру

- Тимчасове обмеження діяльності юридичної особи - це заборона для юридичної особи протягом визначеного судовим рішенням строку здійснювати певний вид та/або види діяльності

Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-10 КК України)

При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою кримінального правопорушення, ступінь здійснення кримінально протиправного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання кримінального правопорушення.

Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 96-11 КК України)

За сукупністю кримінальних правопорушень в межах одного провадження суд, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим.

При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вироком (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи згідно з КК України.

Практичні задачі:

Задача 1. На початку січня 2023 року Х., вступивши в змову з невстановленими слідством особами, спрямовану на реєстрацію ТОВ «К.», усвідомлюючи справжню мету реєстрації вказаного підприємства, без мети ведення фінансово-господарської діяльності та виконання адміністративно-розпорядчих функцій у якості службової особи, вчинила дії, результатом яких стала реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи), яка в подальшому невстановленими слідством особами використовувалась для прикриття незаконної діяльності, а саме для мінімізації податкових зобов'язань суб'єктами реального сектору економіки.

Згодом на підставі підписаних Харченко документів було проведено державну перереєстрацію ТОВ «К.». Таким чином, Х. умисно, не маючи на меті ведення підприємницької діяльності, зареєструвала на своє ім'я за грошову винагороду суб'єкт підприємницької діяльності (юридичну особу) – ТОВ «К.» з метою прикриття незаконної діяльності. Внаслідок цього заподіяла значну матеріальну шкоду інтересам держави у вигляді ненадходження до бюджету коштів в сумі 3 100 000 грн.

Чи є підстави для застосування до ТОВ «К.» заходів кримінально-правового характеру? Який порядок застосування таких заходів передбачено КК України?

Задача 2. Директор ТОВ «Агро» виконував організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції. Тобто бувши службовою особою зазначеного вище суб'єкта підприємницької діяльності та діючи всупереч вимог нормативно-правових документів, у співучасті з директором ТОВ «Г. і Ко» у період з травня по червень 2025 року умисно уклали фіктивні господарські договори на придбання та продаж товарів. Основним видом діяльності підприємств є оптова торгівля проміжними продуктами, в тому числі основним видом господарської діяльності є придбання-продаж зернових культур. За наслідками укладення таких договорів до офіційних документів вносилися завідомо неправдиві відомості щодо проведених господарських операцій, а на поточні банківські рахунки декількох фіктивних підприємств перераховувалися значні суми безготівкових коштів, які директори підприємств розподіляли порівну.

Яке рішення повинно бути прийнято відносно ТОВ «Агро» та ТОВ «Г. і Ко»? Чи є підстави для застосування до зазначених юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру?

Задача 3. Директора ТОВ «С.» було засуджено за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом за ч. 2 ст. 209 КК України. Судом було встановлено, що зазначене діяння ним було вчинено в інтересах ТОВ «С.».

Який захід кримінально-правового характеру повинен бути застосований до ТОВ «С.»?

Задача 4. Директора ТОВ «Р.к.» було засуджено за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 160 КК України, за те, що він звертався до жителів села та пропонував проголосувати на виборах за І., який балотувався в депутати сільської ради. За це він обіцяв надати безкоштовний громадський транспорт. Судом також були застосовані заходи кримінально-правового характеру до ТОВ «Р.к.» у виді штрафу в розмірі 10 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Чи правильним є рішення суду? Які види заходів кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до юридичної особи?

Задача 5. Керівництво аграрного об'єднання «С.» в період виборчої кампанії здійснювало продаж товарів на пільгових умовах місцевим фермерам за умови, якщо вони підтримають їх директора на виборах до обласної ради.

Надайте кримінально-правову оцінку діям керівництва аграрного об'єднання. Чи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру до зазначеної юридичної особи? Якщо «так», то які саме заходи можуть бути застосовані?

Контрольні питання:

1. Підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

2. Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

3. Підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

4. Види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб.

5. Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

6. Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю кримінальних правопорушень.

Рекомендована література до теми:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
2. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.
3. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
4. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.
10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

11. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

13. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

14. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

Тема 20
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Неповнолітніми вважаються особи, які на момент вчинення кримінального правопорушення не досягли 18-річного віку

Малолітніми вважаються особи віком до 14 років

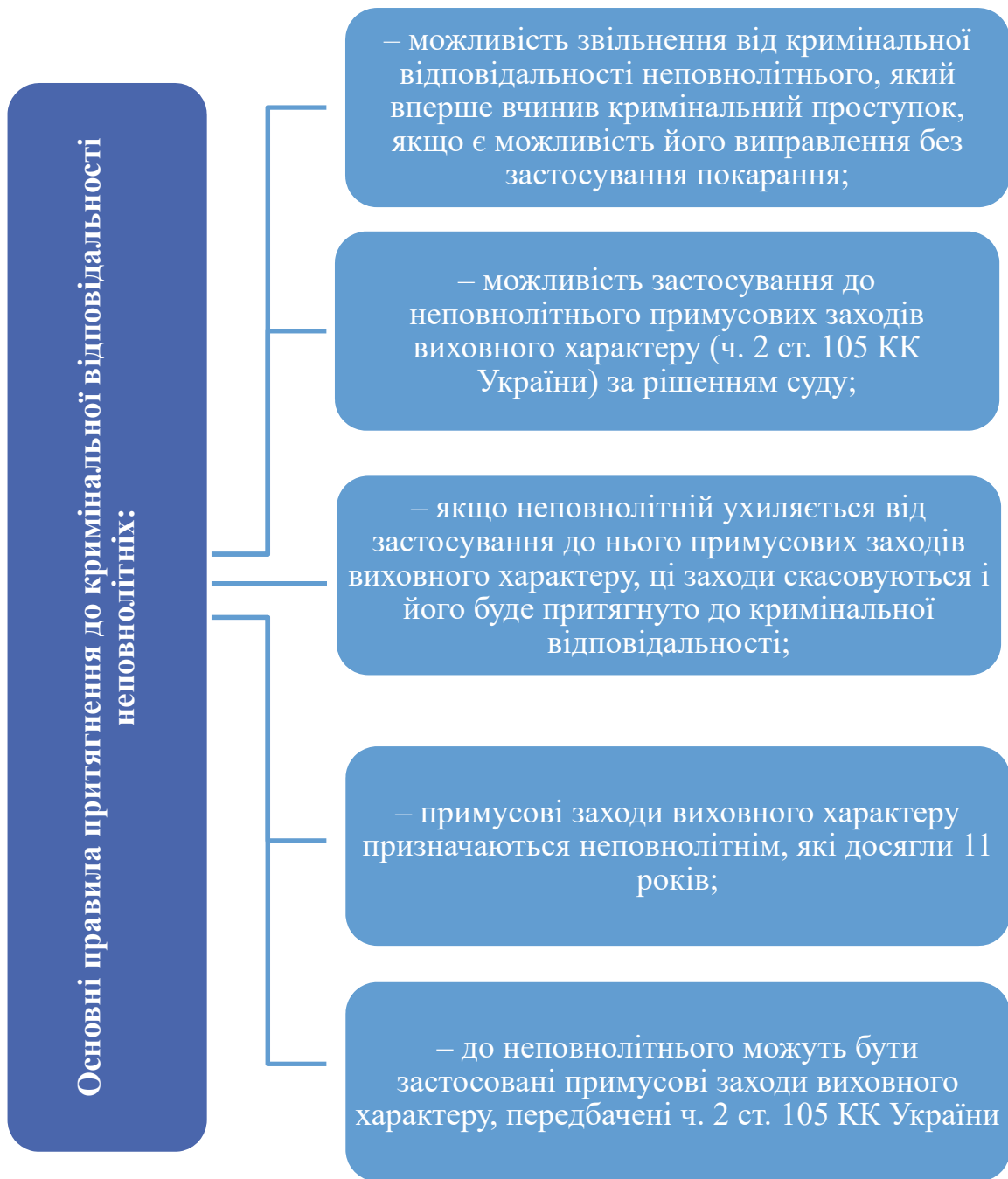
кримінальна відповідальність настає з **16 років**
(ч. 1 ст. 22 КК України)

у виключних випадках – з **14 років**
(ч. 2 ст. 22 КК України)

Обставиною, яка пом'якшує покарання, є вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім
(п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України)

Обставинами, які обтяжують покарання, – вчинення кримінального правопорушення щодо малолітнього
(п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України)

або з використанням малолітнього
(п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України)

Примусові заходи виховного характеру:

а) призначаються лише ті, що прямо вказані в ст. 105 КК України;

б) до неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру, що передбачені у ч. 2 ст. 105 КК України;

в) тривалість заходів виховного характеру, передбачених у п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 105 КК України, встановлюється судом, який їх призначає.

Види примусових заходів виховного характеру:

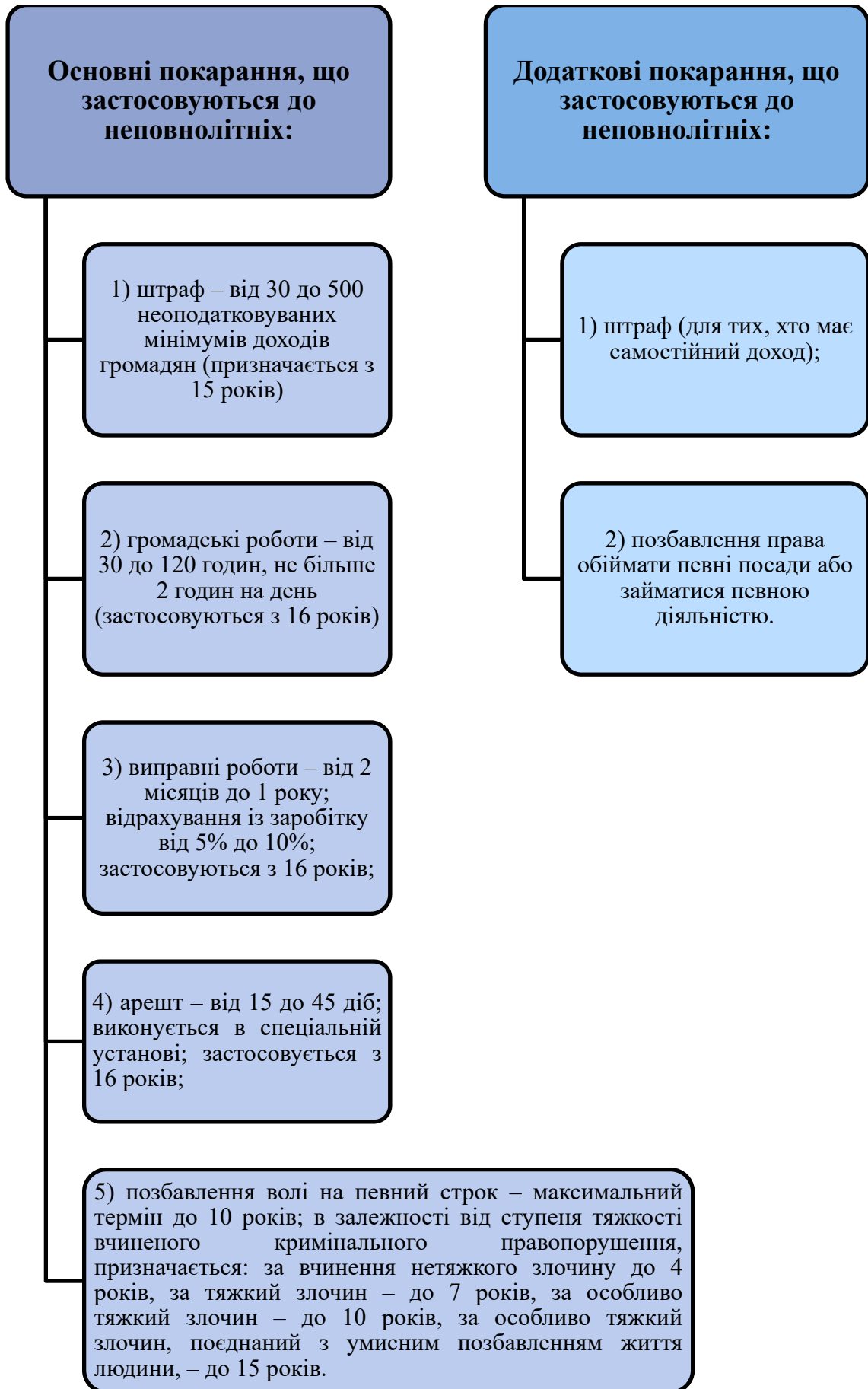
1) застереження;

2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їх прохання;

4) покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення.

При призначенні покарання неповнолітнім суд повинен враховувати:

– сімейні обставини (наявність чи відсутність батьків або осіб, що їх замінюють, рівень їх турботи про дитину, позитивний або негативний вплив з їх боку);

– матеріальні умови життя і виховання;

– відвідування школи, іншого навчально-виховного закладу, рівень успішності та стан поведінки, ставлення до вчителів, вихователів;

– морально-психологічний клімат у колективі, членом якого є неповнолітній, його відносини з однолітками та іншими неповнолітніми, становище серед найближчого оточення;

– спілкування з дорослими, їх авторитетність у неповнолітнього та їх вплив, наявність матеріальної чи іншої залежності від дорослих;

– рівень фізичного, інтелектуального розвитку, здатність усвідомлювати фактичну сторону і соціальне значення вчиненого та покарання, що може бути призначене;

– поведінка до вчинення кримінального правопорушення, реакція на застосування дисциплінарних заходів, раніше застосоване звільнення від кримінальної відповідальності і покарання;

– наявність у неповнолітнього морального обов'язку піклуватися про інших членів сім'ї та ставлення до цього обов'язку;

– ставлення до правопорушень, вчинених іншими особами, до призначених їм правових заходів впливу.

Умови звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 104, 75-78 КК України):

– може бути застосоване до неповнолітнього лише у разі його засудження до арешту або позбавлення волі;	– у разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи;	– іспитовий строк установлюється тривалістю від одного до двох років.
--	--	---

Практичні задачі:

Задача 1. Сімнадцятирічний А. під час сварки наніс своєму однокласнику Б. декілька ударів кулаками в голову, спричинивши тому легкі тілесні ушкодження, що призвели до короточасного розладу здоров'я. А. раніше кримінальних правопорушень не вчиняв, позитивно характеризується та щиро покаювся, а його батьки відшкодували витрати на лікування Б. та компенсували моральну шкоду.

Які варіанти вирішення питання щодо притягнення А. до кримінальної відповідальності з урахуванням положень законодавства?

Задача 2. Неповнолітній К., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, безпричинно чіплявся до дівчат у гуртожитку, ображав їх. На зауваження Т. про неприпустимість таких дій почав наносити їй удари кулаками в голову і тулуб, потім ногами (ч. 1 ст. 296). Коли на крики про допомогу прибігли мешканці гуртожитку В. і Д. та почали припиняти хуліганські дії, К. ударив стільцем по голові В., внаслідок чого стався крововилив та смерть останнього (ч. 3 ст. 296 та п. 8 ч. 2 ст. 115). А Т. були заподіяні тілесні ушкодження середньої тяжкості (ч. 1 ст. 122).

Визначте, в яких межах має вирішувати питання суд при призначенні покарання К. за кожне із вчинених кримінальних правопорушень та остаточного покарання.

Задача 3. Щодо чотирнадцятирічного М. винесено обвинувальний вирок у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України.

Яким чином суд може вирішити питання щодо призначення М. покарання та його відбування? Які інші заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані судом до М.?

Задача 4. Неповнолітнього В. було затримано за крадіжку одягу в супермаркеті (ч. 4 ст. 185). На допиті В. зізнався, що два роки тому він також вчинив крадіжку одягу з магазину (це підтвердилося).

Чи є повторність в діях В.? Яким чином, з урахуванням особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх, може бути вирішене питання щодо кримінальної відповідальності та покарання В.?

Задача 5. Засуджений за низку кримінальних правопорушень, у тому числі особливо тяжкого, вчинених П. у 17-річному віці, до позбавлення волі строком на дванадцять років, шість з них відбув. Потім він звернувся до адміністрації УВП з клопотанням про його умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Чи має право П. на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання? Обґрунтуйте відповідь та вкажіть на обставини та положення закону, якими слід керуватися при вирішенні питання по суті.

Задача 6. 16-річний Ч. аби покататись, незаконно заволодів автомобілем гр. Ж., який був припаркований на паркувальному майданчику. Рухаючись на автомобілі, Ч. не впорався з керуванням і здійснив дорожньо-транспортну пригоду, у якій було пошкоджено інше авто та спричинено водію гр. Т. легкі тілесні ушкодження. У результаті таких дій Ч. гр. Ж. було заподіяно матеріальну шкоду на загальну суму 56 тис. грн, а гр. Ю. – матеріальну шкоду за пошкодження автомобіля на загальну суму 34 тис. грн. У своєму поясненні Ч. зазначив, що на автомобілі вирішив покататись та повернути власникові, однак не мав навиків керування та здійснив ДТП. У вчиненому розкаюється.

Чи є в діях Ч. ознаки кримінального правопорушення? Як необхідно вирішити питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності Ч. та відшкодування завданих матеріальних збитків?

Аналіз вироку суду

09 листопада 2022 року з Бориспільської окружної прокуратури для розгляду до Іванківського районного суду Київської області надійшло клопотання у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12022111150000415 від 27.04.2022, про застосування примусових заходів виховного характеру відносно

ОСОБА_4 за вчинення ним суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК України.

З клопотання вбачається, що 26.04.2022 близько 10 год. 30 хв., ОСОБА_7 на власному скутері марки «Honda» модель «Dio», 1996 року випуску, приїхав до свого знайомого ОСОБА_11, який проживав в будинку АДРЕСА_1.

ОСОБА_7 зайшов до його будинку, а скутер залишив на вулиці – за огорожею будинку АДРЕСА_1. Ключі від свого скутера ОСОБА_7 залишив в замку запалення, оскільки не планував довго перебувати в гостях.

Близько 10 год. 50 хв. біля будинку АДРЕСА_1 проходив ОСОБА_4 (вік – 15 років). Побачивши цей скутер з ключем в замку запалення, вирішив незаконно заволодіти цим транспортним засобом, користуючись відсутністю власника та будь яких інших осіб, які могли б бути очевидцями таких суспільно небезпечних дій.

Реалізуючи свій намір щодо вчинення суспільно небезпечних дій, близько 10 год. 50 хв. ОСОБА_4, діючи умисно, ключем в замку запалення завів двигун скутера і втік на ньому з місця вчинення правопорушення. Тобто він незаконно заволодів транспортним засобом, вартість якого станом на 26.04.2022 складала 3510 грн.

Дії неповнолітнього ОСОБА_4 суд кваліфікує за ч. 1 ст. 289 КК України як незаконне заволодіння транспортним засобом.

Суд постановив застосувати примусові заходи виховного характеру відносно неповнолітнього ОСОБА_4 щодо вчинення ним суспільно небезпечного діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК України.

На підставі ч. 1, 2, 3 ст. 105 КК України звільнити ОСОБА_4 від покарання, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК України, та застосувати до нього примусові заходи виховного характеру у вигляді застереження та передачі неповнолітнього ОСОБА_4 під нагляд його матері ОСОБА_5. Встановити тривалість заходів виховного характеру відносно ОСОБА_4 – 1 рік.²⁴

Надайте характеристики підставам звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

З'ясуйте, які примусові заходи виховного характеру з урахуванням положень КК України можуть бути застосовані до неповнолітнього.

²⁴ Ухвала Іванківського районного суду Київської області 21 березня 2023 року. Справа № 366/1958/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109678148>.

Визначте, чи правильне рішення прийняв суд, звільнивши неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Аргументуйте свою відповідь.

Контрольні питання:

1. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності і покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
2. Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, та їх характеристика. Особливості їх призначення.
3. Звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням та від кримінальної відповідальності.
4. Звільнення неповнолітніх від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності.
5. Умовно-дострокове звільнення неповнолітніх від відбування покарання.
6. Погашення та зняття судимості неповнолітніх.

Рекомендована література до теми:

1. Бортник А. Деякі аспекти кримінальної політики щодо злочинності неповнолітніх. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122), С. 148-152. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-29>.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.
3. Гумін О., Бойко А. Система та умови призначення кримінальних покарань для неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2024. № 2 (42). С. 35–39. DOI : <http://doi.org/10.23939/law2024.42.035>.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
5. Жданова А. В. Визначення суб'єкта кримінального правопорушення в законах про кримінальну відповідальність України та країн Західної Європи: порівняльно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 270-275. DOI : <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-49>.
6. Задачник з кримінального права України (загальна та особлива частини) : практикум. [Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Яценко А. М. та

ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 204 с.

7. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

8. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

10. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

13. Лель Г. В., Іскович В. Ю. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх за Кримінальним кодексом України. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 4(13), С. 174–182. DOI : [https://doi.org/10.33244/2617-4154-4\(13\)-2023-174-182](https://doi.org/10.33244/2617-4154-4(13)-2023-174-182).

14. Новосад В. Д., Кшик Ю. В. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність: вітчизняний та міжнародний досвід. *Академічні візії*. 2023. № 19. DOI : <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7985325>.

15. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

17. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

18. Селезньов О. М., Полонка І. А. Міжнародна практика втілення ювенального підходу в нормах про відповідальність неповнолітніх осіб: досвід для України. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 339-344. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.49>.

19. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

А

Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення – надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи (абз. 5 п. 3 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Амністія – оголошується законом України стосовно певної категорії осіб. Законом про амністію особи, визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення обвинувальним вироком суду, або кримінальні справи (кримінальні провадження) стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили, можуть бути повністю або частково звільнені від відбування покарання (ч. 1, 2 ст. 86 КК України).

Аналогія (давньогрецьке *ἀναλογία* «пропорція, відповідність, співрозмірність») – подібність, рівність відносин; схожість предметів, явищ, процесів, ознак, властивостей; якщо правові відносини не врегульовані актами законодавства (або договором), вони регулюються тими правовими нормами актів законодавства, що регулюють подібні за змістом правові відносини; застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 2 ст. 3 КК).

Арешт – це вид кримінального покарання, що полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців (ч. 1 ст. 60 КК).

Б

Банда – один із видів співучасті, це озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої

підготовки (абз. 1 п. 17 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Банда вважається створеною з моменту досягнення її учасниками згоди щодо вчинення першого нападу за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності такого ж характеру та за умови, що об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак банди. При цьому не має значення, передувала створенню банди стадія існування об'єднання як організованої групи або злочинної організації чи банда одразу була створена як така (абз. 2 п. 17 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Бездіяльність – це одна із форм діяння, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, означає, що коли у певних випадках особа повинна діяти, але не робить цього (лікар не подає допомогу хворому; службова особа не виконує свої посадові інструкції, батьки не виховують своїх дітей).

Безпосередній додатковий об'єкт кримінального правопорушення – це одна із ознак об'єкту, обов'язкового елементу складу кримінального правопорушення, означає суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які безпосередньо не здійснюється суспільно небезпечне посягання або які безпосередньо не ставляться під загрозу такого посягання, але посягання на них у будь-якому випадку здійснюється поряд із безпосереднім основним об'єктом (наприклад, розбій (ст. 187 КК): безпосередній основний об'єкт – відносини власності, а безпосередній додатковий об'єкт – здоров'я особи).

Безпосередній додатковий обов'язковий об'єкт кримінального правопорушення – це одна із ознак об'єкту, обов'язкового елементу складу кримінального правопорушення, завжди має місце при вчиненні кримінального правопорушення і відсутність його тягне за собою відсутність цього кримінального правопорушення (напад без застосування насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи, виключає розбій, – має місце насильницький грабіж).

Безпосередній додатковий факультативний об'єкт кримінального правопорушення – це одна із ознак об'єкту, обов'язкового елементу складу кримінального правопорушення, що означає суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які іноді здійснюється посягання поряд із безпосереднім основним об'єктом, а іноді – ні (при хуліганстві суб'єкт в першу чергу

посягає на громадський порядок, а іноді додатково – на власність чи здоров'я особи).

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – це обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що означає частину родового об'єкту, конкретні суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які посягає конкретна кримінально протиправна дія або бездіяльність; дозволяє встановити індивідуальні ознаки кримінального правопорушення; із родовим об'єктом видовий та безпосередній об'єкти найчастіше співвідносяться як ціле і частки (родовий об'єкт за розділом II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» – життя і здоров'я особи, безпосередній об'єкт – життя особи у ст. 115 КК, а здоров'я – у ст. 121 КК).

Безпосередній основний об'єкт кримінального правопорушення – це обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що означає суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які безпосередньо здійснюється суспільно небезпечне посягання, або які безпосередньо ставляться під загрозу суспільно небезпечного посягання.

Безпосередній причинний зв'язок – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає такий зв'язок між діями винного та наслідками, що настали, коли між ними немає проміжних ланок, тобто вчинене особою діяння безпосередньо і обов'язково стало причиною шкідливого наслідку (фізичний вплив на тіло людини призводить до нанесення тілесних ушкоджень, порушення анатомічної цілісності органів і тканин людини, тобто розладу здоров'я).

Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності – означає, що особа звільняється від кримінальної відповідальності остаточно і безповоротно, тобто її подальша поведінка не має фактичного значення для цього випадку і наступних.

В

Види необережної форми вини – необережність поділяється на кримінально протиправну самовпевненість та кримінально протиправну недбалість (ч. 1 ст. 25 КК).

Види покарань – до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі види покарань (ст. 51 КК):

- 1) штраф;

2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;

2-1) позбавлення Державної нагороди України;

3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

4) громадські роботи;

5) виправні роботи;

6) службові обмеження для військовослужбовців;

7) конфіскація майна;

7-1) пробаційний нагляд;

8) арешт;

9) обмеження волі;

10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

11) позбавлення волі на певний строк;

12) довічне позбавлення волі.

Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 98 КК):

1) штраф;

2) громадські роботи;

3) виправні роботи;

4) арешт;

5) позбавлення волі на певний строк.

Види співучасників – співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник (ч. 1 ст. 27 КК).

Виконавець – це особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене КК (ч. 2 ст. 27 КК).

Виконання вироку – це процес реалізації в діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань міри кримінального покарання, визначеного судом України особі, визнаній винною у вчиненні кримінального правопорушення.

Виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи – можливо, якщо діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, згідно з КК України визнається кримінальним правопорушенням або було б кримінальним правопорушенням у разі його вчинення на території України (ч. 4 ст. 10 КК).

Виконання наказу або розпорядження – це діяльність особи у формі дії чи бездіяльності, на шкоду правоохоронюваним інтересам вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження (ч. 1 ст. 41 КК).

Виконання професійних чи службових функцій – це вчинення в процесі службової чи професійної діяльності дій, які формально збігаються з ознаками діяння, передбаченого кримінальним законом, але правомірних внаслідок їх суспільної корисності або дозволеності законом (охорона громадського порядку; лікування; профілактика захворювань; випробування нових літаків, технологій).

Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України – це вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту діяння (дія або бездіяльність) та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 43-1 КК України).

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності (ч. 1 ст. 43 КК).

Вина – це обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності; дозволяє визначити ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до основної ознаки кримінального правопорушення – суспільної небезпечності вчинюваного ним діяння (ст. 23 КК).

Винність – ознака кримінального правопорушення, що характеризує внутрішній зміст кримінального правопорушення, а саме – психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків у формі умислу чи необережності (ч. 1 ст. 11 КК).

«Випадок» – це невинне заподіяння шкоди. Має місце, коли наслідки, що настали, перебувають у причинному зв'язку з дією або бездіяльністю особи, яка не тільки не передбачала можливості їх настання, але й не могла їх передбачити.

Виправлення – означає внесення таких змін у свідомість засудженого, щоб він зрозумів невивідність протиправної поведінки і у майбутньому не вчиняв нових кримінальних правопорушень, і правомірна поведінка стала б його переконанням.

Виправні роботи – це вид кримінального покарання, яке встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків (ч. 1 ст. 57 КК).

Вік особи – це обов'язкова ознака суб'єкту кримінального правопорушення складу кримінального правопорушення, яка означає такий календарний період психофізіологічного розвитку особи, з яким пов'язані біологічні, соціально-психологічні та правові наслідки юридичного статусу особи (ст. ст. 18, 22 КК).

Вікові категорії суб'єкта кримінального правопорушення – в кримінальному праві та законодавстві України встановлені наступні вікові межі для суб'єкта кримінального правопорушення: 14 років (це суб'єкт з пониженим віком кримінальної відповідальності, ч. 2 ст. 22 КК), 16 років (це загальний суб'єкт, ч. 1 ст. 22 КК), 18 років (військові кримінальні правопорушення та правопорушення службових, матеріально відповідальних осіб), 30 років для суддів судів загальної юрисдикції та 40 років – для суддів Конституційного Суду України (при винесенні завідомо неправосудного вироку, ст. 375 КК); максимальний вік суб'єкта кримінального правопорушення в КК України не визначений.

Вступ особи до організованої групи чи злочинної організації (участь у ній) – означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів (п. 13 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Втрата особою суспільної небезпечності – відповідно до ст. 48 КК (при звільненні від кримінальної відповідальності) має місце у разі, коли вона сама або обстановка навколо неї зазнала таких змін, що унеможливають вчинення нею нового кримінального правопорушення

(абз. 5 п. 7 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Вчинення суб'єктом кримінального правопорушення – це ознака кримінального правопорушення, яка означає, що кримінальне правопорушення матиме місце при умові його вчинення фізичною, осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності (ст. 18-22 КК).

Г

Гіпотеза – це частина правової норми, в якій міститься умова, за якої застосовується правова норма; в статтях Особливої частини КК текстуальних гіпотез не має, вони містять лише диспозицію та санкцію.

Готування до кримінального правопорушення – одна із стадій вчинення кримінального правопорушення, що включає підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення. Готування до кримінального проступку не тягне за собою кримінальної відповідальності (ст. 14 КК).

Громадські роботи – вид кримінального покарання, що полягає у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 56 КК).

Громадянин іноземної держави (іноземець) – особа, яка не проживає постійно в Україні, що вчинила кримінальне правопорушення за її межами, підлягає в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами, або якщо вона вчинила передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України; іноземці, які не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з КК України, якщо вони за межами України вчинили у співучасті зі службовими особами, які є громадянами України, будь-яке кримінальне правопорушення, передбачене у ст. ст. 368, 368³, 368⁴, 369 і 369² КК України, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (ст. 8 КК).

Громадянин України – особа, яка має паспорт громадянина України, постійно проживає в Україні, яка вчинила кримінальне

правопорушення за її межами, підлягає кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; якщо така особа за вчинені кримінальні правопорушення зазнала кримінального покарання за межами України, вона не може бути притягнена в Україні до кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення (ст. 7 КК).

Д

Диспозиція – це частина кримінально-правової норми, яка описує стандарти забороненої (кримінально протиправної) поведінки певного виду, дає текстуально лише специфічні ознаки, притаманні описуваному кримінальному правопорушенню, називає чи описує ознаки конкретного кримінального правопорушення.

Дійове каяття при вчиненні кримінального правопорушення – це такі дії особи, які свідчать про осуд нею вчиненого кримінального правопорушення, коли після вчинення кримінального правопорушення особа щиро покаялась, активно сприяла його розкриттю та повністю відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду (абз. 3 п. 3 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Дії організатора кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) – при простій формі співучасті належить кваліфікувати за статтею Особливої частини КК, якою передбачено відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, із посиланням на ч. 3 ст. 27 КК, а якщо він був одним із виконавців діянь, що становлять об'єктивну сторону складу цього кримінального правопорушення, – без посилання на зазначену норму; якщо ж особа брала участь у вчиненні одного кримінального правопорушення як організатор, а іншого – як виконавець, пособник чи підбурювач, її дії в кожному випадку мають кваліфікуватися самостійно (абз. 5 п. 3 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Дія – форма діяння, що означає докладання власних фізичних зусиль особи, використання іншої особи (малолітнього), сил природи, тварини, посадового становища (вбивство, крадіжка, шпигунство) для вчинення кримінального правопорушення.

Діяння – це об'єктивна властивість будь-якого кримінального правопорушення; обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Діяння, пов'язане з ризиком – дія або бездіяльність, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети (ч. 1 ст. 42 КК).

Добровільна відмова – остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця (ч. 1 ст. 17 КК).

Довічне позбавлення волі – вид кримінального покарання, яке встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк (ч. 1 ст. 64 КК).

Додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру – заборона для юридичної особи протягом визначеного судовим рішенням строку здійснювати певний вид та/або види діяльності, зокрема:

- 1) брати участь у публічних та оборонних закупівлях;
- 2) користуватися ліцензією (зупинення дії ліцензії повністю або частково);
- 3) брати участь у приватизації державного та комунального майна;
- 4) брати участь в оренді державного та комунального майна (у тому числі заборона продовження договору оренди);
- 5) отримувати новий або продовжувати строк дії спеціального дозволу на користування надрами (у тому числі зупинення дії спеціального дозволу на користування надрами);
- 6) брати участь в органах соціального діалогу, крім утвореної на локальному рівні для ведення колективних переговорів двосторонньої робочої комісії;
- 7) купувати облігації внутрішніх державних позик України;
- 8) створювати та брати участь у роботі саморегулювних організацій;
- 9) виробляти та розповсюджувати рекламу про власну діяльність;
- 10) здійснювати спонсорство;
- 11) брати участь у державно-приватному партнерстві;
- 12) брати участь у діяльності спільних підприємств (ст. 96-10-1 КК України).

Дострокове зняття судимості – відповідно до ст. 91 чи ч. 3 ст. 108 КК з повнолітньої особи, яка відбула покарання у виді обмеження або

позбавлення волі, та з особи, що вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до 18 років і відбула за нього покарання у виді позбавлення волі, можливе тільки після закінчення не менше ніж половини строку погашення судимості, передбаченого ст. 89 КК, і лише за умови, що судом буде встановлено, що ця особа зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення; у такому випадку суддя виносить мотивовану постанову про дострокове зняття судимості з дотриманням порядку, встановленого ст. 414 КПК; зняття судимості є правом, а не обов'язком суду, тому, якщо з урахуванням обставин справи суд дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він вправі відмовити у достроковому знятті судимості; повторне клопотання може бути порушено не раніше ніж через рік з дня відмовлення (ч. 6 ст. 414 КПК); протягом семи діб з дня оголошення постанови суду із зазначених питань прокурор чи засуджений має право подати апеляції до апеляційного суду (ч. 5 ст. 414 КПК); можливе зняття лише непогашеної судимості, якщо буде встановлено, що вона вже погашена, то клопотання про її зняття залишається без розгляду, про що суддя виносить мотивовану постанову (п. 9 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Е

Ексцес виконавця – вчинення кримінальних протиправних дій одним із співучасників, які не охоплюються умислом останніх. За ці дії інші співучасники кримінальній відповідальності не підлягають.

Ексцес оборони – це явна невідповідність між захистом та посяганням означає, що ця невідповідність повинна бути різкою, очевидною.

З

Забезпечення фінансування кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації – організація постачання їй коштів іншими особами і в безпосередньому його здійсненні; спрямування коштів на фінансування витрат, пов'язаних як із функціонуванням організованої групи чи злочинної організації (придбання автотехнічних засобів, зброї чи іншого майна, оренда приміщення, виплата коштів членам цих об'єднань за виконання ними відповідних функцій, а також винагороди виконавцям та іншим співучасникам кримінальних правопорушень, підкуп представників влади, здійснення розвідувальних заходів, вкладання коштів у незаконну підприємницьку діяльність тощо), так і зі вчиненням конкретного

кримінального правопорушення (абз. 1 п. 6 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Загальна превенція – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами. Досягається за рахунок того, що покарання особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, певною мірою утримує від вчинення кримінальних правопорушень інших осіб, які мають на меті вчинити кримінальне правопорушення, готуються до цього, оскільки показує їм не вигідність протиправної поведінки, негативні наслідки, які тягне вчинення кримінального правопорушення (позбавлення волі, конфіскація майна, обмеження права працювати на посаді тощо).

Завдання КК України – визначені в КК України: правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ст. 1 ч. 1 КК).

Закон про кримінальну відповідальність – це сукупність юридичних норм, систематизованих в законодавчому акті Верховної Ради України, що визначають загальні положення, підстави і межі кримінальної відповідальності, види кримінально протиправних діянь і передбачені за них покарання, підстави призначення покарання, звільнення від відповідальності чи покарання; а також це – сукупність положень міжнародних договорів, введених (імплементованих) в кримінальне законодавство України як його невід'ємна (складова) частина.

Законодавство України про кримінальну відповідальність – це сукупність декількох законодавчих актів, які регламентують питання кримінальної відповідальності, і включає Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права (міжнародні правові акти, конвенції, протоколи, резолюції, угоди).

Замах на кримінальне правопорушення – одна із стадій вчинення кримінального правопорушення, що означає вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ч. 1 ст. 15 КК).

Закінчений замах на кримінальне правопорушення – одна із стадій вчинення кримінального правопорушення, при якій особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК).

Запобігання кримінальним правопорушенням – такий вплив на свідомість засудженого та інших осіб (які, можливо, виношують кримінальні протиправні наміри, готуються до вчинення кримінальних правопорушень або уже розпочали кримінально протиправну, кримінальну протиправну діяльність), щоб вони відмовилися від своїх намірів (припинили кримінально протиправну, кримінальну протиправну діяльність), побачивши негативні наслідки засудження і застосування кримінальних покарань.

Засоби вчинення кримінального правопорушення – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає предмети та пристосування, що полегшують його вчинення (драбина – щоб перелізти огорожу і проникнути на охоронювану територію для вчинення крадіжки, анестезуючі ліки – щоб усипити охоронця; підроблені документи – для вчинення шахрайства).

Застереження – захід державного примусу, що є одним із найм'якших заходів виховного характеру, може бути зроблено шляхом роз'яснення судом неповнолітньому наслідків його дій – шкоди, завданої охоронюваним законом правам особи (осіб), інтересам суспільства або держави, – та оголошення неповнолітньому осуду за ці дії, а також попередження про більш суворі правові наслідки, які можуть настати в разі продовження ним протиправної поведінки чи вчинення нового кримінального правопорушення (п. 5 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»).

Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням – означає, що у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 77 КК).

Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю кримінальних правопорушень – означає, що за сукупністю кримінальних правопорушень в межах одного провадження суд, застосувачи до юридичної особи заходи

кримінально-правового характеру за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим (ст. 96⁻¹¹ КК).

Застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів – при необхідній обороні є правомірним незалежно від того, якої тяжкості шкода заподіяна тому, хто посягає, якщо воно здійснене для захисту від нападу озброєної особи або групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення (абз. 2 п. 3 ППВСУ № 1 від 26.04.2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону»).

Засудження особи – це винесення судом обвинувального вироку відносно особи, визнаної судом винною у вчиненні кримінального правопорушення; за таким вироком особі може бути призначено реальну міру кримінального покарання, або вона може бути засуджена з іспитовим строком, або може бути звільнена від відбування реальної міри покарання з причин, вказаних в КК України (ст. ст. 65-73 КК).

Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи (ст. 38 КК).

Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб – заходи державного примусу, які не є кримінальним покаранням: штраф; конфіскація майна; ліквідація (ч. 1 ст. 96 КК).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК України, у порядку, встановленому КПК України (п. 1 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям – означає, що особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю

кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45 КК України).

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності – означає, що особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: 1) два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; 2) три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років; 3) п'ять років – у разі вчинення нетяжкого злочину, крім випадку, передбаченого у пункті 2 цієї частини; 4) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину; 5) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину (ст. 49 КК України).

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки – означає, що особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною (ст. 48 КК України).

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки – означає, що особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, та щиро покаялася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їх клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку (ст. 47 КК України).

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим – означає, що особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 46 КК України).

Звільнення від покарання та його відбування – це відмова держави, виражена в акті правомочного державного органу від застосування реальної міри покарання, передбаченої кримінальним законом за наявності певних умов, зазначених в законі (ст. 74 КК).

Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність – означає, що приписи КК України у певних випадках поширюються на правовідносини, що виникли до набрання ним чинності (ст. 5 КК).

Згода потерпілого – заподіяння шкоди правам та інтересам потерпілого, що охороняються законом, за його згодою, тобто з його дозволу чи за проханням, якщо при цьому дії формально співпадають з ознаками діяння, передбаченого кримінальним законом (ампутація кінцівки при гангрені; наукові, медичні, технічні експерименти тощо).

Здійснення свого права – формальне заподіяння шкоди певним соціальним цінностям (знищення власником свого майна; відмова давати показання щодо себе, своїх близьких та родичів тощо).

Зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність – можуть вноситися виключно законами про внесення змін до КК України та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення (ч. 6 ст. 3 КК).

Змішана форма вини – форма вини, що має місце в таких кримінальних правопорушеннях, коли щодо одних об'єктивних ознак кримінального правопорушення має місце умисел, а щодо інших – необережність (ч. 2 ст. 121 КК – умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілої особи – умисна форма вини у вигляді прямого умислу до нанесення тяжких тілесних ушкоджень і необережна форма вини у вигляді кримінально протиправної недбалості чи кримінально протиправної самовпевненості щодо наслідків у вигляді смерті).

Злочинна організація (ч. 4 ст. 28 КК) – це внутрішньо й зовнішньо стійке ієрархічне об'єднання трьох і більше осіб або двох і більше організованих груп (структурних частин), метою діяльності якого є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів чи тільки одного, що вимагає ретельної довготривалої підготовки, або керівництво чи координація кримінальної протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (абз. 1 п. 10 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Злочинна організація вважається утвореною (створеною) – якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. При цьому не має значення, передувала набуттю об'єднанням ознак злочинної організації стадія його існування як організованої групи чи зазначена організація була одразу створена як така (абз. 2 п. 10 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає предмети, якими винний вчинив кримінальне правопорушення і безпосередньо впливав на об'єкт, предмет чи потерпілого; предмети, які безпосередньо використовуються виконавцем кримінального правопорушення для вчинення дій, що утворюють склад закінченого кримінального правопорушення (ніж або вогнепальна зброя при умисному вбивстві, кастет при нанесенні тілесних ушкоджень, відмички при незаконному проникненні для здійснення крадіжки).

Значення термінів – запобігання, попередження кримінальних правопорушень – тотожні, вони використовуються як однорідні поняття, взаємозамінюють один одного.

Зняття судимості – якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК (ст. 91 КК).

Зовнішня стійкість організованої групи – наявність ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів, як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію (абз. 3 п. 11 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

I

Ієрархічність злочинної організації – полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (абз. 2 п.12 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду

судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Імплементация – Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. (ч. 5 ст. 3 КК).

Інші кримінально-правові наслідки діяння – визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК).

К

Кара – обов'язкова ознака кримінального покарання, що відповідає принципу справедливості кримінального покарання, тому будь-яка особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і визнана у цьому винною, повинна перетерпіти негативні наслідки у вигляді кримінального покарання.

Караність – негативний наслідок вчинення кримінального правопорушення, що означає вірогідність та можливість застосування за вчинене кримінальне правопорушення покарання, передбаченого санкціями статей Особливої частини КК України; визначається законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК).

Кваліфікований склад кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення з обтяжуючими обставинами) – це вид складу кримінального правопорушення, який містить обтяжуючі вину особи обставини, наявність яких тягне підвищену у порівнянні з основним складом кримінального правопорушення відповідальність і більш тяжке покарання (ч. 2 ст. 115, ч. 2, 3, 4, 5 ст. 152 КК).

Керування організованою групою або злочинною організацією – вчинення сукупності дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних кримінальних правопорушень і кримінальної протиправної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними кримінально протиправної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду кримінально

протиправної діяльності чи вчинення конкретних кримінальних правопорушень тощо); віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки (абз. 1, 2 п. 5 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Керування підготовкою кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) – виявляється у спрямуванні дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох кримінальних правопорушень, а саме на: замовлення кримінального правопорушення; підшукування або пристосування засобів чи знарядь його вчинення; залучення співучасників, інструктування їх щодо виконання відповідних кримінальних протиправних діянь; усунення перешкод та інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення, зокрема розроблення заходів щодо нейтралізації діяльності правоохоронних органів (організація підкупу працівника такого органу, застосування насильства до нього або його близьких, усунення з посади чи інше блокування його діяльності, яка може перешкодити реалізації кримінальних протиправних намірів); визначення місць переховування співучасників після вчинення кримінального правопорушення та його знарядь, а також предметів, здобутих кримінальним протиправним шляхом, тощо (абз. 3 п. 3 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Керування вчиненням кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) – передбачає спрямування зусиль інших співучасників на безпосереднє виконання діянь, що становлять об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення (діяння виконавця), або на забезпечення такого виконання (діяння пособника та підбурювача); воно може полягати в інструктуванні учасників кримінального правопорушення щодо виконання тих чи інших діянь, які становлять об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, або щодо забезпечення їх виконання, у координації кримінальних протиправних дій співучасників (розставлення останніх на місці кримінального правопорушення, визначення послідовності їх дій, налагодження зв'язку між ними), у забезпеченні прикриття цих дій тощо (абз. 4 п. 3 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами

кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Конфіскація майна – вид кримінального покарання, що полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого (ч. 1 ст. 59 КК).

Конфіскація майна юридичної особи – захід державного примусу, полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України (ст. 96⁸ КК).

Крайня необхідність – не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності (ч. 1 ст. 39 КК).

Кримінальна відповідальність – це обов'язок особи (суб'єкта кримінального правопорушення), яка вчинила суспільно небезпечне, винне, передбачене КК діяння, відповісти за свої дії (бездіяльність) перед державою (судом), і до якої за це застосовуються заходи державного примусу, пов'язані із певними обмеженнями її прав та свобод (притягнення до кримінальної відповідальності – відкриття кримінального провадження, ув'язнення під варту, підписки про невиїзд, обмеження дозвілля, призначення та відбування покарання, що визначається судом в обвинувальному вирокі).

Кримінальна відповідальність дипломатичних представників іноземних держав – які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними кримінального правопорушення на території України вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК).

Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення – обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відповісти перед державою (судом) за вчинене готування до кримінального правопорушення і замах на кримінальне правопорушення, що настає за статтею 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за закінчене кримінальне правопорушення (ст. 16 КК).

Кримінальна політика – напрям діяльності держави, пов’язаний з необхідністю встановлення кримінально-правових заборон (криміналізацією) та їх скасуванням (декриміналізацією), спрямований на підвищення ефективності дії чинного кримінального законодавства.

Кримінальне право – як галузь права, це система кримінально-правових норм (правил поведінки), що визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінально протиправними і які покарання слід застосовувати до осіб, що їх вчинили.

Кримінальне правопорушення – передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб’єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК).

Кримінальний проступок – передбачене кримінальним законом кримінальне правопорушення, що означає діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов’язане з позбавленням волі (ч. 2 ст. 12 КК).

Кримінальна протиправність – визначається законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК).

Кримінально протиправна недбалість – має місце, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, усвідомлювала протиправність свого діяння, не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи бездіяльності, хоча повинна була і могла передбачати (ч. 3 ст. 25 КК України).

Кримінально протиправна самовпевненість – вид необережної форми вини, при якій особа усвідомлювала протиправність свого діяння, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК).

Класифікація кримінальних правопорушень – це розподіл кримінальних правопорушень на групи за певними ознаками; залежно від ступеня тяжкості кримінальні правопорушення класифікуються на кримінальні проступки і нетяжкі злочини, тяжкі та особливо тяжкі злочини (ст. 12 КК).

Керування організованою групою або злочинною організацією – вчинення сукупності дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об’єднань осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або

перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних кримінальних правопорушень і кримінальної протиправної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними кримінально протиправної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду кримінально протиправної діяльності чи вчинення конкретних кримінальних правопорушень тощо); віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки (абз. 1, 2 п. 5 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Л

Ліквідація юридичної особи – застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258-258⁻⁵, 436, 436⁻¹, 437, 438, 442, 444, 447 КК (ч. 1 ст. 96⁻⁹ КК України).

М

Малозначність діяння – ознака кримінального правопорушення, яка означає, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК).

Матеріальний склад кримінального правопорушення – це вид складу кримінального правопорушення за особливостями конструкції, в якому законодавець момент закінчення кримінального правопорушення пов'язує із вчиненням суспільно небезпечного діяння і настанням суспільно небезпечних наслідків, при цьому між ними обов'язково повинен бути необхідний причинний зв'язок (умисне вбивство, крадіжка тощо):

$$M = D + H,$$

де:

M – матеріальний склад кримінального правопорушення

D – суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність)

H – суспільно небезпечні наслідки

+ – причинний зв'язок (прямий чи опосередкований) між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Має зворотню дію у часі – закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотню дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи; якщо після вчинення особою діяння, передбаченого КК України, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію у часі має той закон, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (ч. 3, 4 ст. 5 КК).

Мета вчинення кримінального правопорушення – це ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує кінцевий результат кримінального правопорушення, якого прагне досягти особа після вчинення конкретного діяння, це бажання особи досягти певних наслідків, які є шкідливими, шляхом вчинення кримінального правопорушення. Коли мета вказана законодавцем в диспозиції статті як ознака кримінального правопорушення, то її встановлення є обов'язковим, і порушення даної вимоги може призвести до помилки при кваліфікації (ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», мета: примусити іншу особу вступити у статевий зв'язок з суб'єктом кримінального правопорушення).

Мета організації банди – вчинення нападів та озброєність її учасників або хоча б одного з них (в останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападів); незалежно від того, чи встигли учасники банди здійснити хоча б один із намічених нападів (п. 18 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Мета покарання – кінцевий результат, якого прагне досягти держава засобами кримінально-правового впливу (ч. 2 ст. 50 КК).

Мета психіатричної допомоги – обов’язкове лікування особи та запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

Метод регулювання кримінально-правових відносин – специфічний метод, оскільки встановлені законом заборони передбачають можливість застосування найбільш суворого виду державного примусу – кримінального покарання.

Місце вчинення кримінального правопорушення – це ознака об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, певна територія, приміщення, де здійснюється кримінальне правопорушення (ст. 393 КК «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти» – має специфічне місце вчинення кримінального правопорушення: місце позбавлення волі: СІЗО або УВП).

Мотив – спонукальна, рушійна причина певної поведінки особи, яка може виражати потреби, почуття, емоції людини. Мотиви вчинення кримінального правопорушення можуть бути благородні – жаль, співчуття і неблагородні – ненависть, помста, злість, ревнощі, користь, заздрість, жорстокість, кар’єризм та інші.

Н

Наказ – звернення до конкретної особи (групи осіб), вимога посадової особи органу управління чи громадського формування з охорони громадського порядку вчинити чи утримуватися від вчинення певної дії.

Наслідки вчинення кримінального правопорушення – це ознака об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає ті негативні зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі після вчинення кримінального правопорушення, як результат впливу на об’єкт кримінально-правової охорони, на предмет або потерпілого (смерть потерпілої особи або розлад здоров’я як наслідок заподіяння тілесних ушкоджень; майнова шкода як наслідок крадіжки чи грабежу; порушення або припинення роботи транспорту внаслідок створення аварійної ситуації на дорозі чи ДТП).

Наслідки порушення особою умов в порядку ст. 47 КК – відповідно до ч. 2 ст. 47 КК (при звільненні її від кримінальної відповідальності і передачею на поруки), особу, яка протягом року з дня передачі на поруки порушила її умови, слід притягнути до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення; за ст. 289 КПК кримінальна справа може бути відновлена за касаційним поданням відповідного прокурора (за наявності рішення колективу підприємства, установи чи організації про відмову від поручительства) (абз.6 п.6

ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Національний (громадянства) принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у часі – принцип дії кримінального закону, який полягає у тому, що громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК).

Невинувата особа – це особа, яка вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК).

Незакінчений замах на кримінальне правопорушення – стадія кримінального правопорушення, яка означає, що особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця (ч. 3 ст. 15 КК).

Не є підставою для визнання особи організатором – здійснення іншого, крім фінансового (матеріально-технічного, інформаційного), забезпечення кримінальної протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації за змістом ч. 3 ст. 27 КК; це можливо лише за умови вчинення нею й інших дій, відповідальність за які передбачено зазначеною нормою (абз. 2 п. 6 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Не має зворотної дії у часі – закон про кримінальну відповідальність, що встановлює кримінальну протиправність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК).

Необережна форма вини (необережність) – форма вини, при якій особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не передбачала можливість настання шкідливих наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), хоча повинна була і могли їх передбачити, або передбачала.

Необхідна оборона – дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди,

необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК).

Неосудна особа – це особа, яка не підлягає кримінальній відповідальності, оскільки під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки; до такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, які не є кримінальним покаранням (ч. 2 ст. 19 КК).

Неосудність – це психічний стан особи, що характеризує нездатність, неспроможність особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч. 2 ст. 19 КК).

Непрямий умисел – вид умисної форми вини, який характеризується тим, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала настання шкідливих наслідків, але свідомо допускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК).

Нетяжке кримінальне правопорушення – діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 3 ст. 12 КК).

О

Об'єкт кримінального правопорушення – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, які охороняються кримінальним законом від суспільно небезпечних посягань і яким в процесі вчинення кримінального правопорушення заподіюється шкода або створюється небезпека заподіяння такої шкоди.

Об'єкт кримінального правопорушення видовий – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які посягає певна група кримінальних правопорушень в межах одного розділу Особливої частини КК; виступає підгрупою однорідних, близьких, подібних соціальних благ, інтересів (у виді сукупності безпосередніх об'єктів), є складовою частиною родового об'єкта (родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності – встановлений порядок здійснення господарської діяльності, а видові об'єкти: встановлений порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів (ст. ст. 199, 200, 224 КК); система оподаткування (ст. ст. 204, 212, 212⁻¹, 216 КК); встановлений порядок охорони банківської таємниці (ст. ст. 231, 232 КК) тощо).

Об'єкт кримінального правопорушення загальний – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує сукупність всіх суспільних відносин, інтересів та благ особи, держави і суспільства, що охороняються кримінальним законом (ч. 1 ст. 1 КК).

Об'єкт кримінального правопорушення родовий – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує суспільні відносини, інтереси, блага особи, держави і суспільства, на які посягає певна група кримінальних правопорушень; визначається за назвою розділу Особливої частини КК (відносини власності, громадська безпека, громадський порядок).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує кримінальне правопорушення з точки зору його зовнішнього прояву в об'єктивній дійсності.

Обмеження волі – вид кримінального покарання, що полягає у триманні особи в кримінально-виконавчій установі відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці (ч. 1 ст. 61 КК).

Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог щодо поведінки неповнолітнього – захід державного примусу, що полягає в обмеженнях для неповнолітнього, який веде кримінально протиправний та антисуспільний спосіб життя, що полягає в обмеженні його перебування поза домівкою в певний час доби; заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди органу, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в іншу місцевість; покладення обов'язку продовжити навчання, пройти курс лікування (за

наявності хворобливого потягу до спиртного або в разі вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів) тощо (п. 6 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»).

Обмежено осудна особа – це особа, яка підлягає кримінальній відповідальності, яка під час вчинення кримінального правопорушення через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК); визнання такої особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 20 КК).

Обмежена осудність – психічний стан особи, що характеризується тим, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, не могла в повній мірі усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними через наявний у неї психічний розлад (ст. 20 КК).

Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, – заходи державного примусу, що застосовуються в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми (ч. 1 ст. 91¹ КК).

Обставини вчинення кримінального правопорушення – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує додаткові об'єктивно-предметні умови його вчинення (при

умисному вбивстві при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за ст. 118 КК, діяння відбувається за певної обстановки: під час захисту при виникненні стану необхідної або уявної оборони).

Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, – це умови, за наявності яких діяння, які своїми зовнішніми ознаками формально співпадають з ознаками діянь, передбачених кримінальним законом як кримінальні правопорушення, є правомірними через припис закону про можливість, необхідність чи обов'язковість їх вчинення (ст. ст. 36-43 КК).

Обставини, які обтяжують покарання (ст. 67 КК). При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:

1) вчинення кримінального правопорушення особою повторно та рецидив кримінальних правопорушень;

2) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 або 3 ст. 28 КК);

3) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності;

4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку;

5) тяжкі наслідки, завдані кримінальним правопорушенням;

6) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини;

6⁻¹) вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;

7) вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, про яку винний заздалегідь знав, що вона перебувала у стані вагітності;

8) вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного;

9) вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством;

10) вчинення злочину з особливою жорстокістю;

11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або

надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;

12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом;

13) вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

Обставини, які пом'якшують покарання (ст. 66 КК). При призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються:

1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення;

2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;

2⁻¹) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення;

3) вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім;

4) вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності;

5) вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;

6) вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;

7) вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого;

8) вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності;

9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане зі вчиненням кримінального правопорушення у випадках, передбачених КК України.

Обчислення строків покарання. Строки покарання обчислюються відповідно в роках, місяцях та годинах. При заміні або складанні покарань, а також у разі зарахування попереднього ув'язнення допускається обчислення строків покарання у днях (ст. 73 КК).

Опосередкований причинний зв'язок – ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає такий зв'язок між діями винного та наслідками, що настали, коли між ними є проміжна ланка, яка викликала настання кримінально протиправного результату (заподіяння тілесних ушкоджень призводить до розладу

здоров'я, патологічних змін в організмі людини і надалі це призводить до смерті).

Організатор – це особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації (ч. 3 ст. 27 КК).

Організатор вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) – у простих формах співучасті дії організаційного характеру полягають в об'єднанні дій інших співучасників і спрямуванні їх на вчинення одного чи декількох кримінальних правопорушень або в координації поведінки цих осіб (абз. 1 п. 3 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Організація вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) – може полягати в залученні співучасників усіх видів (виконавців, пособників, підбурювачів, інших організаторів) або лише одного з них (наприклад, виконавців) і здійснюватись у формі наказу, угоди, прохання, підкупу, доручення, замовлення тощо; мета зберегти єдність співучасників для подальшої кримінальної протиправної діяльності при цьому не ставиться (абз. 2 п. 3 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Організація приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації – координація дій щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних зазначеними об'єднаннями злочинним шляхом; підкупу осіб, уповноважених на виконання функцій держави; створення умов для проникнення учасників цих об'єднань до органів влади з метою забезпечити безпеку злочинної діяльності та виїзду учасників такої діяльності за межі регіону чи країни; збуту предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом; маскування слідів кримінального правопорушення; фізичного знищення потерпілих чи свідків, а також тих співучасників, які могли б виступити як свідки; це специфічна форма пособницької діяльності (абз. 1 п. 7 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про

практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Організована група (ч. 3 ст. 28 КК) – це внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду кримінальних правопорушень або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого кримінального правопорушення за наявності планів щодо подальшої спільної кримінальної протиправної діяльності (п. 9 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Ознаки внутрішньої стійкості організованої групи та злочинної організації – стабільний склад, тісні стосунки між їх учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення (абз. 2 п. 11 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Ознаки зовнішньої стійкості злочинної організації – встановлення корупційних зав'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо (абз. 2 п. 11 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Організація озброєної банди – це створення як організованої групи чи злочинної організації, що вже озброєні, але ще не вчинили нападів, так і таких стійких об'єднань, які, щоб дістати зброю, вчиняють напади на військовослужбовців, працівників правоохоронних органів тощо; в момент нападу з метою заволодіння зброєю ці об'єднання стають бандою, оскільки в такий спосіб її члени озброюються (п. 19 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Основні покарання – громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі (ч. 1 ст. 52 КК).

Основний склад кримінального правопорушення – це склад того чи іншого кримінального правопорушення без пом'якшуючих і без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 152 КК).

Особа, яка захворіла на психічну хворобу, – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, – не підлягає покаранню; до такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню (ч. 3 ст. 19 КК).

Особа без громадянства – особа, яка постійно проживає в Україні, яка вчинила кримінальне правопорушення за її межами, підлягає кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; якщо така особа за вчинені кримінальні правопорушення зазнала кримінального покарання за межами України, вона не може бути притягнена в Україні до кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення (ст. 7 КК); особа, яка не проживає постійно в Україні, яка вчинила кримінальне правопорушення за її межами, підлягає в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вона вчинила передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України; також особи, які не проживають постійно в Україні, підлягають в Україні відповідальності згідно з КК України, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-яке кримінальне правопорушення, передбачене у ст.ст. 368, 368³, 368⁴, 369 і 369² КК України, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (ст. 8 КК).

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення уперше, – це особа, яка раніше не вчиняла кримінальних правопорушень або раніше вчинила кримінальне правопорушення, що вже втратило правове значення. Вчинення триваючого або продовжуваного кримінального правопорушення, двох або більше кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які утворюють сукупність (за винятком реальної), не може бути перепорою для застосування ст. 45 КК (абз. 2 п. 3 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Особа, яка має судимість. Особа визнається такою, що має судимість, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості; положення закону про судимість поширюються на весь строк відбування як основного, так і додаткового покарання, а у випадках, передбачених пунктами 5-9 ст. 89, пунктами 2-4 ч. 2 ст. 108 КК, – і на певний строк після відбуття покарання (п. 5 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Особа, яка не виправдала довіру колективу. Відповідно до ст. 47 КК (при звільненні її від кримінальної відповідальності і передачею на поруки), особа, яка допускає систематичне або грубе порушення правил внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві, в установі чи організації; невиконання зобов'язань щодо своєї поведінки, взятих на загальних зборах колективу; вчинення нового кримінального правопорушення чи іншого правопорушення тощо (абз. 3 п. 6 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Особа, яка не має судимості. Такими, що не мають судимості, відповідно до ч. 3 ст. 88 КК, визнаються особи, яких засуджено за вироком суду без призначення покарання або яких повністю звільнено від покарання, чи такі, що відбули покарання за діяння, кримінальна протиправність і караність якого усунута законом. Згідно з ч. 4 ст. 88 КК такими визнаються особи, яких було реабілітовано, тобто ті, яких визнано несправедливо репресованими в судовому або позасудовому порядку з поновленням в усіх правах, у тому числі на підставі Закону України від 17.04.1991 р. № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (абз. 2, 3 п. 6 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Особливо тяжкий злочин – це злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК).

Осудна особа – це суб'єкт кримінального правопорушення. Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК).

Осудність – це здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 19 КК).

II

Патологічний стан сп'яніння – це такий стан особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що суттєво знижують увагу та швидкість реакції. Особа не підлягає кримінальній відповідальності (ч. 2 ст. 19 КК), оскільки вона не усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї поведінки та не могла керувати нею в момент вчинення кримінального правопорушення; така особа визнається неосудною.

Перевищення меж крайньої необхідності – це умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода (ч. 2 ст. 39 КК).

Перевищення меж необхідної оборони – це умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту (ч. 3 ст. 36 КК). Суди повинні враховувати відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини і зазначити це у вирокі (п. 5 ППВСУ № 1 від 26.04.2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону»²⁵).

Передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, – правова процедура, що допускається лише за наявності даних про те, що вони здатні забезпечити позитивний виховний вплив на неповнолітнього та постійний контроль за його поведінкою. Особами, які замінюють батьків, є, зокрема, усиновителі, опікуни і піклувальники (п.7 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»²⁶).

Передача неповнолітнього під нагляд педагогічного чи трудового колективу – можлива тільки за згодою цього колективу;

²⁵ Про судову практику у справах про необхідну оборону. Постанова Верховного Суду України від 26.04.2002 № 1. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text>.

²⁶ Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру. Постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

педагогічний чи трудовий колектив зобов'язаний при цьому здійснювати виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою. Неповнолітній може бути переданий під нагляд педагогічного колективу навчального закладу тільки за місцем навчання, а трудового колективу – за місцем роботи за наявності даних про те, що цей колектив спроможний здійснювати належний контроль за поведінкою неповнолітнього та позитивно впливати на його виховання (абз.2, 4 п.6 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»²⁷).

Передача неповнолітнього під нагляд окремих громадян – тільки на їх прохання; окремий громадянин зобов'язаний при цьому здійснювати виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою; вирішуючи питання про передачу неповнолітнього під нагляд, суд повинен виходити з даних, що характеризують окремих громадян. Неприпустимо передавати неповнолітнього під нагляд інших осіб, які через свою поведінку не здатні позитивно впливати на нього (абз. 2 п. 6 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»²⁸).

Переривання строку погашення судимості – відбувається у тому разі, коли особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинила кримінальне правопорушення (злочин). Тоді, відповідно до ч. 5 ст. 90 КК, перебіг цього строку переривається й останній обчислюється заново після фактичного відбуття покарання (основного й додаткового) за нове кримінальне правопорушення (новий злочин); у таких випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин (абз. 2, 3 п. 6 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»²⁹).

Підбурювач – це особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК).

²⁷ Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру. Постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

²⁸ Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру. Постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

²⁹ Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: Постанова Верховного Суду України від 26.12.2003 № 16. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03#Text>.

Підстава кримінальної відповідальності – це правова підстава, що дає право відкрити кримінальне провадження відносно конкретної особи за фактом вчинення нею суспільно небезпечного діяння, що містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України (ч. 1 ст. 2 КК).

Підстава виникнення судимості – це призначення засудженому покарання. Відсутність цієї підстави означає, що судимість не виникає, а визнання такої підстави юридично нікчемною тягне за собою негайне припинення всіх правових наслідків необґрунтованого призначення покарання, включаючи ті, що стосуються судимості.

Повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди – полягає в добровільному задоволенні винним або іншими особами, зокрема батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням матеріальної та моральної шкоди, загладжуванні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу (абз.6 п.3 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»³⁰).

Повторність кримінальних правопорушень – вид множинності, яким визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (ст. 32 КК).

Погашення судимості – правовий стан особи, яка була засуджена за вироком суду, визнається такою, що не має судимості, за умов, визначених у ст. 89 КК. При вирішенні питання про погашення судимості правове значення має наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимості (абз. 1 п. 6 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

³⁰ Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу – вид кримінального покарання, що застосовується при засудженні за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особи, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, і може бути позбавлена за вироком суду цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК України).

Позбавлення волі на певний строк неповнолітніх – вид кримінального покарання, що може бути призначене особам, які не досягли до вчинення кримінального правопорушення вісімнадцятирічного віку, на строк від шести місяців до десяти років, крім випадку вчинення особливо тяжкого злочину, поєднаного з умисним позбавленням життя людини. У цьому разі строк позбавлення волі становить до п'ятнадцяти років (ч. 1 ст. 102 КК України).

Позбавлення волі на певний строк – вид кримінального покарання, що полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу (ч. 1 ст. 63 КК).

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – вид кримінального покарання, що полягає у позбавленні права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю особи, яка вчинила кримінальне правопорушення з використанням можливостей по службі чи посаді. У цьому випадку може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років (ст. 55 КК).

Позбавлення права обіймати певні посади – вид додаткового кримінального покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років (ч. 1 ст. 55 КК України).

Покарання – захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України).

Покладення обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки як примусовий захід виховного характеру – застосовується відносно неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення корисливого характеру, які досягли 15 років, мають майно чи кошти, що є їх власністю, або самостійно одержують заробіток (заробітну плату, стипендію тощо) (п.8 ППВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»).

Помилка в кримінальному праві – неправильне уявлення особи про юридичні властивості або фактичні ознаки вчинюваного нею діяння та його наслідки.

Помилування – здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років. Особи, засуджені за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч.3 ст.81 КК (ст.87 КК).

Посадова особа – це спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК).

Пособник – особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати правопорушника, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК).

Потерпілий в кримінальному праві – це не будь-яка особа, а лише та, яка спеціально визначена в диспозиції статті, тобто спеціальний потерпілий (ч. 2 ст. 115 КК – малолітня дитина; жінка, яка завідомо для винного перебуває у стані вагітності; заручник; особа, яка виконує свій громадський або службовий обов'язок, її близькі родичі; ст. 167 КК – підопічні; ст. 342 КК – представник влади, працівник правоохоронного органу, член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовець, уповноважена особа Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб; ст. 377 КК – суддя, народний засідатель чи присяжний); якщо внаслідок кримінального правопорушення сталася смерть потерпілого, його права мають його близькі родичі (батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки) (ч. 3 і 4 ст. 49 КПК); коли потерпілим визнано неповнолітню або недієздатну особу, суд забезпечує участь у справі законного представника (батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники або представники установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебувають ці потерпілі) цієї особи, який має захищати її права й охоронювані законом інтереси; при цьому згода такого потерпілого на участь у справі законного представника не потрібна; після досягнення потерпілим 18-річного віку функції законного представника припиняються, але останній може брати участь у справі як представник потерпілого (ст. 52 КПК); за відсутності у неповнолітнього потерпілого батьків або інших законних представників суд зобов'язаний забезпечити участь у справі представника потерпілого із числа осіб, зазначених у ст. 52 КПК (п. 6-8 ППВСУ № 13 02.07.2004 р. «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів»).

Потерпілий від кримінального правопорушення – особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, набуває передбачених законом прав учасника процесу лише після визнання її потерпілим (ч. 2 ст. 55 КПК), що повинно бути процесуально оформлено постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або ухвалою суду; суд має з'ясувати, яку конкретно шкоду заподіяно їй кримінальним правопорушенням (моральну, фізичну чи майнову), і зазначити це в постанові або ухвалі; у справі про незакінчене кримінальне правопорушення особа визнається потерпілою за умови фактичного заподіяння їй моральної, фізичної або майнової шкоди (п. 2 ППВСУ № 13 02.07.2004 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів»).

Потерпілими не можуть бути визнані особи, які постраждали від кримінального правопорушення, вчиненого ними ж; водночас, оскільки закон не пов'язує позбавлення особи статусу потерпілого з неправомірністю її поведінки, суди мають визнавати особу потерпілою й у випадках, коли вчинення щодо неї кримінального правопорушення спровоковано її діями; при цьому неправомірність поведінки потерпілого може бути врахована при кваліфікації дій підсудного або призначенні йому покарання (п. 3 ППВСУ № 13 02.07.2004 р. «Про практику

застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів»).

Порушення громадського порядку – відповідно до ст. 47 КК (при звільненні особи від кримінальної відповідальності і передачею на поруки), це вчинення особою проступку (наприклад, із числа передбачених статтями 173, 173¹, 174, 178, 179, 181, 181¹, 182, 183 КУАП), за який на неї накладено адміністративне стягнення (абз. 5 п. 6 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Правові наслідки добровільної відмови – обов'язок особи, яка добровільно відмовилася від доведення кримінального правопорушення до кінця, відповісти перед кримінальним законом лише у тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 17 КК).

Правові наслідки засудження особи – якщо особа (громадянин України, особа без громадянства, іноземець) за вчинення кримінального правопорушення, вчинене за межами України, знову вчинила кримінальне правопорушення на території України і була засуджена судом іноземної держави, вирок суду може бути врахований українським судом. Рецидив кримінальних правопорушень, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового кримінального правопорушення, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК).

Превенція загальна – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами. Досягається за рахунок того, що покарання особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, певною мірою утримує від вчинення кримінальних правопорушень інших осіб, які мають на меті вчинити кримінальне правопорушення, готуються до цього, оскільки показує їм не вигідність протиправної поведінки, негативні наслідки, які тягне вчинення кримінального правопорушення (позбавлення волі, конфіскація майна, обмеження права працювати на посаді тощо).

Превенція спеціальна – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженим. Досягається за рахунок того, що засуджений під час відбування покарання значною мірою обмежується в можливостях вчинення нового кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення – це ознака об'єкту кримінального правопорушення, що означає річ матеріального світу, з

приводу якої, або відносно якої вчиняється кримінальне правопорушення, і з певними властивостями якої кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення (гроші та коштовності при крадіжці, квартира чи будинок при шахрайстві, податки при ухиленні від сплати податків).

Предмет регулювання кримінального права – це кримінально-правові відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, тобто суспільно небезпечних діянь, що посягають на суспільні відносини та завдають або можуть завдати їм значної шкоди.

Привілейований склад кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення з пом'якшуючими обставинами) – це склад кримінального правопорушення з такими обставинами, які дають можливість законодавцю значно пом'якшити розмір та вид покарання за діяння, що містить основний склад кримінального правопорушення (ст.ст. 116, 117, 118 КК).

Примирення винної особи з потерпілим (потерпілими) – відповідно до ст. 46 КК, це акт прощення її ним (ними) в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором, та з яких мотивів. Потерпілим може бути лише фізична особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду і яку визнано потерпілим відповідно до ч. 2 ст. 55 КПК (абз. 3 п. 4 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Принцип гуманізму – принцип кримінального права, який означає заборону жорстоких, болісних, тілесних покарань, що спричиняють фізичні страждання; повага до людської гідності, безпека правопорушника; відповідність виду та розміру покарання ступеню суспільної небезпечності кримінального правопорушення; застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; передбачення КК України випадків звільнення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, від кримінальної відповідальності, покарання, застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст.ст. 75, 79 КК) та інше.

Принцип економії кримінальної репресії – принцип кримінального права, що полягає у призначенні покарання в залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (ст.ст. 12, 66, 74-87 КК), міра покарання визначається в санкції статті; кримінальне покарання – лише за суспільно небезпечні діяння (кримінальні правопорушення), визначені в КК України; покарання не застосовується, якщо є можливість досягти виправлення особи без нього.

Принцип законності – принцип кримінального права, який означає, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ч. 2 ст. 58 Конституції України). Кримінальна протиправність і караність діяння визначаються законом, який діяв на час вчинення цього кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 4 КК).

Принципи кримінального права – вихідні ідеї, що відображають закономірності боротьби з кримінально протиправною діяльністю, і впливають зі змісту правових норм, закріплених в кримінальному законодавстві.

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності – принцип кримінального права, який означає, що кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна понести кримінальну відповідальність, і така особа не може бути покарана двічі за одне і те саме кримінальне правопорушення (ч. 3 ст. 2 КК).

Принцип особистої відповідальності за наявності вини особи – принцип кримінального права, який означає, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (ст. 61 Конституції України), за вчинене кримінальне правопорушення відповідає лише та особа, яка його вчинила. Відповідальність можлива лише при встановленні в діянні конкретної особи вини (умислу, необережності – ст.ст. 24, 25 КК).

Принцип справедливості (індивідуалізації) відповідальності – принцип кримінального права, який означає, що кримінальне покарання призначається в межах закону (санкції статті), з урахуванням обтяжуючих та пом'якшуючих обставин справи, особи винного (стан здоров'я, характер, спосіб життя, мікросередовище, форма вини, мотиви).

Примусові заходи медичного характеру – захід державного примусу, що полягає у наданні психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, в спеціальний лікувальний заклад (ст. 92 КК).

Примусове лікування – захід державного примусу, що може бути застосований судом, незалежно від призначеного покарання, до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ст. 96 КК).

Причинний зв'язок між діянням та наслідками – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує такі відносини між явищами, при якому одне явище

(причина) закономірно, з внутрішньою необхідністю породжує, викликає інше явище (результат).

Приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації. Це само собою утворює склад окремого кримінального правопорушення (убивство, знищення чи пошкодження майна, пропозиція неправомірної вигоди, легалізація (відмивання) доходів, здобутих кримінальним протиправним шляхом) і це охоплювалось умислом такої особи, що потребує додаткової кваліфікації ще й як організація відповідного кримінального правопорушення (абз. 2 п. 7 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Пробаційний нагляд – вид основного кримінального покарання, що полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства.

Проста співучасть – форма співучасті, при якій при вчиненні кримінального правопорушення між співучасниками відсутній розподіл ролей (тобто мова йде про співвиконавство).

Протиправність – це ознака кримінального правопорушення, що полягає у передбаченні (закріпленні) кримінального правопорушення в законі про кримінальну відповідальність.

Прямий умисел – вид умисної форми вини, має місце в тих випадках, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала суспільно небезпечні наслідки (інтелектуальна ознака) і бажала їх настання (вольова ознака) (ст. 24 КК).

Р

Реальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у часі – полягає в тому, що згідно зі ст. 8 КК іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, підлягають в Україні відповідальності за КК України, якщо вони вчинили передбачені КК особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Рецидив кримінальних правопорушень – це вид множинності кримінальних правопорушень, яким визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення (ст. 34 КК).

С

Санкція – структурна частина кримінально-правової норми Особливої частини КК, визначає вид та розмір покарання за кримінальне правопорушення, описане в диспозиції даної статті.

Система покарань – встановлений КК обов'язковий для суду вичерпний перелік видів покарань, розміщених в певному порядку – залежно від ступеня їх тяжкості.

Склад кримінального правопорушення – це сукупність встановлених кримінальним законом об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення.

Складна співучасть – передбачає розподіл між співучасниками ролей, які вони виконують (при такій співучасті може бути як виконавець, так і інші співучасники: організатор, підбурювач, пособник).

Слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Службова особа – це спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. Ним визнаються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи,

організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК); посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК).

Службові обмеження для військовослужбовців – це вид кримінального покарання, що застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених КК, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк (ч. 1 ст. 58 КК).

Спеціальна навчально-виховна установа (п. 5 ч. 2 ст. 105 КК) – для неповнолітніх, які вийшли з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу і не можуть бути виправлені шляхом застосування інших примусових заходів виховного характеру. До таких установ належать: загальноосвітні школи соціальної реабілітації (для неповнолітніх 11-14 років) та професійні училища соціальної реабілітації (для неповнолітніх 14-18 років) (Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», Постанова КМУ від 13.10.1993 р. № 859 «Про організацію діяльності спеціальних закладів освіти для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання»).

Спеціальна конфіскація (ст.ст. 96⁻¹, 96⁻² КК) – вид державного примусу, що полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого ч. 1 ст. 150, ст. 154, ч. 2 і 3 ст. 159¹, ч. 1 ст. 190, ст. 192, ч. 1

ст. ст. 204, 209¹, 210, ч. 1 і 2 ст. ст. 212, 212¹, ч. 1 ст. ст. 222, 229, 239¹, 239², ч. 2 ст. 244, ч. 1 ст. ст. 248, 249, ч. 1 і 2 ст. 300, ч. 1 ст. ст. 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, ст. 363, ч. 1 ст. ст. 363¹, 364¹, 365² КК.

Спеціальна превенція – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженим; досягається за рахунок того, що засуджений під час відбування покарання значною мірою обмежується в можливостях вчинення нового кримінального правопорушення.

Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 18 КК) – особа, яка, крім загальних ознак (віку та осудності), характеризується додатковими специфічними ознаками, передбаченими нормами Особливої частини кримінального закону, що обмежує коло осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Співвиконавець – особа, яка відповідає вимогам суб'єкта кримінального правопорушення, і яка при вчиненні кримінального правопорушення спільно з виконавцем виконувала його об'єктивну сторону, без розподілу ролей (дві особи проникли до чужого домоволодіння і обшукували різні кімнати, збирали там цінні речі та гроші, які потім поділили між собою).

Співучасник – при вчиненні кримінального правопорушення співучасниками визнаються особи, які відповідають вимогам суб'єкта кримінального правопорушення і виконують певну роль при його вчиненні: організатора, виконавця, співвиконавця, підбурювача, пособника (ст. 27 КК).

Співучасть – це умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення (ст. 26 КК).

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає сукупність певних прийомів, методів, які використовуються особою, що вчинила кримінальне правопорушення при реалізації своїх намірів. Способи вчинення кримінальних правопорушень можуть бути досить різноманітні (фізичне насильство, психічне насильство, таємність при крадіжці, напад при розбої та бандитизмі, загальнонебезпечний спосіб вбивства тощо).

Стадія кримінального правопорушення – це певний етап виконання кримінально протиправного задуму суб'єктом кримінального правопорушення.

Стан необхідної оборони – виникає в момент вчинення суспільно небезпечного посягання і у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди (необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну, перехід використовуваних при нападі знарядь або інших предметів від нападника до особи, яка захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання) (абз. 2 п. 2 ППВСУ № 1 від 26.04.2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону»).

Стан сп'яніння – це такий стан суб'єкта кримінального правопорушення, при якому особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах (ст. 21 КК).

Строк погашення судимості – встановлюється залежно від виду призначеного покарання (пункти 1-6 ст. 89 КК) та ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (пункти 6-9 ст. 89 КК), тобто незалежно від строків призначеного судом покарання у виді обмеження чи позбавлення волі та фактично відбутого покарання) (абз. 3 п. 4 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Ступінь тяжкості кримінального правопорушення – ознака кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається з огляду на строк покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідне кримінальне правопорушення (ч. 7 ст. 12 КК).

Суб'єкт кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 18 КК) – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. У кримінальному праві України – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність.

Суб'єкти тлумачення – це органи або особи, які дають тлумачення кримінального закону в межах їх повноважень.

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення, що характеризує психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків (які настали або могли настати).

Суб'єкт кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою. Ним, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК, може визнаватись лише особа, яка є учасником такого об'єднання, причому не тільки та, яка була одним із виконавців кримінального правопорушення, а й та, яка його готувала. Тому у випадках, коли діяльність організованої групи була припинена на стадії готування кримінального правопорушення чи ця група здійснила готування, а діяння, що становить об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, було виконане не всіма, а одним чи двома її учасниками, суди мають кваліфікувати кримінальне правопорушення як учинений організованою групою (п. 14 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Судимість – це правовий стан особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і через зазначені у законі умови тягне настання для неї певних негативних наслідків. Правильне застосування правових норм про судимість, її погашення чи зняття має важливе значення для вирішення кримінальних справ у разі вчинення особою нового кримінального правопорушення (п. 1 ППВСУ № 16 від 26.12.2003 р. «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості»).

Суддя – голова, заступник голови, суддя Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, апеляційного суду, місцевих загальних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний.

Сукупність кримінальних правопорушень – вид множинності, яким визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом (ч. 1 ст. 33 КК).

Суспільна небезпечність – це матеріальна ознака кримінального правопорушення, що свідчить про можливість заподіяння в процесі вчинення кримінального правопорушення шкоди відносинам, які склалися у суспільстві.

Суспільно небезпечні наслідки – це ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, яка характеризує зміни, що відбуваються у зовнішньому світі, у докіллі, які були викликані вчиненням кримінального правопорушення і які є шкідливими для охоронюваних

кримінальним законом суспільних відносин, інтересів, благ; обов'язково зазначені в диспозиції кримінально-правової норми (смерть, розлад здоров'я, майнова шкода, зупинка роботи транспорту тощо).

Стійкість організованої групи та злочинної організації – їх здатність забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо) (абз. 1 п. 11 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Структура злочинного об'єднання – це його внутрішня побудова, яка визначається відповідною конфігурацією і змістом стійких зв'язків учасників об'єднання та забезпечує психологічну єдність і стабільність останнього (абз. 1 п. 12 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Т

Територіальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у часі – полягає в тому, що особи, які вчинили кримінальне правопорушення на території України, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України. Винятком є так звані особи, які володіють дипломатичним імунітетом, оскільки питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України. У разі вчинення ними кримінального правопорушення на території України питання про відповідальність вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК).

Тлумачення автентичне – роз'яснення кримінального закону органом, який його прийняв.

Тлумачення буквальне – з'ясування змісту кримінально-правової норми у точній відповідності до тексту закону.

Тлумачення доктринальне (наукове) – тлумачення кримінального закону, яке дається фахівцями в галузі права: науково-

дослідними установами, вченими, практичними працівниками у підручниках, монографіях, наукових статтях, коментарях тощо.

Тлумачення історичне – з'ясування змісту кримінального закону шляхом виявлення умов і причин його прийняття, завдань, які він переслідує. Використовується при обговоренні проєктів закону, вивченні думок вчених та практиків.

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність – це з'ясування та визначення змісту кримінально-правових норм та термінів.

Тлумачення легальне (офіційне) – тлумачення кримінального закону, яке дається спеціально уповноваженими на те органами: Конституційним Судом України (в ст. 147 Конституції України зазначено: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів України Конституції України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції»).

Тлумачення логічне – з'ясування прийомів логіки при визначенні змісту кримінального закону та обсягу його правової регламентації, при визначенні моменту закінчення кримінального правопорушення тощо.

Тлумачення обмежувальне – надання дії кримінального закону вузких меж, ніж це передбачає буквальный зміст певної кримінально-правової норми.

Тлумачення поширювальне – надання дії кримінального закону більш широких меж, ніж це безпосередньо впливає із буквального розуміння кримінально-правової норми.

Тлумачення системне – з'ясування змісту відповідного положення кримінального закону шляхом співставлення його з іншими положеннями даного чи будь-якого іншого закону, визначення юридичної природи та місця цього положення в системі кримінального права або в правовій системі. Використовується для систематизації норм кримінального закону: Загальна та Особлива частина, визначення родових об'єктів кримінальних правопорушень тощо.

Тлумачення судове – тлумачення кримінального закону, яке здійснюється судом.

Тлумачення філологічне (або граматичне) – з'ясування змісту кримінального закону шляхом аналізу тексту: термінів і понять із використанням правил граматики, синтаксису, орфографії тощо.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – вид кримінального покарання, яке призначається військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову

службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок), на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених цим Кодексом, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк (ч. 1 ст. 62 КК).

Тяжкий злочин – це злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 КК).

У

Умисел – форма вини, що поділяється на два види: прямий і непрямий умисел (ст. 24 КК).

Умовне звільнення від кримінальної відповідальності – коли особа звільняється від кримінальної відповідальності за наявності сукупності певних умов, зазначених в кримінальному законі як обов'язкових: суд (суддя) повинен переконатися, що діяння, яке поставлено особі за провину, дійсно мало місце, що воно містить склад кримінального правопорушення і особа винна в його вчиненні, а також що умови та підстави її звільнення від кримінальної відповідальності передбачені КК (абз. 5 п. 2 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Універсальний (космополітичний) принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у часі – полягає в тому, що згідно зі ст. 8 КК іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні та вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами.

Уповноважені особи юридичної особи – службові особи юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи (ст. 96⁻³ КК).

Усічений склад кримінального правопорушення – вид складу кримінального правопорушення за особливостями конструкції, в якому законодавець момент закінчення кримінального правопорушення

переносить на більш ранню стадію – на стадію готування чи замаху на кримінальне правопорушення внаслідок його підвищеної суспільної небезпечності (розбій, бандитизм тощо);

$$У = Г \text{ або } З,$$

де:

У – усічений склад кримінального правопорушення

Г – готування до кримінального правопорушення (підшукування або пристосування засобів чи знарядь, створення умов)

З – замах на кримінальне правопорушення (закінчений або незакінчений).

Утворення (створення) організованої групи чи злочинної організації – це сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття кримінально протиправною діяльністю, підшукування співучасників, об'єднання їх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання; основною метою організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття кримінально протиправною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин (п. 4 ППВСУ № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»).

Ухилення особи від заходів виховного характеру – відповідно до ст. 47 КК (при звільненні її від кримінальної відповідальності і передачею на поруки) полягає в її намаганні уникнути виховного впливу колективу, залишенні з цією метою місця роботи або навчання та ін. (абз. 4 п. 6 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Уявна оборона – обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, і полягає в діях, пов'язаних із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання (ст. 37 КК).

Ф

Фактична помилка – це хибне уявлення особи про характер або фактичні наслідки свого діяння.

Факультативні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення – наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, спосіб, час, місце, обстановка, засоби, знаряддя.

Фізіологічний стан сп'яніння – це такий стан суб'єкта кримінального правопорушення, при якому особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах (ст. 21 КК), оскільки особа в повному обсязі усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї поведінки та керувала нею в момент вчинення кримінального правопорушення.

Фізичний або психічний примус – дія чи бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками (ч. 1 ст. 40 КК).

Формальний склад кримінального правопорушення – вид складу кримінального правопорушення за особливостями конструкції, в якому законодавець момент закінчення кримінального правопорушення пов'язує лише із вчиненням суспільно небезпечного діяння, а настання суспільно небезпечних наслідків не є обов'язковим (державна зрада, розголошення державної таємниці тощо);

$$\Phi = Д,$$

де:

Φ – формальний склад кримінального правопорушення

Д – суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність).

Форми співучасті – це об'єднання співучасників, що розрізняються між собою за характером ролей, які вони виконують, і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними.

Ч

Час вчинення кримінального правопорушення – ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що означає час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК), тобто той часовий період, протягом якого вчинено кримінальне правопорушення (під час пологів або одразу після пологів – ст. 116 КК, час відпочинку громадян – ст. 296 КК, час проведення слідчої дії – ст. 384 КК).

Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених громадянами України або особами без громадянства за межами України – час дії закону про кримінальну відповідальність відносно громадян України та осіб без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 7 КК).

Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території України, – час дії закону про кримінальну відповідальність відносно осіб, які вчинили кримінальні правопорушення на території України, і підлягають кримінальній відповідальності за Кримінальним кодексом України. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України (ст. 6 КК).

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі – час дії закону про кримінальну відповідальність, що означає можливість застосувати цей закон в залежності від часу вчинення кримінального правопорушення. Кримінальна протиправність і караність діяння, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК).

Ш

Штраф – вид кримінального покарання, що полягає у грошовому стягненні, що накладається судом на засудженого у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК, з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК (ч. 1 ст. 53 КК).

Щ

Щире розкаяння у вчиненому кримінальному правопорушенні – характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого кримінального правопорушення, яке виявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася (абз. 4 п. 3 ППВСУ № 12 від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Ю

Юридична помилка – це хибне уявлення особи про правову сутність чи правові наслідки вчиненого нею діяння.

Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру – можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій (ст. 96⁴ КК).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/479372.pdf>.

2. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с. URL : http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2934/1/2019babanli-r.sh.-priznachennya-pokarannya-v-ukrayini-_teoretiko-prikladni-zasadi_-_d_.pdf.

3. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

4. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпра від 28 квітня 2026 року. Справа № 199/2977/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136039848>.

5. Вирок Бобровицького районного суду Чернігівської області від 28 квітня 2026 року. Справа № 729/1983/251. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136037880>.

6. Вирок Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя від 09 квітня 2026 року. Справа № 335/5278/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135553720>.

7. Вирок Дніпровського районного суду м. Кам'янське Дніпропетровської області від 23 квітня 2026 року. Справа № 209/2744/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135932798>.

8. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27 вересня 2026 року. Єдиний унікальний номер справи 333/10472/25. Номер провадження 1-кп/333/431/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136081510>.

9. Вирок Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 13 квітня 2026 року. Справа № 138/758/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135626455>.

10. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 квітня 2026 року. Справа № 185/1706/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136040964>.

11. Вирок Петриківського районного суду Дніпропетровської області. Справа № 187/732/25 Провадження №1-кп/0187/85/25. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/127522520>.

12. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області Справа № 703/4504/18 Провадження 1-кп/703/43/26 від 18 березня 2026 року. Єдиний реєстр державних рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/134950466>.

13. Вирок Роздільнянського районного суду Одеської області від 27 квітня 2026 року. Справа № 511/669/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/136038806>.

14. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси. Справа № 523/15016/18. Провадження №1-кп/523/418/20. 02.12.2020 року. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/93233698>.

15. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 23 квітня 2026 року. Справа № 587/3753/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/135950939>.

16. Вирок Фортечного районного суду м. Кропивницький від 31 березня 2026 року. Справа № 404/6608/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/135352830>.

17. Вирок Франківського районного суду м. Львів від 27 квітня 2026 року. Справа № 465/452/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/135996323>.

18. Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова Справа № 645/3958/15 Провадження № 1-кп/645/9/22 від 13.01.2022. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/102610772>.

19. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15 квітня 2026 року. Справа № 766/150/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/135685459>.

20. Вирок Шишацького районного суду Полтавської області від 22 квітня 2026 року. Справа 551/422/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/135914813>.

21. Провадження 1-кп/703/43/26 від 18 березня 2026 року. Єдиний реєстр державних рішень. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/134950466>.

22. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>.

23. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2019. 288 с. URL : https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf?fbclid=IwAR0KjsA6kJGskRU26piONKtHjvRvVocsCwDuCeoWxY4tndNPLF-Kh9xGVNw.

24. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваїте, 2022. 632 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.

25. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

26. Житний О. О., Гусаров С. М. Міра покарання: деякі проблеми визначення й встановлення в кримінальному праві України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2019 (27). С. 78–86. URL : <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-27-10>.

27. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність : монографія. Київ : Освіта України, 2019. 836 с.

28. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

29. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко ; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.

30. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

31. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

32. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

33. Конституція України: Закон України. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.

34. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. 26. 131 с.

35. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. № 51. ст. 1122.

36. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13, ст. 88.

37. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності : монографія. Харків : Золота миля, 2017. 180 с.

38. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.

39. Настільна книга судді : матеріали розгляду справ про міжнародні злочини / USAID, Верховний Суд, UpRights Global Rights Compliance. Київ, 2023.

40. Огляд рішень Великої Палати Верховного Суду, об'єднаної палати і палат Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, які містять правові висновки про застосування норм кримінального та кримінального процесуального права (2018–2025 роки). *Верховний Суд України*. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_VP_KKS_2018_2025_16_12_24.pdf.

41. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення внесені до ЄДРСР за січень 2026 року. *Верховний Суд України*. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_01_2026.pdf.

42. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення внесені до ЄДРСР за лютий 2026 року. *Верховний Суд України*. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_02_2026.pdf

43. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення внесені до ЄДРСР за березень 2026 року. *Верховний Суд України*. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_03_2026.pdf.

44. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків :

Право, 2023. 252 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/18524>.

45. Орлов Ю. В. Кримінально-правовий вимір участі у війні в Україні: від комбатанта до військовополоненого. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 2. С. 20–30. DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.03.

46. Орлов Ю. В. Правові наслідки вчинення окремих категорій кримінальних проступків в контексті перехідного правосуддя для України. *Європейські перспективи*. 2023. № 3. С. 191–198. DOI : <https://doi.org/10.32782/EP.2023.3.26>.

47. Орлов Ю. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 13–19. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2020.4.01>.

48. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.

49. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною, що документуються на деокупованих територіях України. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 48–59. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.04>.

50. Про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Конвенція Ради Європи Ратифікація від 21.09.2010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858.

51. Проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція Об'єднаних націй. Ратифікація від 04.02.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

52. Про боротьбу з фінансуванням тероризму : Міжнародна Конвенція. Ратифікація від 12.09.2002. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518.

53. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

54. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 (Із змінами, внесеними згідно з Постановами Пленуму Верховного Суду України №3 від 04.06.93, №12 від 03.12.97).

55. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056.

56. Про запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Конвенція Ради Європи від 11.05.2011. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251?an=2>.

57. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 08.02.2019 № 100.

58. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

59. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості : Постанова Пленуму Верховного Суду України 26.12.2003 N 16.

60. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12.

61. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 04.06.2010 р.

62. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 7.

63. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7.

64. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.05.2002 р. № 6.

65. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 5.

66. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13.

67. Про судову практику у справах про необхідну оборону : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1.

68. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, ст. 529.

69. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну не відбутої частини покарання більш м'яким. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 2.

70. Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради № 3484–XI від 26.01.1987 р. URL : <http://rada.gov.ua>).

71. Сийплові М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні : монографія. Харків: Панов, 2019. 614 с.

72. Стандарти розслідувань воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: методичні рекомендації. Є. О. Крапивін, Д. Л. Лисенко, М. І. Пашковський та ін. Київ, 2023. URL : https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf.

73. Стислі виклади рішень щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. Міністерство юстиції України. URL : <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

74. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів (6-те видання). Харків. Право. 2023. 254 с.

75. Ухвала Іванківського районного суду Київської області 21 березня 2023 року. Справа № 366/1958/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109678148>.

76. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 29 квітня 2026 року. Справа № 308/17534/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136046693>.

77. Фріс П. К/ Ідеологія кримінально-правової політики : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. 389 с.

78. Хавронюк М. І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей до Кримінального кодексу України. 3-є вид. Київ : ВД «Дакор», 2022. 266 с.

79. Ющик О. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 300–304. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.50>.

80. Ященко А. М., Крижановський М. В. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб : монографія. Харків : Право, 2020. 264 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВОПОРУШЕННЯ

СКЛАД
КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ

ВИНА

СУБ'ЄКТ
КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ

СКАНУЙ

ТЕОРЕТИЧНІ
ПОЛОЖЕННЯ

НОРМИ
ПРАВА

ПРАВОВА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ПРАКТИЧНІ
СИТУАЦІЇ

ПЕРЕВІР
СВОЇ ЗНАННЯ

СКАНУЙ ТА ПЕРЕХОДЬ
ДО ДОКУМЕНТА

ПРАВО – ЦЕ ІНСТРУМЕНТ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Навчальне видання

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО.
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА.**

Навчальний посібник

Колектив авторів

Редактор – *А. В. Самотуга*
Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 02.06.2026. Формат 60×84/16. Гарнітура – Times New Roman.
Папір офісний. Друк – цифровий. Ум.-друк. арк. 18,37. Обл.-вид. арк. 19,75.
Зам. № 06/26-нп

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024